

ČESKÁ ROČNÍK 24

KINANTROPOLOGIE

ČASOPIS ČESKÉ KINANTROPOLOGICKÉ
SPOLEČNOSTI

3-4 20

- doc. PaedDr. Marie Blahutková, Ph.D., Masarykova univerzita Brno, Fakulta sportovních studií
doc. PaedDr. Ladislav Bláha, Ph.D., Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta
prof. Ing. Václav Bunc, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
doc. Mgr. Ladislav Čepička, Ph.D., Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta pedagogická
doc. PhDr. Josef Dovačil, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
prof. PaedDr. Ludmila Fialová, Ph.D., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
Mgr. Zdeněk Hamřík, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury
doc. MUDr. Jan Heller, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury
doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc., Masarykova univerzita Brno, Fakulta sportovních studií
doc. PaedDr. Bronislav Kračmar, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
doc. PaedDr. Vladislav Mužík, CSc., Masarykova univerzita Brno, Fakulta sportovních studií
doc. PhDr. Vilma Novotná, Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
doc. Mgr. Jiří Nykodym, Ph.D., Masarykova univerzita Brno, Fakulta sportovních studií
prom. trenér Přemysl Panuška, Český veslařský svaz
doc. PaedDr. Dagmar Pavlů, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
doc. PaedDr. Tomáš Perič, Ph.D., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
prof. MUDr. Ladislav Pyšný, CSc., Univerzita J. E. Purkyně Ústí nad Labem, Pedagogická fakulta
doc. PaedDr. Aleš Suchomel, Ph.D., Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická
doc. PhDr. Zbyněk Svozil, Dr., Univerzita Palackého v Olomouci, Fakulta tělesné kultury
prof. PhDr. Marek Waic, CSc., Univerzita Karlova v Praze, Fakulta tělesné výchovy a sportu
doc. RNDr. Jiří Zháněl, Dr., Masarykova univerzita Brno, Fakulta sportovních studií
doc. Mgr. Martin Zvonář, Ph.D., Masarykova univerzita Brno, Fakulta sportovních studií

- prof. Dr. Lubomir Bilek, St. Francis Xavier University, Kanada
prof. Dr. Alexander Ferrauti, Ruhr-Inovsität Bochum, Fakultät für Sportwissenschaft
univ. prof. Dr. Ulrich Hartmann, Universität Leipzig, Sportwissenschaftliche Fakultät
prof. PaedDr. Ludmila Jančoková, CSc., Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Filozofická fakulta
prof. Dr. Darlene Kluka, Ph.D., Barry University, Miami Shores, Florida, USA
prof. Dr. Roland Naul, Ph.D., University Münster, Germany
doc. PaedDr. Martin Pupiš, Ph.D., Univerzita Mateja Bela Banská Bystrica, Filozofická fakulta
prof. Mgr. Marián Vanderka, Ph.D., Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta telesnej výchovy a športu
prof. Dr. Zbigniew Waśkiewicz, Ph.D., Akademia Wychowania Fizycznego, Katowice, Polsko
prof. Dr. Weimo Zhu, Ph.D., University of Illinois at Urbana-Champaign, USA

ČESKÁ

2020, vol. 24, no. 3–4

KINANTROPOLOGIE

Časopis České kinantropologické společnosti vychází s finanční podporou
AV ČR, ČOV, FTVS UK Praha, FTK UP Olomouc a FSpS Brno.

Journal of the Czech kinanthropological society is published with financial support
of AV ČR, COV, FTVS UK Prague, FTK UP Olomouc a FSpS Brno.

Česká kinantropologie

(ISSN 1211-9261)

vydává Česká kinantropologická společnost.

Vychází 4x ročně.

Časopis Česká kinantropologie je recenzovaný vědecký časopis zaměřený na kinantropologii. Publikuje příspěvky o výsledcích výzkumu z oblasti teorie, empirického výzkumu a metodologie. Cílem je podporovat rozvoj vědeckého poznání záměrné pohybové činnosti, její struktury a funkcí a jejich vztahů k rozvoji člověka jako biopsychosociálního individua.

Nabídka rukopisů

Redakce přijímá původní výzkumné práce, teoretické studie, přehledové studie, stručné zprávy z odborných akcí (konference, semináře apod.), recenze nových knih a informace o akcích České kinantropologické společnosti v českém (popř. slovenském) jazyce, od zahraničních autorů v anglickém jazyce.

Rukopis dodejte elektronicky do systému na adrese www.ceskakinantropologie.cz nebo e-mailem: ceskakinantropologie@seznam.cz. Na závěr textu uveďte úplnou kontaktní adresu včetně e-mailové adresy.

Rukopis musí obsahovat název, jména autorů, souhrn s klíčovými slovy v češtině (15–20 řádků), název stati, souhrn a klíčová slova v angličtině, vlastní text, abecední seznam literatury, kontaktní údaje. Bibliografické odkazy musí být úplné a odpovídat požadavkům našeho časopisu. Rukopisy musí používat velikost písma 12 a řádkování 1,5. Stati by neměly přesahovat 12 – 15 normostran (tj. 5000 slov, recenze 3 normostrany, zprávy a informace 2 normostrany). Pro grafy a obrázky vyžadujeme zdrojové soubory (soubor, v němž byly vytvořeny, grafy nejlépe v programu Excel, obrázky ve formátu TIF, JPG nebo EPS). Redakce provádí jazykovou úpravu textu.

Recenzní řízení je oboustranně anonymní dvěma nezávislými recenzenty. Redakce si vyhrazuje právo anonymizace textu, tj. odstranění údajů usnadňujících identifikaci autorů předtím, než text postoupí do recenzního řízení. Nabídnout rukopis jinému časopisu, zatímco je posuzován naším časopisem, je považováno za neetické. Autorův budou výsledek recenzního řízení a instruování o případných změnách.

Podrobné pokyny pro autora jsou uveřejněny na internetu: www.ceskakinantropologie.cz

Adresa redakce: Česká kinantropologie,

José Martího 31, 162 52 Praha

Telefon: (+420) 220 172 062

E-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz

Česká kinantropologie

(ISSN 1211-9261)

published 4x annually

by Czech Kinanthropology Association.

Journal Česká kinantropologie is reviewed scholarly journal that focuses on kinanthropology. It publishes papers about results of theoretical, empirical and methodological research. The objective is to endorse scientific development of the intentional physical movement, its structure and functions as well as its connections to development of men as bio-psycho-sociological entity.

Manuscript submission

The editors accept original empirical research papers, theoretical studies, short news about conferences and workshops, reviews of new books and information about proceedings of Czech Kinanthropology Association in Czech (eventually in Slovak) language or in English language from foreign authors. Add the manuscript to the system in the electronic form at the address: www.ceskakinantropologie.cz or via e-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz. The end should contain complete information, including contact address and e-mail address.

Manuscript must contain title, name of authors, abstract with key words in Czech language (15–20 lines), title, abstract and keywords in English language, text of the article, alphabetical list of references for literature cited in the text, contact data. Bibliographic references must be fully defined and correspond to Journal standards. Manuscripts must use font size 12 and 1,5 space. The maximum length of original research papers is 12–15 pages (about 5000 words), review 3 pages and information 2 pages. Please submit all tables, graphs and illustrations as separate files in the format, in which they were created, with graphs preferably in Excel and illustrations preferably in TIF, JPG or EPS. The editors review and edit the text.

The editorial review process is anonymous on both sides. The editors reserve the right to ensure the anonymity of the text's content, i.e. to eliminate any information or data that could facilitate identification of the author, before submitting the text to the review process. Submission of a manuscript to another journal while it is under review by the Journal Česká kinantropologie is considered unethical. Review guideline and full guidelines for authors are on the Internet: www.ceskakinantropologie.cz

Address: Česká kinantropologie,

José Martího 31, 162 52 Praha, Czech Republic

Phones: (+420) 220 172 062

E-mail: ceskakinantropologie@seznam.cz

OBSAH

Úvodem	5
KOTLÍK, K., JANSÁ, P. Informovanost trenérů o mimosportovních aktivitách svěřenců	9
JAKUBCOVÁ, K., JŮVA, V., ROČEK, M. Trenérství a ženy – organizační a projektová podpora.....	20
KRIŠTOFIČ, J., VAŠUROVÁ, B. Evaluace somatotypu parkouristů v České republice	38
REISMÜLLER, R., STRNAD, P. Zranění u hráčů plážového volejbalu v ČR.....	49
KOČEROVÁ, M. Pohled vybraných křesťanských církví na tělesnost	55
MAREŠ, L. Povaha a smysl sportovních aktivit v antickém Řecku: pokus o klasifikaci	67
TLUSTÝ, T. Historie zdravotního odboru České a Československé obce sokolské do roku 1948.....	80
JURÁK, V. Hokejoví komentátoři Československého rozhlasu ve druhé polovině 40. let	97
Recenze	
MALOLEPSZY, E., DROZDEK-MALOLEPSZA, T. Kultura fizyczna i turystyka w wojewodztwie wolynskim w latach 1921–1939	116
KUNZ, V. Společenská odpovědnost ve sportu	118

CONTENT

SUCHÝ, J. Foreword.....	5
KOTLÍK, K., JANSÁ, P. Coach knowledge about non-sport activities of their charges.	9
JAKUBCOVÁ, K., JŮVA, V., ROČEK, M. Coaching and women – organisational and project support.	20
KRIŠTOFIČ, J., VAŠUROVÁ, B. Evaluation of somatotype of parkourists in the Czech republic.....	38
REISMÜLLER, R., STRNAD, P. Injuries among Czech beach volleyball players.....	49
KOČEROVÁ, M. The view of selected christian churches to corporeality	55
MAREŠ, L. Nature and meaning of sporting activities in ancient Greece: an attempt for classification.....	67
TLUSTÝ, T. The history of the health department of Czech and Czechoslovak sokol community until 1948.....	80
JURÁK, V. Ice-hockey broadcasters of the Czechoslovak radio in the second half of the 40s.	97
Critical reviews	
MALOLEPSZY, E., DROZDEK-MALOLEPSZA, T. Physical education and tourism in the volhynian voivodeship in the years 1921–1939.....	116
KUNZ, V. Social responsibility in sport.	118

ÚVODEM

FOREWORD

Vážené čtenářky, vážení čtenáři,

s potěšením Vám předkládám letošní třetí a čtvrté vydání časopisu, které nabízí osm zajímavých článků a dvě recenze. Úvodní články se zaměřují na problematiku informovanosti trenérů, somatotypy parkuristů a zranění plážových volejbalistů. Do další části časopisu jsem zařadil pohled křesťanských církví na tělesnost a následně pak chronologicky seřadil zajímavé historické články.

V samotném závěru příprav vydání tohoto čísla jsem s velkým zármutkem do úvodu doplnil informaci o úmrtí profesora PhDr. Antonína Rychteckého, DrSc. Osobně jsem si pana profesora velmi vážil jak po stránce odborné, tak lidské – byl pro mne vždy velkým vzorem.

Nově zvolený Výkonný výbor České kinantropologické společnosti v září obsáhle diskutoval (mj.) o dalším směřování i technických aspektech vydávání časopisu Česká kinantropologie. Co se týká obsahu časopisu, rozhodl se pokračovat stávající prověřenou cestou. Cílem je i nadále publikovat kvalitní česky a anglicky psané články, relevantní k širokému zaměření Kinantropologie jako vědeckého oboru. Časopis bude i nadále platformou (především) pro akademiky, studenty, odbornou veřejnost i trenéry.

S ohledem na aktuální trendy i ekonomickou situaci společnosti se výbor s lítostí a nostalgií rozhodl po 24 letech opustit tištěnou podobu časopisu. Jako jeden z benefitů členství ve společnosti všichni členové společnosti obdrží nově časopis prostřednictvím e-mailu.

Rádi bychom také rozšířili část časopisu s nabídkou relevantních kongresů a odborných akcí. Budeme rádi, když nám svá doporučení na tyto akce budete zasílat k uveřejnění.

Tradičně velmi děkuji všem oponentům za jejich skvělou práci, protože bez jejich příspěvku by nebylo možné časopis vydávat. Na rozdíl od řady jiných vědeckých časopisů hradíme oponentům za jejich posudky drobnou odměnu. Osobně považuji za amorální a zcela nepřijatelné, že časopisy vybírající za publikaci článku nižší tisíce Eur nejsou ochotny hradit práci oponentů, která je přitom pro kvalitu článků zcela zásadní.

Touto cestou se omlouvám mým kolegům doc. Jansovi a Dr. Kotlíkovi. Při finální korekci jejich poutavého článku „Pedagogika sportu a Pierre de Coubertin“ nebyla chybou redakce na straně 11 uvedena kompletní citace. Správná citace: ...habilitační a profesorská jmenovací řízení (Blahuš, 2008), též Česká kinantropologická společnost (2020). V přehledu literatury pak tyto zdroje také nebyly uvedeny:

Blahuš, P. (2008). Česká kinantropologická společnost. Dostupné online: <http://abicko.avcr.cz/2008/4/12/ceska-kinantropologickaspolocnost.html>.

Česká kinantropologická společnost (2020). *O společnosti*. Dostupné online: www.kinantropologie.cz/o-spolecnosti/.

Praha, prosinec 2020

prof. PhDr. Jiří Suchý, Ph.D.

šéfredaktor

Zemřel **profesor PhDr. Antonín Rychtecký, DrSc.** Odešla výrazná osobnost, která měla velký vliv na formování Fakulty tělesné výchovy a sportu UK v průběhu více než 40 let. Na životě fakulty se aktivně podílel jako proděkan, člen vědecké rady či promotor. Byl vysoce ceněn pro své odborné kvality, zastával významné funkce v zahraničních i tuzemských odborných a vědeckých společnostech. Mimo jiné byl předsedou České kinantropologické společnosti. Během svého působení ovlivnil řadu studentů i kolegů a významnou měrou se zasloužil o vysokou úroveň poznatků v oblastech jemu blízkých. Zabýval se volní regulací v pohybové aktivitě, problematikou motivace, senzomotorickým učením a v neposlední řadě olympijskou výchovou. Byl autorem více než 200 odborných publikací.

Odborná komunita ztrácí významnou a respektovanou osobnost, která však zanechala díky svému celoživotnímu úsilí výraznou stopu. Ocenění si zaslouží také rodina profesora Rychteckého, manželka i oba synové, kteří jej podporovali v dobách pracovního vypětí i v době jeho nemoci.

Klíčové profesní milníky:

- Absolvent UK FTVS – 1969, tělesná výchova – geografie
- PhDr. UK FTVS – 1970, rigorózní práce „Kinesteze a tělesná cvičení“
- Kandidát pedagogických věd – 1974, disertační práce „Volní úsilí v pohybové činnosti“
- Docent v oboru vyučování tělesné výchově – 1982, habilitační práce „Diagnostika volního úsilí ve školní tělesné výchově“
- Doktor pedagogických věd – 1987, doktorská disertace „Determinanty volního úsilí v pohybové činnosti“
- Profesor kinantropologie – jmenován a ustanoven v roce 1997
- Garant studijního programu „Učitelství tělesné výchovy“
- Předseda komise pro státní závěrečné zkoušky
- Předseda redakční rady časopisu „Acta Universitatis Carolinae – Kinanthropologica“
- Emeritní profesor Univerzity Karlovy – jmenován v roce 2019

Působení v orgánech a společnostech:

- Člen pracovní skupiny pedagogika, psychologie a kinantropologie Akreditační komise České republiky
- Člen VV České kinantropologické společnosti
- Předseda České olympijské akademie
- Člen VV Českého olympijského výboru
- Šéfredaktor časopisu „Acta Universitatis Carolinae – Kinanthropologica“ v období 1992–2014
- Člen redakční rady „Ugdymas KŪNO KULTURA SPORTAS, Education Physical Training Sport“ Lithuania

- Člen Evropské společnosti psychologie sportu (FEPSAC)
- Člen Vědeckých rad: UK FTVS, FTK UP
- Člen programové rady VV ČSTV

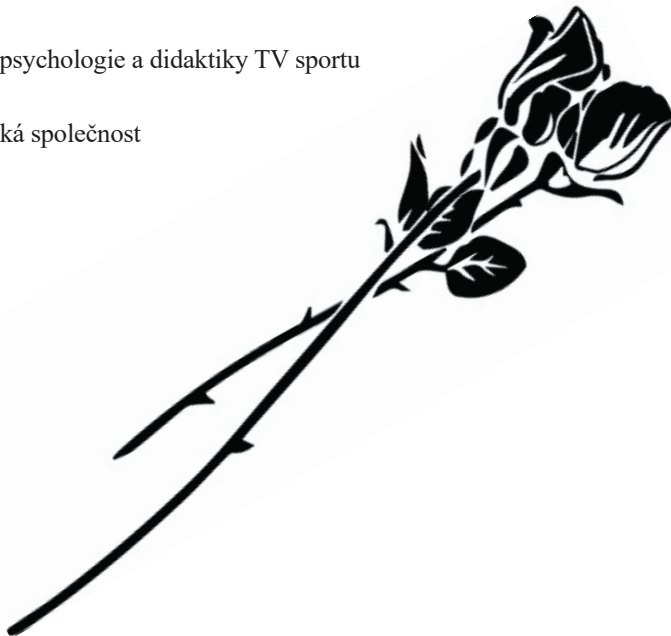
Profesor Rychtecký byl dlouholetým skvělým kolegou na katedře pedagogiky, psychologie a didaktiky TV a sportu. Všichni členové katedry na pana profesora vzpomínají jako na skvělého odborníka, který vždy přinášel zásadní nové myšlenky a podněty! Vždy vnášel do života katedry jen pozitivita, jak odborná, tak i vztahová. Vzpomínáme nejen na jeho odborné působení, ale také na neformální diskuse, které byly vždy skvělé a přínosné.

S úctou

Katedra pedagogiky, psychologie a didaktiky TV sportu

a

Česká kinatropologická společnost

ŘEDAKCE ČESKÉ KINANTROPOLOGIE VELMI DĚKUJE VŠEM RECENZENTŮM ZA ROK 2020:

Mgr. Jakub Bažant

doc. PhDr. Miloš Bednář, Ph.D.

doc. PaedDr. Marie Blahutková, Ph.D.

prof. Ing. Václav Bunc, CSc.

Mgr. Radka Dostálová, Ph.D.

prof. PaedDr. Ludmila Fialová, Ph.D.

PaedDr. Tomáš Gnad

PhDr. Martin Groman, Ph.D.

prof. PhDr. Anna Hogenová, CSc.

doc. PhDr. Marcela Janíková, Ph.D.

doc. PhDr. Petr Jansa, CSc.

PhDr. Radim Jebavý, Ph.D.

prof. PhDr. Ivo Jirásek, Ph.D.

MUDr. Petr Juda

Mgr. et Mgr. Kateřina Jurková, Ph.D.

doc. PhDr. Vladimír Jůva, CSc.

PhDr. Aleš Kaplan, Ph.D., MBA.

PaedDr. Naděžda Knorre, CSc.

PhDr. Jaroslav Křištofič

doc. PaedDr. Ol'ga Kyselovičová, PhD.

BsC (HONS) Denisa Mertl MChS.

Mgr. et Mgr. Petra Pačesová, PhD.

PhDr. Radka Peřinová, Ph.D.

doc. PaedDr. Martin Pupiš, PhD.

doc. PaedDr. Pavel Ružbarský, PhD.

Mgr. František Seman, PhD.

PhDr. Mgr. Miroslav Sližik, PhD.

doc. PhDr. Daniela Stackeová, Ph.D.

Mgr. Milena Strachová, Ph.D.

Mgr. Matej Vajda, PhD.

prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

INFORMOVANOST TRENÉRŮ O MIMOSPORTOVNÍCH AKTIVITÁCH SVĚŘENCŮ

COACH KNOWLEDGE ABOUT NON-SPORT ACTIVITIES OF THEIR CHARGES

KAMIL KOTLÍK, PETR JANSÁ

Katedra pedagogiky, psychologie a didaktiky TV a sportu

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova

SOUHRN

Príspevok sa zaoberá niektorými pedagogickými aspektmi interakcie medzi trenérmi a ich svěřenci, konkrétne zda se trenéři zajímají o mimosportovní oblast života svých svěřenců a o jejich zdravotní stav. Hlavním cílem práce bylo zjistit přístup trenérů k výše uvedenému, dalším cílem bylo zjistit, zda se informovanost trenérů o jejich svěřencích liší jednak mezi týmovými a individuálními sporty a za druhé mezi muži a ženami.

Hlavním výzkumným nástrojem byl dotazník Svobody (1998), v upravené verzi. Získaná data byla zpracována pomocí deskriptivní statistiky, konkrétně kontingenčních tabulek, dále bylo využito korelační analýzy a chí-kvadrát testu, konkrétně testu homogenity, vše pomocí programu NCSS (verze 6.0.21). Našeho šetření se zúčastnilo celkem 511 respondentů (z toho bylo 311 mužů a 200 žen) z řad aktivních trenérů z celkem 46 sportovních odvětví. Výběr souboru proběhl záměrným způsobem, kdy byli osloveni frekventanti kurzů trenérských licencí na UK FTVS.

Na základě zjištěných výsledků lze konstatovat, že větší rozdíly v informovanosti o mimosportovní oblasti života sportovců nalézáme v rámci porovnání mezi individuálními a týmovými sporty (ve prospěch individuálních sportů), menší pak v rámci genderového rozdělení.

Klíčová slova: trenér, kouč, pohovor, interakce, sportovec, zdraví, mimosportovní zázemí sportovce

ABSTRACT

The paper occupies with pedagogical aspects of the interaction among coaches and their charges, specifically whether coaches are interested in a non-sport field of life of charges and also in their health. The main goal of the paper was to investigate the approach of coaches to a higher mentioned facts. The further goal was to find out whether the coach's knowledge of their charges differ between team sports and individual sports and also between men and women.

As the main research tool, we use a questionnaire from Svoboda (1998) in the rearranged version. Gained data were processed by using a descriptive statistics, namely crossed tables, correlation analysis and a chi-square test (the test of homogeneity). All data were processed by the statistical programme NCSS (version 6.0.21).

The research sample contains 511 active coaches (311 men and 200 women) from 46 sport branches. Respondents were chosen by an intentional selection and research sample consists from attenders of coaching licence education in UK FTVS.

Based on discovered results, we can conclude that bigger differences in an area of a knowledgeableness about a non-sport field of an athlete's life are between individual and team sports (coaches of individual sports show better knowledge) than between men and women.

Key words: coach, interview, interaction, athlete, health, non-sport environment of an athlete

ÚVOD

Spolu se snahou o co nejlepší výkon a postupující komercializací sportu se nároky na trenérskou činnost se zvyšují. Spolu s tím dochází k rozvoji biomedicinských, biomechanických a pedagogicko-psychologických poznatků, prosazují se nové trenérské specializace, např. kondiční specialista, mentální trenér, videokouč aj. Blíže se tomuto jevu věnují Gaskil a Sharkey (2019), Čapek, Hájek a Henych (2018), Kolář a Červenková (2018), Jelínek a Kuchař (2019), Jelínek (2019) a další. Ústřední roli však stále zpravidla zastává trenér nebo kouč (ve významu řízení zápasů v soutěži), který ve spolupráci s výše uvedenými specialisty promýšlí a sestavuje koncepci tréninku podle úspěchu či neúspěchu v soutěži. Dále stanovuje obsah tréninku a jeho celkovou stavbu, určuje proporce jednotlivých složek tréninku, věnuje pozornost taktické a psychologické přípravě včetně výkonové motivace, usměrňuje emoční projevy sportovců a především působí edukativně (Perič, & Dovalil, 2010).

Následně je trenér (a jeho činnost) hodnocen z různých stran (vedení klubu, veřejnost, samotný sportovec atp.). Kritéria hodnocení mohou být různá, většinou je však zcela logicky hodnocen na základě výkonu sportovce či týmu v konkrétní soutěži, lhostejno zda jednorázové či dlouhodobé. Někdy však může dojít k opomenutí významu pedagogické roviny trenérské činnosti. Ta je sice velmi obtížně měřitelná, nicméně může být například jedním z rozhodujících důvodů pro setrvání mládeže u daného sportu (či sportu jako takového) nebo naopak pro opuštění sportovní sféry.

Ze zahraničních autorů se dané problematiky dotýkají například Cassidy, Jones a Potrac (2008), kteří sdělují, že úspěšné koučování je závislé především na správných didaktických a sociálních postupech. Sledují komplex vztahů mezi trenérem a sportovcem, jejich schopností hodnotit, ale i volit trenérskou filozofii a etiku včetně praktických cvičení.

Martens (2012) a Pyke (2012) se věnují podstatě úspěšnosti trenéra ve vybraných sportech. Popisují trenérskou filozofii a vlastní styl řízení tréninku, motivaci a komunikaci se sportovci, vysvětlují principy učení při osvojování sportovních dovedností, možnosti řízení týmu v rámci mezilidských vztahů ve sportu aj. Na některé mimosportovní oblasti života sportovců (např. výživa, duševní zdraví) se pak zaměřují Thelwell a Dicks (2018).

V České republice se problematice trenérské činnosti ve vztahu ke vzdělávání trenérů a interakci trenérů se sportovci věnují např. Janíková, Jůva a Cacek (2019), kteří se kromě jiného zabývají vzděláváním v profesním rozvoji trenérů. Edukačními aspekty sportu se pak zabývají Jansa et al. (2019), Slepíčka, Slepíčková a Mudrák (2018) a další. Obecnější koncepce výzkumu trenérství připomíná např. Jůva (2018).

Právě vztah a interakci trenéra a sportovce považujeme z pedagogického hlediska za stěžejní komponentu (nejen) tréninkového procesu. Trenér by měl být nejen lidským a profesním vzorem pro sportovce, ale měl by svého svěřence znát kromě sportovní také v psychické a zdravotní rovině a měl by být i obeznámen s mimosportovním životem sportovce. To vše mu následně umožní lepší individualizaci a zefektivnění tréninkového procesu. Následující text je tedy věnován právě těmto aspektům trenérské činnosti, konkrétně informovanosti trenéra o sportovcově mimosportovním životě a jeho zdravotním stavu.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zjistit, zda se současní trenéři o výše uvedené oblasti aktivně zajímají a zda se jim aktivně věnují. Na základě stanoveného hlavního cíle byla formulována výzkumná otázka, a to zda se informovanost trenérů o jejich svěřencích liší jak mezi týmovými a individuálními sporty, tak také z hlediska pohlaví. Vzhledem k povaze výzkumu jsme formulovali rovněž pracovní hypotézu: předpokládáme rozdíly v informovanosti trenérů o mimosportovní oblasti života jejich svěřenců, a to jednak ve prospěch trenérů individuálních sportů oproti trenérům týmových sportů, dále pak žen oproti mužům.

METODIKA

Výzkumný nástroj

Pro účely získávání informací od trenérů studujících některou z licencí na UK FTVS jsme využili třetí upravenou variantu původního dotazníku Svobody (1998). V této studii uvádíme data získaná z části jedné z tematických oblastí výše zmíněného dotazníku, konkrétně přístupu trenéra k trénování ve smyslu komunikace se sportovci. Dalšími komponentami této části dotazníku byly koncepce a systém tréninku, způsob přípravy trenéra na tréninkové jednotky a předávání zásad fair-play sportovcům. Posledně zmíněné oblasti trenérské činnosti však již z důvodu rozsahu nejsou zařazeny do této studie a jsou tématem samostatného článku.

Použitý dotazník pro trenéry byl ověřován pilotáží na vzorku trenérů zařazených do školení na UK FTVS v akademickém roce 2016/2017, podle připomínek pak byly jednotlivé otázky změněny či upraveny.

Organizace výzkumného šetření a zpracování dat

Výzkumné dotazníkové šetření bylo provedeno na účastnících studia trenérských licencí stupně C, B, A, případně trenérských tříd na UK FTVS v letech 2018 až 2020, částečně i na studentech kombinované formy studia na UK FTVS, kteří byli současně frekventanty výše uvedených trenérských školení. Všichni respondenti byli v době šetření již zároveň aktivními trenéry. Celkově bylo v šetření zastoupeno 46 sportovních odvětví, které dále členíme podle typologického zaměření, a to na individuální nebo týmové. Mezi individuálními sporty byla nejčastěji zastoupena atletika ($n = 39$), dále pak plavání ($n = 33$), fitness ($n = 19$), běh na lyžích ($n = 11$), aerobik ($n = 9$) a další. Nejčastěji dotazovanými trenéry týmových sportů byli trenéři fotbalu ($n = 97$), následovaly lední hokej ($n = 57$), tenis ($n = 52$), volejbal ($n = 24$), florbal ($n = 19$), basketbal ($n = 14$) a další.

Dotazování probíhalo anonymně, bylo zcela dobrovolné a nemělo vazbu na další aktivity trenérů na UK FTVS. Dotazník byl mezi trenéry distribuován v listinné i elektronické podobě, nicméně bez sledování vlastního převzetí trenéry. Návratnost dotazníku činila přibližně 82 %.

Databáze byla vytvořena na podzim 2019 a byla zpracována programy Excel (verze 2016) a NCSS (verze 6.0.21) do kontingenčních tabulek daných položek dotazníku, dále dle pohlaví a typu sportu. Rovněž bylo využito korelační analýzy výsledků jednotlivých položek a posouzení statistické významnosti metodou chí-kvadrátu.

Charakteristika výzkumného souboru

Šetření se zúčastnilo celkem 511 osob ve skladbě muži $n = 311$ a ženy $n = 200$. Bližší struktura souboru (včetně věkových kategorií) je uvedena v tabulce 1. Nejvyšší absolutní četnosti nacházíme ve věku 18–29 let u mužů ($n = 147$) i u žen ($n = 115$), každá další věková kategorie pak zaznamenává nižší absolutní četnosti respondentů. Žen bylo mezi respondenty o cca třetinu méně než mužů. Věkové kategorie byly stanoveny jednak s ohledem na kompatibilitu s předcházejícími výzkumy autorů, dále pak s ohledem na ontogenezi člověka.

Tabulka 1

Struktura souboru podle pohlaví a věkových kategorií ($n = 511$)

Pohlaví	Věkové kategorie				
	18–29 let	30–44 let	45–59 let	60 a více let	Celkem
Muži	147	99	55	10	311
Ženy	115	61	22	2	200
Celkem	262	160	77	12	511

Procentuální četnosti údajů obsažených v tabulce 1 jsou pak následující. Nejvyšší zastoupení mezi respondenty má věková kategorie 18–29 let, a to jak mezi muži (47,31 %), tak také mezi ženami (57,50 %), vyrovnanější relativní četnosti mají soubory 30–44 let (muži 31,72 %, ženy 30,50 %). Ve věkové kategorii 45–59 let je více mužů (17,76 %) oproti ženám (11,00 %). Nejméně trenérů vykazuje věková kategorie 60 a více let, a to v případě mužů (3,21 %) i žen (1,00 %).

V tabulce 2 pak uvádíme dělení našeho souboru trenérů podle zaměření jednotlivých sportů na individuální a týmové (ve stanovených věkových kategoriích). Z výsledků je zřejmé, že největší zastoupení mají trenéři ve věku 19–29 let v týmových sportech (56,90 % ženy, 52,14 % muži), i v individuálních sportech (57,85 % ženy, resp. 41,42 % muži).

Situace v jednotlivých sportech mezi muži i ženami pak odpovídá tabulce 1, tj. s každou další věkovou kategorií se snižuje počet trenérů či trenerek, a to v individuálních i v týmových sportech. Podrobnější typologické třídění sportů jsme neprováděli z důvodu jejich většího rozptýlu a nízkých absolutních četností.

Tabulka 2

Struktura souboru podle druhu sportu, pohlaví a věkových kategorií ($n = 511$)

Muži					
Druh sportu	18–29 let	30–44 let	45–59 let	60 a více let	Celkem
Individuální sporty ($n = 140$)	41,42 %	37,76 %	15,74 %	5,08 %	100,00 %
Týmové sporty ($n = 171$)	52,14 %	26,90 %	19,30 %	1,80 %	100,00 %

Ženy

Druh sportu	18–29 let	30–44 let	45–59 let	60 a více let	Celkem
Individuální sporty (n = 135)	57,85 %	28,07 %	12,58 %	1,50 %	100,00%
Týmové sporty (n = 65)	56,90 %	35,60 %	7,60 %	0, 00 %	100,00%

VÝSLEDKY

Tato studie je dílčí částí rozsáhlejšího výzkumu a je konkrétně zaměřena na vztah trenérů ke svým svěřencům, interakci s nimi, jejich znalost, ochotu měnit plán tréninku na základě názorů a postojů svěřenců atp. První oblastí, na kterou jsme se zaměřili, je obeznámenost trenérů s životem jejich svěřenců i mimo sportovní prostředí. K popisu této oblasti jsme využili otázku, zda (případně jak) jsou trenéři informováni o studijních či pracovních výsledcích svých svěřenců. V současné době se často uplatňuje holistický přístup ke sportovci, kdy je pozitivně akceptován názor, že trenér by měl být obeznámen i s dalšími aspekty života sportovce. Kromě výživy a regenerace, které jsou v současné době již prakticky brány za nedílnou součást tréninkového procesu, jsou to ale také oblasti vztahové, rodinné, studijní, pracovní a zájmové (myšleno jiné než orientace na aktuálně provozovaný sport). Dále je samozřejmě velice důležité znát i celkový zdravotní stav a případná omezení sportovce.

Pro potřeby našeho šetření jsme jako zástupce výše uvedeného vybrali zjišťování zdravotního stavu svěřenců trenéry, což považujeme za jednu ze stěžejních oblastí jak pro správné nastavení tréninkového procesu, tak zejména pro zdraví samotného sportovce a v neposlední řadě i pro finální soutěžní výkon. Další otázkou, která reprezentuje výše zmíněnou oblast informovanosti trenérů o svých svěřencích, bylo, zda trenéři znají studijní či pracovní výsledky svých svěřenců. Poslední otázka reprezentující informovanost trenérů pak byla zaměřena na interakci mezi trenérem a sportovcem, konkrétně se jednalo o to, zda trenéři uskutečňují pravidelné pohovory se svými svěřenci.

Výsledky posledně jmenované otázky uvádíme jako první, protože ji vnímáme i jako předpoklad zbylých dvou. V dnešní době je samozřejmě možné zjistit si množství údajů bez přímé interakce s konkrétním člověkem, osobní interakce (být například telefonická či prostřednictvím chatu na sociální síti) je však podle našeho názoru ve vztahu trenér – sportovec stále nezastupitelná a má oproti neosobní formě mnoho benefitů, z nichž lze zmínit např. komplexnost (v komunikaci je přítomna verbální i neverbální složka), možnost lepšího zacílení a směřování (když např. trenér narazí na potenciální problém), budování vzájemného vztahu (tedy nejde jen o sdělování, ale také o sdílení) atd. Těžko tak lze předpokládat, že si kvalitní trenér zjišťuje o svém svěřenci informace prostřednictvím internetového vyhledávání, ale se sportovcem přímo o daných věcech nekomunikuje. Skutečnost, zda trenéři realizují pravidelné pohovory se svými svěřenci o jejich problémech a mimosportovním životě, dokládá přehledně tabulka 3.

Z výsledků této otázky nevyplyvá prakticky žádný genderový rozdíl, naopak je zde zřetelný rozdíl mezi individuálními a týmovými sporty. Mnohem častěji realizují pohovory se svěřenci trenéři individuálních sportů (v případě mužů jde o cca 9 % častější odpověď v položce „vždy“ a v případě žen ve stejné položce dokonce o více

než 12 % častější odpověď). Ostatní položky pak vykazují výsledky logicky vyplývající z četností odpovědí na položku „vždy“. Zajímavá je také skutečnost, že trenéři individuálních sportů jsou na své trenérské činnosti ekonomicky mnohem více zainteresováni (trénování jako své hlavní zaměstnání uvádějí v individuálních sportech muži v 41,43 % a ženy v 27,41 %, zatímco v týmových sportech totéž deklarují muži v 33,33 % a ženy pouze v 10,77 %). Pokud analyzujeme tyto výsledky hlouběji a vztáhneme četnost realizace pohovorů se svěřenci k ekonomické závislosti trenérů na jejich trenérské činnosti, zjistíme, že je zde mezi oběma proměnnými zřetelný vztah, a to v oblasti individuálních i týmových sportů. Ti trenéři individuálních sportů, kteří na otázku, zda realizují pravidelné pohovory se svými svěřenci, odpovídají položkou vždy, mají nejčastěji trénování jako hlavní ekonomickou aktivitu, v méně případech pak jako vedlejší ekonomickou aktivitu a s nejnižší četností tak odpovídají dobrovolní trenéři (konkrétně 41,18 %; 38,24 % a 20,59 %). Je zřejmé, že čím vyšší je ekonomická závislost na trénování, tím častěji jsou realizovány pravidelné pohovory. V případě týmových sportů je situace obdobná a ještě zřetelnější (46,15 %; 41,03 % a 12,82 %). Ve zbylých variantách odpovědi tento vztah nenacházíme. I přes výše uvedené však ve výsledcích daných otázek nacházíme korelaci pouze 0,44 v případě individuálních sportů a 0,48 v případě týmových sportů. Tyto hodnoty korelace můžeme označit jako střední, blíže viz Evans (1996). Výsledky korelace ale nelze považovat za významné z důvodu nízkého koeficientu Crobachova alfa (0,35 v případě individuálních sportů a 0,44 v případě týmových sportů). Z výše uvedeného je zřejmé, že potenciální vztah nebyl potřebnou měrou vysvětlen pomocí aplikace korelační matice, nicméně se zde otevírá prostor pro další šetření. Dále je rovněž třeba uvést, že zjištěné rozdíly nejsou statisticky významné (viz tabulka 3).

Maximálně 25% podíl trenérů, kteří se svými svěřenci opravdu pravidelně hovoří o jejich problémech a mimosportovních oblastech života, je však velice nízký a vnímáme jej jako negativní zjištění. Zhruba dvě třetiny trenérů pak se svými svěřenci na výše uvedená témata hovoří alespoň občas, nicméně to nelze brát jako pozitivní nález. Trenérská práce by měla být systematická, cílená, pravidelná, kontinuální a holistická. Do toho patří i komplexní znalost svěřenců a nahodilé zjišťování jejich mimosportovních aktivit považujeme v tomto případě za nedostatečné.

Tabulka 3

Mám pravidelné pohovory se svěřenci o jejich problémech a nesportovních oblastech jejich života

Muži

Druh sportu	Vždy	Občas	Nikdy	Celkem
Individuální sporty	25,71 %	62,86 %	11,43 %	100,00 %
Týmové sporty	16,96 %	71,93 %	11,11 %	100,00 %

df = 2; $\chi^2 = 4,571$; p = 0,101

Ženy

Druh sportu	Vždy	Občas	Nikdy	Celkem
Individuální sporty	23,70 %	63,70 %	12,59 %	100,0 %
Týmové sporty	15,38 %	69,23 %	15,38 %	100,00 %

df = 2; $\chi^2 = 3,602$; p = 0,165

Vyšších pozitivních skóre než v oblasti pohovorů se sportovci o jejich problémech a nesportovních oblastech života dosahují odpovědi dotázaných trenérů v případě znalosti, jakou školu jejich svěřenci studují a jaké v ní mají výsledky, případně jaké mají zaměstnání a jak si v něm vedou. Tyto výsledky přehledně ilustruje tabulka 4, nicméně ani zde nenacházíme statisticky významné rozdíly mezi jednotlivými skupinami.

V tomto případě je podíl trenérů, kteří se domnívají, že určitě ví, jakou školu jejich svěřenci studují a jaké v ní mají výsledky (případně jaké mají zaměstnání), nejméně 60 % (trenérky v týmových sportech), nejvýše pak téměř třičtvrtinový (trenéři muži v individuálních sportech). To je již skutečnost pozitivnější než zjištění předchozí. Na druhou stranu, na to, aby trenéři věděli o studijních výsledcích svých svěřenců, nejsou třeba pravidelné pohovory, neboť se zpravidla jedná o dlouhodobější proces s relativně nízkou dynamikou. Školní výsledky se zpravidla skokově nemění.

Tabulka 4

Vím o svých sportovcích, jaké mají zaměstnání nebo jakou studují školu a jaké mají výsledky

Muži

Druh sportu	Zcela	Málo	Vůbec	Celkem
Individuální sporty	73,57 %	24,29 %	2,14 %	100,00 %
Týmové sporty	63,74 %	35,09 %	1,17 %	100,00 %

df = 2; $\chi^2 = 4,571$; p = 0,101

Ženy

Druh sportu	Zcela	Málo	Vůbec	Celkem
Individuální sporty	68,15 %	30,37 %	1,48 %	100,00 %
Týmové sporty	60,00 %	40,00 %	0,00 %	100,00 %

df = 2; $\chi^2 = 3,714$; p = 0,156

Výsledky uvedené v tabulce lze vnímat pozitivně i z toho důvodu, že v současné době řada sportů (především týmových) propaguje a podporuje vznik mládežnických akademií v různých podobách. Zmínit lze například regionální fotbalové akademie, kterých bylo v sezóně 2019/2020 v České republice celkem 11 a nacházely se zpravidla v krajských městech (plus Teplice a Karviná).

Nicméně i přes výše uvedené, dle dotázaných trenérů znají studijní, respektive pracovní výsledky svých svěřenců trenéři individuálních sportů výrazně lépe než trenéři týmových sportů. Mezi muži činí rozdíl v položce „zcela“ zhruba 10 %, mezi ženami pak přibližně 8 %. V té samé položce dosahují muži o jednotky procentních bodů vyšších skóre než ženy, a to v obou posuzovaných typech sportů. Pouze velmi málo dotázaných na otázku, zda znají studijní či pracovní aktivity svých svěřenců, odpovědělo „vůbec“. V tomto případě byl vyšší podíl kladných odpovědí zaznamenán mezi muži i ženami v individuálních sportech oproti sportům týmovým. Zde se nabízí možnost, že se jedná o komerční trenéry ve fitcentrech atp., nicméně tuto možnost jsme dále nezjišťovali, a to i vzhledem k velice nízkému podílu odpovědi „vůbec“.

Třetí hodnocenou oblastí interakce trenérů se sportovci byla oblast zdraví a zdravotního stavu. Odpovědi dotázaných trenérů jsou uvedeny v tabulce 5. Na rozdíl od předchozích dvou oblastí interakce mezi trenérem a sportovcem jsou výsledky mezi muži a ženami i v rámci porovnání trenérů individuálních sportů s týmovými prakticky

totožné. Vnímáme to jako doklad konzistentního pojetí trenérské profese napříč spektrem trenérů, přičemž nezáleží na tom, zda jde o trenéry, kteří mají trenérskou činnost jako svoji hlavní ekonomickou aktivitu, vedlejší ekonomickou aktivitu či jako dobrovolnou činnost.

I přesto však lze v oblasti zájmu a informovanosti o zdravotním stavu svěřenců nalézt dílčí rozdíly mezi trenéry, kteří mají trenérskou činnost jako svoji hlavní ekonomickou aktivitu a těmi ostatními. Trenéři, kteří mají trénování jako vedlejší zdroj obživy či doplněk k hlavní ekonomické činnosti, vykazují nejvyšší četnost mezi těmi, kdo odpovídají, že před soutěží či tréninkem zjišťují zdravotní stav svých svěřenců pouze zřídka (v případě individuálních sportů je to 47,46 % trenérů majících trénování jako vedlejší ekonomickou aktivitu, v případě týmových sportů pak dokonce 50,94 %). Ti, co mají trénování jako hlavní zdroj příjmů, zjišťují zdravotní stav svěřenců pouze „zřídka“ v cca o 32 % nižší četnosti. Rovněž tyto zjištěné rozdíly nejsou statisticky významné.

I přesto je evidentní, že dotázaní trenéři se o zdraví svých svěřenců zajímají ve vysoké míře a lze tak předpokládat, že vnímají zdravotní aspekty jako neoddelitelnou součást sportovního procesu a výkonu, lhostejno zda jde o soutěž či pravidelný trénink.

Tabulka 5

Před zápasem/soutěží nebo tréninkem zjišťuji u všech sportovců, v jakém jsou zdravotním stavu

Muži

Druh sportu	Vždy	Zřídka kdy	Nikdy	Celkem
Individuální sporty	77,86 %	21,43 %	0,71 %	100,00 %
Týmové sporty Team sports	77,19 %	21,64 %	1,17 %	100,00 %

df = 2; $\chi^2 = 4,571$; p = 0,101

Ženy

Druh sportu	Vždy	Zřídka kdy	Nikdy	Celkem
Individuální sporty	78,52 %	21,48 %	0,00 %	100,00 %
Týmové sporty	75,38 %	24,62 %	0,00 %	100,00 %

df = 2; $\chi^2 = 4,571$; p = 0,101

DISKUSE

Trenérství a jednotlivým aspektům práce trenéra se věnuje celá řada současných i minulých publikací (viz výše v úvodu), většinou jsou však teoretického charakteru. Nejinak je tomu i v případě interakce trenér – sportovec, případně trenér – sportovní družstvo. Například Perič a Dovalil (2010) vnímají pohovor mezi trenérem a sportovním družstvem jako jeden z nejdůležitějších prostředků koučinku. To samé se týká i pohovorů individuálních. Autoři se však orientovali především na pohovory směřující k danému sportu a sportovnímu výkonu. V našem případě šlo spíše o trenérskou filozofii, o přesah z tréninku i do ostatních oblastí života sportovce. Ze získaných údajů vyplývá, že mimosportovní rovina není v trenérských pohovorech pravidelná, ale je spíše občasná. Přitom např. Šafář (2013) uvádí, že dlouhodobým cílem v koučování by měl být optimální rozvoj sportovního i lidského potenciálu

svěřence. Důvodem, proč se trenéři nedostatečně zajímají o mimosportovní život svých svěřenců, může být například ekonomický charakter trenérské činnosti, tedy to, zda se jedná o dobrovolné trenéry, profesionální trenéry či trenéry mající trénování jako svoji vedlejší ekonomickou činnost. Dalšími vysvětleními mohou být nízká motivace či nedostatek času.

Zákon o pedagogických pracovnících (č. 563/2004 Sb.) – aktuální znění zákona k 1. 9. 2016 – výslovně řadí takového sportovního trenéra, který působí v rámci školského zařízení mezi pracovníky vykonávající přímou pedagogickou činnost (Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2016). Jeho výchovné a vzdělávací úkoly jsou tedy minimálně stejně tak důležité jako úkoly sportovní. Komplexní znalost svěřenců by tak měla být jedním ze stěžejních opěrných bodů trenérské práce. V rámci našeho šetření přitom odpovědělo průměrně cca 12 % (v každé z hodnocených kategorií však minimálně 10 %) dotázaných trenérů, že nikdy nerealizují pohovory se svěřenci stran jejich mimosportovního života. Nelze než konstatovat, že v tom případě tito trenéři nenaplnují tyto základní požadavky kladené na výkon jejich profese. Zároveň tito trenéři nenaplnují některé z dimenzí trenérské profese vymezené již autory Tutko a Richardsem (1971). Svoboda (2005) pak určuje tyto dimenze jako role trenéra, a to následovně: informátor, důvěrník, ukázkový, motivátor, referent a vychovatel. Zároveň již Slepíčka (1988) uvádí, že mezi základ kvalitních sociálních schopností a dovedností trenéra náleží také sociální citlivost, což nebylo ani později nijak zpochybňováno. Ti z námi dotázaných, kteří odpověděli, že nikdy nerealizují pohovory se svěřenci o jejich mimosportovním životě, tak nenaplnují roli důvěrníka a vychovatele, případně mohou mít sníženu právě výše zmíněnou sociální citlivost.

Zjišťování informací o životě a problémech sportovců mimo oblast daného sportu lze v případě dětí a mládeže provádět i např. komunikací s jejich rodiči. Na tuto oblast se zaměřil Kafoněk (2010), který zjistil, že přibližně tři čtvrtiny jím dotázaných trenérů mládeže schůzky s rodiči organizují dle potřeby, pravidelně to však bylo pouze 8 % dotázaných trenérů. Přitom z téhož šetření vzešla informace, že účast rodičů je na pravidelných i nepravidelných schůzkách většinová. Zájem ze strany zákonných zástupců tedy je.

Další oblasti našeho šetření, konkrétně rozdílů mezi trenéry individuálních sportů a trenéry kolektivních sportů se dotýká práce Svobody (2005), který dochází k závěru, že trenéři sportovních her vykazují větší tvrdost a realismus v jednání oproti trenérům individuálních sportů. To je ve shodě s našimi výsledky, kdy námi dotázaní trenéři týmových sportů jeví méně ochoty vycházet při plánování tréninku z názorů a postojů sportovců, případně trénink změnit. Dle našeho názoru tím ochuzují tréninkový proces i vzájemný vztah o komplexnost.

V některých týmových sportech v České republice se však situace již mění a komplexní přístup ke sportovci prosazuje v současnosti řada sportovních institucí. Jako příklad lze uvést např. projekt Regionálních fotbalových akademií, což je společný projekt Fotbalové asociace České republiky (dále jen FAČR), Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Nadačních fondů FAČR (FAČR, 2015). V rámci pobytu v akademii je sportovec v jakémsi mikrokosmu, kdy v akademii bydlí, stravuje se, trénuje, má přístup k regeneračním procedurám a samozřejmě studuje a tráví svůj volný čas. Samozřejmě je i možnost využít služeb psychologa či mentálního kouče. Vzorem pro tuzemské akademie je například mládežnická fotbalová akademie

v Salzburku, která je jednou z nejlepších v Evropě a produkuje velké množství fotbalových (ale i hokejových talentů), kteří následně přímo putují do klubů, jako jsou FC Barcelona, FC Liverpool, Juventus Turín, Bayern Mnichov a další (Čermák, 2017).

Ve výše zmíněných mládežnických akademiích je kladen velký důraz nejen na sportovní stránku, ale rovněž na stránku studijní. V případě, že si, byť nejtalentovanější, sportovec neplní řádně své studijní povinnosti, je do doby nápravy omezován na tréninku i v případné soutěži.

Trend koncentrace mladých talentovaných sportovců a komplexní péče o ně není v České republice vlastní pouze fotbalu, podobnou cestou se v současné době snaží vydat rovněž lední hokej a další sporty. Z našich výsledků přesto vyplynulo, že vyšší informovanost o svých svěřencích a jejich školních či pracovních výsledcích mají i v současnosti trenéři individuálních sportů, a to mezi muži i mezi ženami. Vztah mezi trenéry individuálních sportů a jejich svěřenci tak lze označit za obecně bližší, než tomu je v týmových sportech. Nutno však také přiznat, že roli v tom může hrát i počet svěřenců či dynamika tréninkového procesu.

Limity práce pak leží v potřebě použít ještě další nástroj k verifikaci výsledků, a to z důvodu použití zatím nestandardizované konkrétní výzkumné metody. Dalším limitem práce je její spíše obecnější zaměření, které bylo zvoleno především s ohledem na rozsah a možnosti textu. Důvodem byla skutečnost, že se jedná o prvotní rozpracování tématu, které tak mělo ukázat oblasti, jímž by bylo vhodné věnovat se detailněji. Tento limit lze tedy hodnotit rovněž jako příležitost. Prezentované výsledky otevírají a konkretizují další možnosti hlubšího výzkumu, konkrétně v oblasti ekonomického vlivu na trenérskou činnost, dále pak genderových a věkových rozdílů. Silnou stránkou této studie je, že ukazuje na rozmanitost a někdy odlišnosti názorů a postojů z hlediska skutečné reality tréninkového procesu.

ZÁVĚR

Celkově můžeme konstatovat, že realizované šetření ukazuje na některé problémy týkající se tréninkového procesu. Za nejvýraznější považujeme skutečnost, že v námi sledovaných kategoriích minimálně 11 % (muži v individuálních i týmových sportech) a maximálně 15 % (ženy v týmových sportech) dotázaných trenérů neprovádí žádné osobní pohovory se sportovci. Překvapivé je zjištění, že ženy dosáhly v tomto aspektu horších výsledků než muži.

Hlavní cíl šetření, tedy zjistit, zda se současní trenéři aktivně zajímají o mimosportovní oblast života svých svěřenců jakož i o jejich zdravotní stav, považujeme za splněný.

Na výzkumnou otázku, zda se informovanost trenérů o jejich svěřencích liší mezi týmovými a individuálními sporty, případně z hlediska pohlaví, lze odpovědět kladně, nicméně pouze v některých aspektech. Rozdíly lze nalézt v případě informovanosti trenérů o škole a studijních výsledcích či zaměstnání sportovce, dále pak o jeho dalším mimosportovním životě a eventuálních problémech. Větší rozdíly vykazují dotázaní trenéři při porovnání individuálních sportů s týmovými, menší rozdíly pak shledáváme v genderovém rozdělení. Naopak neshledáváme rozdíly mezi jednotlivými sledovanými kategoriemi trenérů v případě jejich informovanosti o zdravotním stavu sportovce.

Pracovní hypotéza byla potvrzena pouze částečně. Potvrdilo se, že lepších výsledků dosáhli trenéři individuálních sportů. Nepotvrdil se pak předpoklad vyšší informovanosti žen oproti mužům o mimosportovních aktivitách a zdravotním stavu sportovců.

LITERATURA

- CASSIDY, T. J., JONES, R. L., & POTRAC, P. (2008). *Understanding Sport Coaching*. London: Taylor & Francis.
- ČAPEK, L., HÁJEK, P., & HENYCH, P. (2018). *Biomechanika člověka*. Praha: Grada Publishing.
- ČERMÁK, D. (2017). *V továrně na talenty. Proč rakouský Salcburk chrlí fotbalové naděje?* iDNES.cz. Dostupné z: https://www.idnes.cz/fotbal/zahranici/fotbalova-akademie-v-salcburku.A171110_220322_fot_zahranici_ald.
- EVANS, J. D. (1996). *Straightforward Statistics for the Behavioral Sciences*. University of California: Brooks/Cole Publishing.
- FAČR (2015). *Akademie*. Dostupné z: <https://akademie.fotbal.cz/zakladni-informace/p278>.
- GASKIL, S., & SHARKEY, B. J. (2019). *Fyziologie sportu*. Praha: Mladá Fronta.
- JANÍKOVÁ, M., JŮVA, V., & CACEK, J. (2019). Sportovní trenér: vymezování profese a její různé podoby s problémy. *Orbis Scholae*, 13(1), 63–85.
- JANSA, P., JŮVA, V., KOCOUREK, J., SVOZIL, Z., & KOVÁŘ, K. (2019). *Pedagogika sportu*. Praha: Karolinum.
- JELÍNEK, M. (2019). *Vnitřní svět vítězů: čím se nejlepší liší od průměrných*. Praha: Grada Publishing.
- JELÍNEK, M., & KUCHAR, J. (2019). *Tajemství životní motivace: její spirituální rozměry a inspirace*. Praha: Eminent.
- JŮVA, V. (2018). K obecné koncepci výzkumu trenérství. *Studia Sportiva*, 12(2), 237–239.
- KAFONĚK, L. (2010). *Trenér mládeže a jeho spolupráce s rodiči*. Diplomová práce. Brno: Masarykova univerzita, Fakulta sportovních studií.
- KOLÁŘ, P., & ČERVENKOVÁ, R. (2018). *Labyrint pohybu*. Praha: Vyšehrad.
- MARTENS, M. (2012). *Successful Coaching*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- PERIČ, T., & DOVALIL, J. (2010). *Sportovní trénink*. Praha: Grada Publishing.
- PYKE, F. (2012). *Coaching excellence*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- SLEPIČKA, P. (1988). *Psychologie koučování*. Praha: Olympia.
- SLEPIČKA, P., SLEPIČKOVÁ, I., & MUDRÁK, J. (2018). *Rizikové chování ve sportu dětí a mládeže*. Praha: Karolinum.
- SVOBODA, B. (2005). *Pedagogika sportu*. Praha: Karolinum.
- SVOBODA, B. (1998). Trenéři a současný sport. *TVŠM*, 64(4), 37–42.
- ŠAFÁŘ, M. (2013). *Koučování ve sportu*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- THELWELL, R., & DICKS, M. (2018). *Professional Advances in Sports Coaching: Research and Practice*. London: Routledge.
- TUTKO, T. A., & RICHARDS, J. W. (1971). *Psychology of Coaching*. Boston: Allyn and Bacon, Inc.
- Zákon o pedagogických pracovnicích a o změně některých zákonů* (2016). Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/38850/>.

PhDr. Kamil Kotlík, Ph.D.

UK FTVS, José Martího 31, 162 52 Praha 6-Veleslavín

e-mail: kotlik@ftvs.cuni.cz

TRENÉRSTVÍ A ŽENY – ORGANIZAČNÍ A PROJEKTOVÁ PODPORA

COACHING AND WOMEN – ORGANISATIONAL AND PROJECT SUPPORT

KATEŘINA JAKUBCOVÁ, VLADIMÍR JŮVA, MICHAL
ROČEK

Fakulta sportovních studií, Masarykova univerzita v Brně

SOUHRN

Trenéři klíčovým způsobem determinují rozvoj sportu na všech úrovních. Jejich práce se reflektuje v úspěších na mezinárodních sportovních soutěžích i v rozvoji sportu pro všechny. Mnohdy se však setkáváme s nedostatkem kvalitních trenérů. Tento neuspokojivý stav prohlubuje skutečnost, že trenérky tvoří v trenérské profesi pouze menšinu. Cílem teoretické studie je přiblížit vybrané organizační a projektové aktivity zaměřené na zlepšení genderové nerovnosti v trenérství. V této souvislosti si klademe následující výzkumné otázky: Jak genderová nerovnost v trenérství vznikla? V jakých souvislostech se objevovaly první trenérky? Kdy se začala rozvíjet organizační podpora trenérek? Ve kterých zemích existují projekty zaměřené na genderovou problematiku trenérství? Reflektuje trenérské vzdělávání absenci trenérek? Odpovědi na tyto otázky naznačují, že zejména zahraniční příklady dobré praxe mohou na celostátní, svazové i klubové úrovni posílit potřebné intervence, zapojit zkušené trenérky do mentorských programů nebo přispět k inovacím trenérského vzdělávání s cílem zvýšit počet trenérek.

Klíčová slova: trenérství a gender, trenérky, trenérské organizace, trenérské projekty

ABSTRACT

Coaches determine the development of sport at all levels in a vital way. Their work is reflected in success at international sports competitions and the development of the recreational sport. However, we often encounter a lack of quality coaches. This unsatisfactory situation is exacerbated by the fact that female coaches make up only a minority in the coaching profession. The theoretical study aims to present selected organizational and project activities aimed at improving gender inequality in coaching. In this context, we ask ourselves the following research questions: How did gender inequality in coaching arise? In what settings did the first female coaches appear? When did the organizational support for female coaches begin to develop? In which countries are there projects focused on the gender issue of coaching? Does coach education reflect the absence of female coaches? The answers to these questions suggest that international examples of good practice, in particular, can strengthen the necessary interventions at national, association and club level, involve experienced

female coaches in mentoring programs or contribute to coaching innovation to increase the number of female coaches.

Key words: coaching and gender, female coaches, coach organizations, coach projects

ÚVOD

Trenéři podstatným způsobem determinují rozvoj sportu na všech úrovních. Jejich práce má mimořádný celospolečenský dopad, např. jen v Evropě cca 8 milionů trenérů pomáhá asi 56 milionům sportovců (North, 2017). Dlouhodobě se podpora trenérů odráží v rozvoji sportu pro všechny a zejména v úspěších na mezinárodních sportovních soutěžích. Dokladem jsou např. stabilně vynikající výsledky amerických sportovců či mimořádný medailový posun Velké Británie na posledních letních olympijských hrách (v roce 2016 2. místo za sportovci USA). Klíčovým faktorem tohoto úspěchu je právě podpora a vysoký profesionální standard britského sportovního trenérství (Day & Carpenter, 2016).

I největší sportovní velmoci se mnohdy potýkají s nedostatkem kvalitních trenérů, kdy navíc tento neuspokojivý stav prohlubuje genderová situace, tzn. skutečnost, že trenérky tvoří v trenérské profesi pouze menšinu (Reade, Rodgers & Norman, 2009). Jde o problém celosvětový, evropský i český (viz Česká unie sportu, 2018). Výraznou dominanci mužů ve sportovním trenérství dokládá *Evropský institut pro rovnost žen a mužů* (European Institute for Gender Equality, 2016). Na základě údajů ze sedmi členských států Evropské unie se odhaduje, že pouze 20–30 % všech sportovních trenérů v Evropě jsou ženy. Na začátku 21. století tvořily ženy v České republice pouze 11 % všech profesionálních trenérů (Fasting & Knorre, 2005, s. 47). Vyšší procento zastoupení trenérek u nás, a to 33 %, uvádí Fastingová (2019, s. 16) mezi trenéry zaměstnanými sportovními federacemi v roce 2018 na plný nebo částečný úvazek. Šlo o trenérky národních týmů nebo vrcholových sportovců.

Nízké zastoupení trenérek, jež neodpovídá zvyšujícímu se množství sportujících dívek a žen, je zvláště markantní ve vedoucích trenérských pozicích, na což také upozorňuje český *Akční plán ke koncepci SPORT 2025 na období 2018–2019* (2018). Opět jde o globální problém, který ilustruje např. počet trenérek v severoamerické *Národní univerzitní sportovní asociaci* (National Collegiate Athletic Association – NCAA). Stark (2017) uvádí, že zde ženy představují pouze 5,6 % hlavních trenérů u sportujících žen a pouze 3,5 % z celkového počtu hlavních trenérů, tzn. trénujících muže i ženy. Mírně vyšší zastoupení trenérek na úrovni státních sportovních reprezentací dokumentují údaje o akreditovaných trenérech na 4 olympijských hrách v letech 2010–2016. Počet žen se zde pohyboval kolem 10 % z celkového počtu trenérů, a to ve Vancouveru (2010) 10 %, v Londýně (2012) 11 %, v Soči (2014) 9 % a v Riu (2016) 11 % (*IOC Gender Equality Review Project*, 2018, s. 13). Nerovnoměrné zastoupení však měly trenérky z jednotlivých kontinentů (dostupné z <http://www.icce.ws>). Nejvyšší počet trenérek na Olympijských hrách v Riu měla Severní Amerika (16 %), následovaná Austrálií a Oceánií (13 %), Asií (13 %) a Evropou (11 %). Nejnížší zastoupení trenérek pak měla Afrika (9 %) a Jižní Amerika (pouhých 2 %).

Zastoupení žen u českých elitních trenérů dosahuje ještě nižší úrovně. Např. mezi 13 zakládajícími členy *Svazu profesionálních trenérů Českého olympijského výboru* v roce 2013 nebyla ani jedna trenérka (dostupné z <http://www.olympic.cz/docs/upr/upr-zakladaci-listina.pdf>). V současné době (únor 2020) ze 144 členů *Unie*

profesionálních trenérů je trenérek pouze 10, tj. 6,9 % (viz <http://treneri.olympic.cz/text/225--seznam-clenu>). Mezi 76 českých laureátů *Síně slávy Unie profesionálních trenérů* byly k 31. 1. 2019 uvedeny jen čtyři trenérky, tj. 5,3 % (dostupné z <https://treneri.olympic.cz/text/226--sin-slavy>). Analogickou situaci u nás dokumentuje i zastoupení pouze 2 žen (5,9 %) z 34 akreditovaných českých trenérů na Olympijských hrách v Londýně v roce 2012. Státy, kde se dlouhodobě rozvíjejí projekty podporující trenérky, zde měly zastoupení žen i několikanásobně vyšší, např. Kanada 36,4 %, Francie 21,9 %, USA 21,5 % nebo Austrálie 16,7 % (Norman, 2014). Uvedené konkrétní případy ilustrují globální situaci, kterou shrnuje Burton (2015, s. 163): „ženy stále čelí výzvám a překážkám při hledání vedoucích pozic ve sportovních organizacích“.

Přes zvýšenou pozornost odborníků i sportovních institucí, která se v posledních letech věnuje genderovým otázkám, se ukazuje, že nedostatek trenérek přetrvává. LaVoi (2016) v této souvislosti uvádí, že sportovní trenérství i v současnosti nejenom stále zůstává doménou, ve které je genderová spravedlnost zastavena, ale v některých aspektech dokonce klesá, a to navzdory nárůstu počtu sportovkyň a ženských sportů. Přestože v demokratických zemích v posledních dekáдах zastávají ženy stále různorodější a vyšší kariérní postavení, ve sportu – a zvláště v trenérství – tak tomu není. Dokonce i procentuální podíl žen, které trénují sportovkyně, představuje ve většině sportů minoritu.

Jak genderová nerovnost v trenérství vznikla? V jakých souvislostech se objevovaly první trenérky? Kdy se začala rozvíjet organizační podpora trenérek? Ve kterých zemích existují projekty zaměřené na genderovou problematiku trenérství? Reflektuje trenérské vzdělávání absenci trenérek? Na tyto otázky hledá odpovědi předložená teoretická studie, jejímž cílem je především přiblížit organizační a projektové aktivity zaměřené na zlepšení genderové nerovnosti v trenérství.

HISTORICKÁ VÝCHODISKA GENDEROVÉ NEROVNOSTI TRENÉRSTVÍ

Pod vlivem socioekonomických změn konce 18. století se pozvolna začíná formovat to, co dnes nazýváme sportem. Vznik fenoménu volného času a emancipace dalších vrstev obyvatelstva v 19. století přispěly k nárůstu pěstování pohybové aktivity (Olivová, 1979; Lenderová, Jiránek & Macková 2017). Došlo k výraznému zlepšení postavení žen ve společnosti, „přesto nelze s klidným svědomím tvrdit, že žena 19. století byla bytostí s vlastní identitou“ (Lenderová, 2016, s. 283). Ženy byly stále uvězněny v kleci stereotypů, které jim přisoudila doba. Jejich submisivní postavení bylo vnímáno pod vlivem Rousseauovy filozofie a německé pedagogické literatury jako „ženská přirozenost“ (Lenderová, 2016, s. 283). Emancipační ženské hnutí, respektive jeho poslední historická fáze přelomu 19. a 20. století, vrcholí bojem žen o získání volebního práva a možnosti podílet se na zákonodárné moci (Horská, 1999). Podobné tendence nalézáme i v zahraničí, zvláště pak v západní Evropě a anglosaském prostředí, kde se však již objevují i časovým předstihem.

Ženy začínají otevřeně pronikat do všech struktur společnosti a trenérství není výjimkou. Jednalo se však, obzvláště v raných etapách, o velmi omezené množství trenérek, jelikož trenérská profese byla jako aktivita vždy sociálně, politicky a genderově diferenciovaná. Toto negativní dědictví si stále s sebou nese až do dnešních dní (Day & Carpenter, 2016). Nutnost centralizace, unifikování pravidel

a vytvoření řídicích orgánů jednotlivých sportů vedla na přelomu 19. a 20. století ke vzniku národních a mezinárodních sportovních svazů. Tam můžeme spatřovat jeden z dalších původů „genderové nerovnosti v trenérství“, jelikož „mnoho, ne-li všechna přijatá rozhodnutí, byla učiněna muži, a to vše v mezích kulturních postojů té doby“ (Huyton, 2019, s. 3). Jako typický příklad můžeme uvést zakládaci schůzi *Mezinárodní šermířské federace* (*La Fédération internationale d'escrime – FIE*) v roce 1913, které nebyla přítomna jediná žena (Křížek, 2014). Ženy již však v té době běžně sportovaly, mezi první moderní soutěžní sporty provozované ženami patřil tenis. Pravděpodobně k tomu přispělo také jeho vnímání jako společenské zábavy s dlouhou historickou tradicí (Schůtová, 2003, s. 57). K dalším populárním sportům, které byly společensky přijatelné pro provozování ženami, patřila ženská cyklistika, bruslení, plavání, lyžování a míčové hry – předchůdce české házené a košíkové (Schůtová, 2003, s. 55–58). V roce 1908 *Britská olympijská asociace* (*British Olympic Association – BOL*) oficiálně podporovala ve Velké Británii pouze 3 sporty, ve kterých se ženy mohly realizovat: lukostřelbu, krasobruslení a tenis (Polley, 2014, s. 33)¹. Zcela specifické postavení měla ženská atletika, která vyvolávala silné polemiky v dobovém tisku a soudobé odborné literatuře o vhodnosti tréninku žen a rozdělila zainteresovanou veřejnost na dva protichůdné tábory (Schůtová, 2014, s. 19–20). Zde můžeme spatřovat jedno z dalších východisek genderové nerovnosti ve sportu. Některé sporty – zejména atletika – byly nepříznivě přijaty z důvodu výrazných fyziologických změn, které mohl trénink vyvolávat u žen. Velká postava světového sportu Pierre de Coubertin v roce 1912 publikoval článek v časopise *Revue Olympique*, ve kterém se vyjadřoval k účasti žen na olympijských hrách. Jasně v něm definoval svůj postoj ke genderovým rolím na olympiádě. Dle jeho přesvědčení byla aktivní účast žen na hrách „nepraktická, nezajímavá, nepřínosná a neslušná“. Jeho koncept spočíval v oslavě mužského atleticismu a ženám přisoudil úlohu pouhého estetického doplňku olympiády ve formě jejich potlesku mužským sportovcům (Polley, 2014, s. 30). Toto Coubertinovo pojetí dlouhodobě formovalo genderovou politiku *Mezinárodního olympijského výboru* (*MOV, International Olympic Committee – IOC*). Novodobí badatelé konstatují, že „již od začátku byla moderní olympiáda kontextem pro institucionalizování sexismu, vážně bránícímu účasti žen“ (Polley, 2014, s. 30–31). Odmítavý postoj Coubertina a dalších činovníků k účasti žen na olympijských hrách vedl v roce 1921 k ustanovení *Mezinárodní sportovní federace žen*. Pod vedením francouzské předsedkyně svazu Alice Milliatové (sama byla aktivní veslařkou), která se stala jednou z prvních vysoce postavených sportovních funkcionářek, „byly zpracovány a vytištěny prvé mezinárodní závodní řády“ (Nedobitý, 1944, s. 187).

O přítomnosti trenérek v procesu organizace a řízení tréninku toho mnoho v počátcích jejich účasti nevíme. Zdá se však, že prvním nesmělým pokusům o účast trenérek napomohla sama prudérnost doby, která jim původně znesnadňovala přístup ke sportu. Častokrát byla totiž očekávána či přímo vyžadována přítomnost osob stejného pohlaví na sportovišti. Tohoto problému si byl vědom i Miroslav Tyrš, který již od roku 1866 oficiálně propagoval koncepci výchovy cvičitelek v Sokole (Strachová, 2019, s. 267). Problém účasti osob stejného pohlaví byl jedním z faktorů, díky kterému se Clara Jarvisová prosadila v nominaci na trenérku britského národního ženského plaveckého družstva na olympijských hrách ve Stockholmu v roce 1912

¹ Ve stejné době *BOL* podporovala 24 sportů pro muže.

(Day & Carpenter, 2016). Také naše legendární atletka Zdena Koubková, „česká rekordwoman“, se kromě své závodní a publikační činnosti věnovala práci „instruktorky ženského odboru v atletickém *Vysokoškolském sportu*“ (Kovář, 2017). O tom, že svoji práci instruktorky vykonávala dobře a s citem, svědčí nárůst ženské členské základny o nejméně padesát nových atletek během části sezóny. Zajímavé je také pojetí jejího personálního rozvoje. Dnes bychom řekli budování *Duální kariéry*, kdy souběžně při svém tréninku, civilním zaměstnání a jejím působení jako instruktorky, si doplňovala vzdělání studiem večerní školy, které bylo primárně motivované snahou stát se po ukončení aktivní sportovní kariéry profesorkou tělocviku (Kovář, 2017). Budoucnost však Koubkové připravila jinou cestu a stala se protagonistkou jednoho z prvních genderových sportovních skandálů.

Na další faktor genderové diskriminace, samotné vymezení se mužů vůči ženské účasti bez zjevných důvodů, nás ve své publikaci upozorňuje trenér atletiky Karel Nedobitý (1944). Píše: „Nelze přehlédnout, že tu byl proti atletice žen ještě jeden vážný nepřítel: vlastní kolegové atleti. Na ženy se mnohde pohlíželo zbytečně příliš s patra, i když na nikom nic nechtěly a opatřovaly si většinou všechno potřebné samy.“ (Nedobitý, 1944, s. 176).

Mezi činitele, který se v současnosti také výrazně podílí na genderové nerovnováze a má svůj původ v historii, je i ekonomický faktor. „Během posledních 60 let došlo k radikální proměně sportovního trenérství, které přešlo od téměř výlučně dobrovolnické koncepce k situaci, kdy se v některých sportech stalo jedním z nejlépe placených zaměstnání na světě. Tato změna z amatérského na profesionální trenérství však měla negativní dopad na jeho genderovou rovnost.“ (Huyton, 2019, s. 4).

Ve výčtu historických východisek genderové nerovnosti jsme poukázali na tradiční zjevná témata. Nedostatek přímých pramenů nás však vedl k širokým zobecněním za hranice sportu a trenérství. Ženy, které měly touhu se prosadit ve veřejném či pracovním životě, narážely převážně na sociální, kulturní a ekonomické bariéry. Dále pak zažívaly diskriminaci pohlaví, která spočívala v tradičním vnímání žen jako fyzicky a psychicky méně odolných bytostí (Lenderová, Jiránek & Macková, 2017; Lenderová, 2016). V neposlední řadě se ženy setkávaly s předsudky týkajícími se svobodné volby vzdělání² či uplatnění na pracovním trhu³. Až otevřenost posledních dekád a zvýšení badatelského zájmu o tuto problematiku nás upozorňuje na oblast ne zjevných – nepřímých případů, ve kterých se ženy cítí být znevýhodněny, diskriminovány a odsunuty do nekomfortní zóny. Současná věda identifikuje další problémy, které souvisejí s genderovou nerovností na pracovištích, mající rasový či etnický původ, pronikající do nejintimnějších lidských sfér, jako je víra či sexualita. Dalšími aspekty genderové nerovnosti, ve které se sportující ženy a trenérky cítí být znevýhodněny, jsou jejich politické názory, obavy z případů domácího násilí, vzdělání, prezentace žen v médiích a věk (Whitaker & Molstad, 1985; Kilty, 2006; Sekot, 2006; LaVoi, 2016; Norman, Rankin-Wright & Allison, 2018). S identifikací těchto

² Milena Lenderová ve své publikaci popisuje příhodu, kde vědec Jan Evangelista Purkyně nekompromisně s jasným pohledem na vymezení genderových rolí odpovídá na přání jeho vnučky stát se lékařkou následovně: „... vezme-li si tě jednou za ženu nějaký pan doktor, tak budeš doktorkou...“ (Lenderová, 2016, s. 270).

³ Případ českých lékařek, které musely studovat v zahraničí a po ukončení jejich studia v roce 1882 a 1883 nenašly uplatnění na území Rakouska-Uherska (Lenderová, 2016, s. 270).

negativních jevů přišla také snaha o jejich nápravu, a to ze strany vládních a oborových organizací, dále pak vědy i samotné společnosti.

ORGANIZAČNÍ AKTIVITY A GENDEROVÉ ASPEKTY TRENÉRSTVÍ

V rámci řešení širší problematiky ženy a sport (podrobněji např. Knorre-Vlasáková & Hogenová, 2001; Knorre, Kolář & Dovalil, 2004; Sekot, 2006, s. 315–362) vznikla ve světě řada organizací, které stále častěji reflektují a pozitivně ovlivňují také genderovou nerovnost v trenérství. *Mezinárodní asociaci tělesné výchovy a sportu pro dívky a ženy (International Association of Physical Education and Sport for Girls and Women – IAPESGW*, podrobněji viz <https://iapesgw.com>) založila již v roce 1949 Dorothy Ainsworthová, ředitelka oddělení tělesné výchovy na Smithově koleji v USA. *IAPESGW* se zejména zaměřuje na podporu pohybových a sportovních aktivit dívek a žen, na zlepšení jejich zdraví i adekvátního vzdělání. Pozornost také věnuje rozvoji vzdělávání a profesních zkušeností řídicích pracovníků ve sportu, včetně trenérek.

V roce 1974 vznikla Ženská sportovní nadace (*Women's Sports Foundation – WSF*, podrobněji viz <https://www.womenssportsfoundation.org>) s cílem zlepšit život dívek a žen prostřednictvím sportu a pohybových aktivit. Nadaci založila legendární tenistka a významná zastánkyně sociálních změn a rovnosti Billie Jean Kingová v San Franciscu. Podporou participace dívek a žen ve sportu nadace napomáhá jejich sociálnímu začlenění a ulehčuje i jejich profesní kariéru. Nadace současně finančně přispívá na výzkum a vzdělávání zaměřené na genderovou rovnost ve sportu (podrobněji viz <https://www.womenssportsfoundation.org>).

Výraznou pozornost *WSF* v posledních letech věnuje podpoře trenérek. V rámci *WSF* mj. pracuje nadační *Fond pro posílení žen v trenérství (WSF Tara VanDerveer Fund for the Advancement of Women in Coaching)*. *WSF* především usiluje o rozvoj a kultivaci genderově neutrálního trenérského prostředí, které by fungovalo na základě spravedlivého systému odměňování a zaměstnávání trenérů a trenérek. V této souvislosti připravilo nejen pro trenérky, ale především pro sportovní manažerky a manažery, již třetí edici praktické příručky *Vytváření genderově neutrálních systémů odměňování a zaměstnanosti trenérů (Creating Gender-Neutral Coaches' Compensation and Employment Systems*, 2016). První verzi tohoto manuálu vytvořila pracovní skupina *WSF* v roce 2000 s cílem nabídnout trenérkám a trenérům vzdělávací nástroj, který lze použít k vyhodnocování a vyjednávání jejich stávajících nebo budoucích pracovních smluv. „Existence genderově neutrálních systémů zaměstnanosti a odměňování vytváří trenérkám a manažerkám širší pracovní příležitosti a snižuje riziko soudních sporů a negativních vztahů s veřejností.“ (*Creating Gender-Neutral ...*, 2016, s. 3).

V roce 1993 vzniklo na Minnesotské univerzitě v USA *Tuckerovo centrum pro výzkum dívek a žen ve sportu (Tucker Centre for Research on Girls and Women in Sport*, podrobněji viz <https://www.cehd.umn.edu/tuckercenter/default.html>). V současnosti toto výzkumné centrum řídí světově známá vědecká pracovnice Nicole M. LaVoiová, která mj. editovala klíčovou monografii k problematice žen a trenérství *Women in Sports Coaching* (2016)⁴. *Tuckerovo centrum* se zaměřuje na 4 hlavní výzkumné směry. Vedle (1) výzkumu mediálního zobrazení sportovkyň a jeho významu pro dívky a ženy, (2) analýz dopadu federálního amerického zákona z roku

⁴ Podrobnější informace o této publikaci viz Jakubcová, K. (2018). Trenérství a ženy. *Studia Sportiva*, 12(2), 243–244.

1972, část IX, na genderovou rovnost ve sportu a (3) výzkumů zjišťujících, jaký vliv mají pohybové aktivity na dívky a ženy, tvoří jedno z hlavních výzkumných směrů (4) téma ženy a sportovní trenérství. Jeho cílem je prozkoumat a upozornit na překážky i iniciativy, které mají dopad na trenérky ve všech úrovních soutěžního sportu (podrobněji viz <https://www.cehd.umn.edu/tuckercenter/research/default.html>).

Světová organizace *Mezinárodní sport žen (WomenSport International – WSI)* vznikla v roce 1994 s cílem zajistit adekvátní sportovní a pohybové aktivity v životě žen a dívek, seznamovat je s benefity těchto aktivit a vytvořit zastřešující organizaci (včetně mezinárodní databáze), která v této oblasti může přinést pozitivní změny (podrobněji viz <http://womensportinternational.org>). *WSI* se zabývá také ochranou práv všech dívek a žen, jež se podílejí na sportovních aktivitách, tzn. včetně trenérek. Současně *WSI*, analogicky jako i další organizace sportu žen, participuje na řadě mezinárodních konferencí, které se věnují různým aspektům sportovních a pohybových aktivit dívek a žen a současně genderové problematice trenérství. Např. závěry mezinárodní konference *WSI*, která se uskutečnila roku 2002 v USA, určily jako jeden z naléhavých výzkumných úkolů právě genderovou problematiku v rámci řízení sportu, včetně trenérství (podrobněji viz <http://womensportinternational.org/index.php/conference-summaries/>). Pod záštitou *WSI* se mj. konala v Praze roku 2018 konference *Sport na hraně*, kterou připravila *Komise rovných příležitostí ve sportu ČOV* (podrobněji viz <https://www.olympic.cz/clanek/3131--video-konference-sport-na-hrane>). Konference se zaměřila na posílení rovných příležitostí a zejména na aspekty přílišného tlaku na výkon u sportujících dětí.

Celou řadu analogicky zaměřených konferencí organizuje *Mezinárodní pracovní skupina žen a sportu (International Working Group on Women & Sport – IWG; podrobněji viz <https://iwgwomenandsport.org/>)*. Na počátku těchto aktivit stála první mezinárodní konference o ženách a sportu, jež se konala ve Velké Británii roku 1994 za podpory *Mezinárodního olympijského výboru*. Konference se konkrétně zabývala otázkou nutných změn, které by zlepšily diskriminaci žen ve sportu. Konference přijala *Brightonskou deklaraci o ženách a sportu (The Brighton Declaration on Women and Sport, 1994)*, která vymezila klíčové principy, jejichž respektování by mělo na celém světě zvýšit zapojení žen do sportu, a to na všech úrovních i do všech funkcí a rolí. „Osoby odpovědné za vzdělávání, odbornou přípravu a rozvoj trenérů i dalšího sportovního personálu by měly zajistit, aby vzdělávání i praxe řešily otázky týkající se rovnosti žen a mužů a potřeb sportovkyň, rovnoměrně odrážely roli žen ve sportu a zohledňovaly jejich zkušenosti.“ (tamtéž, s. 4).

Se vzrůstající pozorností, jež se věnuje otázkám genderové nerovnosti trenérství, vznikají specifické organizační aktivity zaměřené primárně na problémy trenérek. Ženská síť trenérství (*Female Coaching Network – FCN*), kterou založila jako zcela nezávislou instituci v roce 2014 britská trenérka Vicky Huytonová, propojuje světovou komunitu trenérek, které „podporují, řídí a ovlivňují skutečnou změnu ve sportovní rozmanitosti“ (dostupné z <https://femalecoachingnetwork.com>). *FCN* obecně usiluje o získání nejlepších trenérů, tzn. včetně těch, kteří nepracují jen na základě genderových, věkových či jiných kulturních tradic. *FCN* přitom vychází z teze *Pro trenérky, s trenérkami*, jež stručně odráží hlavní cíl *FCN* – „být katalyzátorem udržitelného růstu a genderové rovnosti ve sportovním trenérství“ (tamtéž). Tento cíl

se FCN snaží naplnit inspirací a podporou trenérek, aby byly nejlepší a zároveň podněcovaly kulturní změny ve sportovních organizacích. S tímto zaměřením FCN vytváří mezinárodní podpůrnou síť pro vzájemné propojení, sdílení a rozvoj, pomáhá získat přístup k potřebným zdrojům, zpracovává komparativní statistiky genderové situace v trenérství, nabízí semináře a prezentace s touto tematikou, realizuje projekty a propaguje příklady dobré praxe rovnosti žen a mužů zejména z oblasti elitního trenérství (např. ocenění 24 vynikajících trenérek z různých zemí v rámci Mezinárodního dne žen 8. 3. 2020; tamtéž).

Severoamerická organizace trenérek žen *WeCOACH (Trénujeme)* používá současné jméno od roku 2018. Její původ navazuje na programy trenérského vzdělávání pro ženy, které se začaly rozvíjet v roce 2003 pod názvem *NCAA Ženská trenérská akademie* (podrobněji v kapitole Genderově citlivé trenérské vzdělávání). Další posun nastal v roce 2011, vznikem *Aliance trenérek (Alliance of Women Coaches)*, jež se stala zastřešující organizací Ženské trenérské akademie. V následujících letech se *Aliance* výrazně rozrostla a začala oslovovat trenérky na různých úrovních, včetně profesionální, vysoké i střední školy, kluby i mládež. Četné aktivity *Aliance* se zaměřovaly na nábor, gradaci a udržení žen v trenérské profesi. Zpětná vazba z těchto aktivit jasně ukázala, že trenérky potřebují svoji organizaci, jež bude zajišťovat podpůrnou síť, rozvíjet specifické trenérské vzdělávání a zajišťovat zdroje pro jejich potřeby, protože „trenérky, na rozdíl od svých mužských kolegů, čelí jedinečným výzvám“ (dostupné z <https://wecoachsports.org>). Nové jméno – *WeCOACH* – vystihuje tuto vůdčí členskou organizaci, její sílu, dynamiku a sjednocenost komunity trenérek pod heslem *Všechny sporty. Jeden hlas. Trénujeme*. K jejím hlavním funkcím nadále patří rozvoj trenérského vzdělávání a podpora trenérek, zejména za využití propracovaného systému mentoringu.

S výrazným úsilím o rovnost trenérských příležitostí, jež se pozitivně odráží v již připomenutém více jak třetinovém zastoupení reprezentačních trenérek, se setkáváme v Kanadě. *Trenérská asociace Kanady (Coaching Association of Canada – CAC)* deklaruje rozvoj a vzdělávání každého trenéra, bez ohledu na jeho věk, pohlaví nebo dosavadní trenérskou zkušenost. Své aktivity *CAC* zaměřuje na rozvoj trenérství a trenérského vzdělávání, na zvyšování postavení trenérů a rozšiřování jejich dosahu i vlivu, zvyšuje důvěryhodnost i uznávání trenérů a v rámci své podpory sportovní etiky a pozitivních postojů ke sportu usiluje o porozumění, poznání, inkluzi a integraci. Vzdělávání kanadských trenérů zajišťuje standardizovaný a po celé Kanadě dostupný *Národní trenérský certifikační program (National Coaching Certification Program – NCCP)*, kterého se od roku 1974 zúčastnilo více jak 1,8 milionu trenérů (dostupné z <https://coach.ca/>). I přes silné zastoupení žen v kanadském trenérství sílí kritické hlasy, zdůrazňující, že trenérky zůstávají nedostatečně zastoupeny – sportovkyně tvoří v národních týmech přibližně polovinu (někdy i více), procento žen, které trénují, je však výrazně nižší. *CAC* se proto snaží pomáhat ženám trénovat na všech úrovních a ve všech sportech prostřednictvím kampaně *Ženy v trenérství (Women in Coaching)*, podrobněji viz <https://coach.ca/women-coaching>). *CAC* v této souvislosti také vydává od roku 2000 odborný časopis *Canadian Journal for Women in Coaching* (2000–2020), který poskytuje aktuální a relevantní informace, jež mají spoluvytvářet zdravé a pozitivní prostředí pro ženy v Kanadě i na celém světě.

PROJEKTY ZAMĚŘENÉ NA GENDEROVOU ROVNOST V TRENÉRSTVÍ

V globálním měřítku se rozvojem sportovního trenérství zabývá *Mezinárodní rada trenérské excelence (International Council for Coaching Excellence – ICCE)*, která vznikla v roce 1997 původně pod názvem *Mezinárodní rada trenérského vzdělávání (International Council for Coach Education)*. Vedle svých kontinuálních aktivit, ke kterým mj. patří podpora výzkumů trenérství, inovace trenérského vědění nebo koordinace trenérského vzdělávání a rozvoj jeho kurikula (podrobněji <http://www.icce.ws>), *ICCE* realizuje také řadu konkrétních projektů, zaměřených na podporu a profesionalizaci trenérů po celém světě. Jeden z cca 15 aktuálních projektů *ICCE* se zaměřuje právě na pomoc současným i potenciálním trenérkám. Jde o projekt *Ženy v trenérství (Women in Coaching)*, podrobněji viz <https://www.icce.ws/projects/women-in-coaching.html>). Projekt vychází ze závazku *ICCE* zvýšit počet žen v trenérství na všech sportovních úrovních. V této souvislosti vznikla v roce 2014 pracovní skupina *Ženy v trenérství (Women in Coaching)*, která vytvořila návrh projektu *ICCE* *Ženy v trenérství* pod názvem *Vítězící ženy – odstranění genderových rozdílů v elitním trenérství (Winning Women – closing the gender gap in elite coaching)*. Hlavní cíle tohoto návrhu zdůraznily potřebu:

- rozšířit síť organizací, které mohou pomoci ovlivnit pozitivní změny pro trenérky,
- shromáždit příklady dobré praxe,
- představit případové studie z celého světa,
- identifikovat dobrovolníky, kteří budou řídit pilotní projekty a aktivity,
- vytvořit síť žen, které chtějí nadále po celém světě podporovat ženy v trenérství (tamtéž).

Pracovní skupina *ICCE* uvedené cíle návrhu projektu schválila a postupně je začala realizovat v rámci genderových změn elitního trenérství, a to především prostřednictvím užší spolupráce s mezinárodními i národními sportovními institucemi. Vznikla celá řada konkrétních opatření na odstranění genderové nerovnosti v elitním trenérství, které se především týkaly následujících oblastí:

- rozvoj, financování a publicita výzkumů, které poskytují důkazy a sledují pokrok,
- představení a popularizace vzorů současných trenérek s cílem motivovat a inspirovat další generace,
- podpora mentoringu, tzn. identifikovat a zaškolit mentorky, aby mohly podporovat ženy při vstupu do trenérství a jejich další rozvoj,
- nábor a profesní rozvoj, tzn. pro elitní sportovkyně vytvářet příležitosti k jejich vstupu do trenérství,
- utváření motivujícího vzdělávacího prostředí (trenérského vzdělávání) a struktury kvalifikací, které přitahují ženy a povzbuzují je v profesním růstu,
- zvážení případného dopadu stanovení kvót s cílem zvýšit příležitosti žen v trenérství,
- možnosti různých forem podpory, které ženám umožní vyvážit trenérství a rodinu (tamtéž).

Pracovní skupina *Ženy v trenérství* projekt průběžně sleduje, monitoruje a podává zprávy o plnění jeho cílů na globálních trenérských konferencích pořádaných *ICCE*.

Genderové rovnosti ve sportu věnují pozornost olympijské výbory na všech úrovních. *MOV* se dlouhodobě zabývá také genderovými otázkami trenérství. Ve svých doporučeních k této oblasti z roku 2018 se na trenérství zaměřuje požadavek číslo 6: „Vyvážené genderové zastoupení trenérů vybraných pro účast na hrách.“ (*IOC Gender Equality Review Project*, 2018, s. 13). *MOV* vychází z ocenění přínosu trenérek a z podpory jejich vyššího zastoupení na olympijských hrách. *MOV* se má v této souvislosti zaměřit, a to ve spolupráci se všemi zúčastněnými stranami olympijského hnutí, na koordinaci akčního plánu s cílem podpořit a vybrat více kompetentních trenérek k účasti na nadcházejících olympijských hrách. Uvedené úkoly má *MOV* v plánu podpořit v letech 2021–2024 také finančně, s cílem zabezpečit vyšší účast trenérek již na zimních olympijských hrách v Pekingu roku 2022.

Problematickou genderové rovnosti ve sportu se také zabývají jednotlivé národní olympijské výbory. *Německý olympijský sportovní svaz (Der Deutsche Olympische Sportbund – DOSB)* zdůrazňuje nábor nových trenérů, kde je třeba se zejména zaměřit na ženy, protože jejich potenciál není v současném sportu zdaleka využíván a současně více žen v trenérské profesi automaticky znamená celkově více trenérů. *DOSB* proto podporuje mentorské programy, zejména pro potencionální mladé trenérky (*Schlüsselfunktion Trainer/in...*, 2017).

V rámci Českého olympijského výboru (ČOV) pracuje od roku 1996 *Komise rovných příležitostí ve sportu*. „Jejím cílem je podporovat aktivní činnost žen ve všech oblastech sportu v České republice, vytvářet podmínky pro zapojení žen do řídicích funkcí ve sportu na domácí i mezinárodní scéně, stejně jako pomáhat šířit požadavek rovnoprávného postavení žen ve sportu.“ (dostupné z <https://www.olympic.cz/text/128--o-komisi>). V rámci podpory trenérek *Komise* uskutečňuje od roku 2007 projekt *Slavnostní vyhlášení úspěšných trenérek a cvičitelek roku*, jehož cílem je zviditelnovat práci předních trenérek, které se zasloužily o rozvoj sportu a olympismu u nás i v zahraničí. V 2019 proběhla v rámci tohoto projektu nominace ve čtyřech různých kategoriích, a to (1) ocenění za přínos sportu žen, (2) dobrovolná celoživotní činnost trenérky/cvičitelky, (3) profesionální trenérka/cvičitelka s mimořádnými dlouhodobými úspěchy a (4) objev roku, tzn. ocenění pro trenérku, která v daném roce dosáhla výjimečného úspěchu (podrobněji viz <https://www.olympic.cz/clanek/3414--nominujte-na-oceneni-trenerka-cvicitelka-roku-2019>). Od roku 2000 se v rámci uvedeného projektu objevila možnost nominací v nové Kategorii „Ocenění za přínos sportu žen“, jež se zaměřuje na muže, kteří se výrazně zasloužili o rozvoj sportu žen (<https://www.olympic.cz/text/130--trenerka-cvicitelka-roku>).

Hlavní projekt Evropské unie, zaměřený na zvýšení počtu trenérek, působil od začátku roku 2015 do konce roku 2016 pod názvem *SCORE – Posílení trenérství s cílem zvýšit rovnost (SCORE Project – Strengthening Coaching with the Objective to Raise Equality)*. Tento projekt byl podporovaný programem Erasmus+ a vedený *Evropskou nevládní sportovní organizací ENGSO (European Non-Governmental Sports Organisation)*, která usiluje o rovné příležitosti a konkrétně se zaměřuje na zvyšování počtu profesionálních i dobrovolných trenérek na všech sportovních úrovních a na jejich vzdělávání. Hlavní cíle projektu směřovaly, vedle podpory vyššího zastoupení žen v trenérství, a to zejména prostřednictvím vzdělávání jejich mentorů, k vytvoření adekvátní sady interaktivních nástrojů, jež přispějí k rozvoji trenérek ve

vrcholovém sportu. Projekt byl zaměřen na sportovní a trenérské organizace všech úrovní, konkrétně pak na trenéry, jejich vzdělavatele, bývalé sportovce, dobrovolníky i na osoby s rozhodovací pravomocí v trenérství (podrobněji viz <https://www.score-coaching.eu>). Projekt *SCORE* současně tvořil jeden z nástrojů implementace genderové rovnosti ve sportu pro období 2014–2020.

Mentoring představuje nezbytnou součást udržení a rozvoje trenérek, protože jim v případě potřeby poskytuje možnost osobní podpory. Trenérkám také zprostředkuje oprávněný pocit, že tvoří významnou součást svých organizací (*Gender Equality in Coaching: Interactive Tool Kit*, 2016, s. 39). První rok projektu *SCORE* byl proto především věnován vzdělávání mentorů, zaměřených na podporu potenciálních trenérek i na rozvoj profesního a osobního růstu nových mentorů v participujících zemích.

K dalším konkrétním výstupům projektu *SCORE*, na kterém participovalo Chorvatsko, Finsko, Kypr, Litva, Německo, Portugalsko, Švédsko a Velká Británie, patřilo vytvoření interaktivní sady nástrojů, jež se zaměřují na zvýšení počtu trenérek a na překonání genderových bariér v trenérství pomocí inovativních řešení. Na závěrečné konferenci projektu *SCORE*, která úspěšně proběhla v Kolíně nad Rýnem na konci roku 2016, projektový tým představil tuto interaktivní sadu nástrojů pod názvem *Genderová rovnost v trenérství (Gender Equality in Coaching: Interactive Tool Kit*, 2016). Celá sada je rozdělena do čtyř samostatných sekcí (plánování, nábor, rozvoj a udržitelnost), které obsahují konkrétní informace a pokyny, odkazy na externí dokumenty i příklady dobré praxe a podněty pro uskutečňování pozitivních změn určené sportovními organizacím i samotným trenérům.

V letech 2018–2019 se uskutečnil společný projekt Evropské unie a Rady Evropy s názvem *ALL IN: Směrem k rovnosti mužů a žen ve sportu (ALL IN: Towards gender balance in sport*; podrobněji viz www.coe.int/sport/ALLIN). Jeho cílem bylo poskytnout podporu veřejným orgánům a sportovním organizacím v souvislosti s přípravou a realizací programů zaměřených na řešení genderové nerovnosti ve sportu. Výsledkem tohoto projektu je mj. standardizace a přehled vybraných dat k problematice genderové rovnosti ve sportu z 18 států, a to evropských (vedle ČR např. z Dánska, Finska či Rakouska) i mimoevropských (Ázerbájdžán, Gruzie a Izrael). Součástí uvedeného projektu bylo dotazníkové online šetření s vysokou návratností (85 %), které se zaměřilo na genderovou rovnost v šesti strategických sportovních oblastech, ke kterým patřilo také trenérství. Závěry šetření ukázaly, že mezi sledovanými zeměmi i jednotlivými sporty existují stále velké rozdíly v zastoupení žen a mužů. Ve všech sledovaných oblastech (s výjimkou členství) dominují muži, a to dokonce i u některých oblíbených sportů pro ženy (např. jezdecký sport, gymnastika, bruslení, plavání či volejbal). I v těchto sportech je relativně málo trenérek a žen ve vedoucích pozicích (Fasting, 2019, s. 11).

Tuckerovo centrum pro výzkum dívek a žen ve sportu (podrobněji viz předcházející text) vytvořilo projekt *#SheCanCoach® (Ona může trénovat)* s cílem zvýšit počet žen v trenérské profesi. Tento projekt („náborová kampaň“) vychází ze závěrů empirického výzkumu s cílem získat informace od mladých žen a matek, jak je výrazněji zapojit do trenérství (dostupné z <https://www.cehd.umn.edu/tuckercenter/projects/shecancoach.html>).

Kanadské úsilí o genderovou rovnost v trenérství je patrné také v rámci projektových aktivit. Například program Ženy Alerty ve vedení sportu (*The Alberta Women in Sport Leadership*, podrobnější informace i k následujícím projektům viz <https://coach.ca/women-coaching>) se snažil zajistit rovnost žen a mužů ve vedení sportovních organizací v Albertě tím, že vytvářel nové příležitosti pro ženy ve vedení sportu. Program probíhal od října 2017 do dubna 2020 a mj. se zaměřil na mentoring, certifikaci trenérek a jejich gradaci, na posílení žen ve vedení sportovních oddílů i jako hlavních trenérek a na zapojení nových trenérek. K dalším podobně zaměřeným aktivitám patřil *Model mentoringu pro trenérky (Female Coach Mentorship Model)* nebo program *Nábor a udržení (Recruitment and Retention)* žen na pozici trenérek. Jeho výsledky shrnuje pět bodů, ze kterých mají sportovní kluby a svazy vycházet: tvorba mentorského programu (psychosociální podpora), péče o dítě (zapojení během mateřské dovolené, hlídání na sportovištích, časová flexibilita), nábor (podporovat sportovkyně v pokračování v roli trenérek, finanční atraktivita), pracovní podmínky (flexibilní časy tréninků, dlouhodobé smlouvy, stabilní podmínky, příspěvek na cestovné), vzdělávání (workshopy s vývojáři NCCP, semináře zaměřené na emocionální i praktické problémy, kterým ženy čelí, ad.). Snahu o genderovou rovnost ve sportu v Kanadě současně podporuje řada grantů, které nabízí nejen CAC přímo na zvýšení počtu trenérek, ale i kanadská vláda, jež podporuje rovnost žen a jejich plnou účast na hospodářském, sociální a demokratickém životě.

Systematické podpoře sportovního trenérství, včetně úsilí o zmírnění jeho genderové nerovnosti, se v posledních dekáдах věnuje Velká Británie. Příkladem těchto aktivit je program *Britského atletického svazu Odkaz trenérek (UKA Female Coach Legacy)*, který po londýnských olympijských hrách v roce 2012 podporuje ženy v jejich profesní gradaci na elitní trenérskou úroveň (podrobněji viz <https://www.uka.org.uk/media/news/2014-news-page/august-2014/29-08-14-female-coaching>).

Projekty zaměřené na podporu trenérek jsou mnohdy v angloamerickém prostředí spojeny i s pomocí etnicky znevýhodněným skupinám, tzv. *BAME (Black, Asian or minority ethnic* – černošská, asijská nebo národnostní menšina). Např. britská sportovní organizace *Sportovní Anglie (Sport England)*, založená Královskou chartou roku 1996 s cílem pěstovat a rozvíjet amatérský sport po celé Anglii (podrobněji viz <https://www.sportengland.org>), připravila pro rok 2020 16 projektů zaměřených na zapojení žen a zástupců etnických menšin (*BAME*) do sportovního trenérství nebo dobrovolnictví. Cílem těchto projektů, podpořených částkou jednoho milionu liber šterlinků, je snižování a odstraňování bariér, na které narážejí ženy i zástupci *BAME*, když se snaží začít pracovat v trenérství nebo dobrovolnictví (podrobněji viz <https://www.sportengland.org/news/ps1-million-diversify-sport-and-physical-activity-workforce>).

K typickým cílům, které se uvádějí v projektech zaměřených na genderovou vyváženost trenérství, patří podpora empirických výzkumů a jejich následná popularizace společně s vydáváním tištěných a dnes zejména elektronických publikací, dokumentujících dobrou praxi trenérek. Zvláště v poslední dekádě se uvedené cíle daří ve světě naplňovat. Přibývá časopiseckých i knižních publikací, shrnujících výzkumy

zaměřené na trenérství a ženy⁵. Unikátní je v této souvislosti již připomenutý *Kanadský časopis pro ženy v trenérství* (*Canadian Journal for Women in Coaching*, 2000–2020), jenž se celý věnuje genderové problematice trenérství a jehož cílem je podporovat pozitivní prostředí pro trenérky v Kanadě i ve světě. Řadu takto zaměřených výzkumných statí nabízí hlavní světový časopis věnovaný tématu ženy ve sportu *Women in Sport and Physical Activity Journal* (1992–2020). Náléhavost genderových otázek trenérství se odrazila v jeho speciálním monotematickém čísle *Ženy ve sportovním trenérství* (*Women in Sport Coaching*, 2019).

Mimořádně bohatou publikační produkci má *Tuckerovo centrum pro výzkum dívek a žen ve sportu*. Řadu výzkumných zpráv zaměřených na genderové problémy trenérství nabízí, což bývá v USA spíše sporadické, v plně elektronické verzi (podrobněji viz <https://www.cehd.umn.edu/tuckercenter/research/default.html#collapseTwo>). Pro každodenní praxi je mj. mimořádně přínosná publikace přinášející osvědčené postupy sportovní administrativy pro nábor, přijímání a udržení univerzitních trenérek (LaVoi & Wasend, 2018), jejíž teoretická východiska, a především konkrétní návody, lze úspěšně aplikovat v různých sportovních oblastech po celém světě.

Řada podnětných studií vznikla již dříve i v Evropě, např. v rámci genderových výzkumů německého sportu (Gieß-Stüber, 1996; Cachay & Benning, 2002; Gieß-Stüber, 2009), včetně zásadní monografie s výstižným názvem *Trenér ... to je holt jen mužská záležitost* (Cachay & Bahlke, 2004). Téma trenérky se současně objevuje v popularizačních publikacích zabývajících se problematikou ženy a sport, a to jako logické profesní vyústění pro sportovkyně (např. Sobotta & Vosgerau, 2013).

Příklady dobré praxe trenérek se využívají jako motivace pro uchazečky o trenérskou profesi. Např. v USA se jim doporučuje publikace Reynauda (2005), přibližující cestu k úspěchu 20 nejlepších trenérek. Tyto zahraniční medailony desítek vynikajících trenérek kontrastují s analogickými českými knihami, ve kterých se ženy objevují spíše sporadicky, např. vždy jen jedna zástupkyně ve dvou publikacích o 20 nejlepších trenérech (Nikodým, Nohejl, Vlček, & Žatkuliak, 2017, 2018). K českým aktivitám, zaměřeným na příklady dobré praxe, patří mediální kampaň *Ženy na Olympu*, iniciovaná Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy (MŠMT). Jejím cílem je zviditelnění významných českých žen, které byly či stále jsou úspěšné nejen jako sportovkyně, ale především uplatnily své schopnosti ve významných rozhodovacích pozicích. Kampaň má formu medailonků, uveřejňovaných jednou měsíčně na webových stránkách MŠMT a na jeho sociálních sítích (Macura, 2018).

GENDEROVÉ CITLIVÉ TRENÉRSKÉ VZDĚLÁVÁNÍ

Jednu z oblastí, která může pozitivně ovlivnit vyšší zastoupení žen v trenérství, představují specifické genderové citlivé programy vzdělávání trenérů, popř. trenérské vzdělávání určené přímo ženám. S těmito programy, jež současně reagují na závěry empirických výzkumů, zdůrazňujícími mj. význam adekvátního mentoringu (podrobněji např. Norman, 2012; Picariello & Waller, 2016; Telles-Langdon, 2018) nebo potřebu profesní pohody trenérek (Norman, Didymus, & Rankin-Wright, 2016), se postupně setkáváme jak v obecné rovině trenérského vzdělávání (tzn. pro všechny sporty), tak i na úrovni jednotlivých sportů, respektive jejich sportovních svazů.

⁵ Obsahovou analýzu výzkumných studií k tématu ženy a trenérství připravujeme jako samostatnou studii.

Příkladem trenérského vzdělávání, určeného trenérkám různých sportů, je severoamerický trenérský kurz *NCAA Ženská trenérská akademie (NCAA Women Coaches Academy – WCA)*; podrobněji viz <https://wecoachsports.org/programs-events/wca>), který se pravidelně uskutečňuje od roku 2003. Kurzy *WCA* pořádá ženská trenérská organizace *WeCOACH* ve spolupráci s *NCAA*. Kurz *WCA* probíhá ve formě čtyřdenního vzdělávacího školení, které je přístupné všem trenérkám *NCAA*, jež mají zájem o další trenérské vzdělávání. Od vzniku tohoto specifického vzdělávacího programu se uskutečnilo 48 kurzů, které úspěšně absolvovalo více než 1 800 trenerek ze všech tří divizí *NCAA*.

Obsahově se kurzy *WCA* zaměřují především na rozvoj měkkých trenérských kompetencí, a to zejména na podporu individuální efektivity učení a na rozvoj dovedností a strategií, které přímo ovlivňují vlastní trenérské úspěchy a následně sportovní výsledky. Účastnice kurzů se také rozvíjejí v oblasti integrace svých sportovních konceptů do širšího sociálního prostředí, které zpětně podporuje fungování jejich celé sportovní komunity. Kurzy jsou tak určeny všem trenérkám, „které jsou připraveny a ochotny zvýšit svou individuální úspěšnost prostřednictvím učení se pokročilým dovednostem a strategiím, které přímo ovlivňují jejich osobní a týmový úspěch“ (*NCAA. Division III. Annual Report 2013–2014*, 2014, s. 73).

Pouze pro absolventky kurzu *WCA* se v současnosti nabízí jeho pokračování pod názvem *NCAA Academy 2.0*. Jeho cílem je pomoci účastnicím tohoto pokračovacího kurzu dále zlepšovat jejich trenérské kompetence. Kurz je proto koncipován formou čtyřdenní intenzivní výuky v malé profesní skupině pod vedením výrazných osobností, v čele s již připomenutou ředitelkou *Tuckerova centra* Nicole M. LaVoiovou (podrobněji viz <https://wecoachsports.org/programs-events/academy-2>).

Jako další příklad specifických programů, reflektujících genderovou problematiku sportu, můžeme uvést aktivity *FIE*. Ta ve své organizační struktuře posílila genderovou otázku zřízením výboru *NCAA Ženy a šerm (Women and Fencing)*, pravidelně investuje do posílení postavení šermu jako globálního sportu a snaží se o vyrovnávání výkonnostních úrovní jednotlivých federací. Každoročně vypisuje mezinárodní trenérské kurzy. Při realizaci těchto aktivit přesně vymezuje počty účastníků z jednotlivých kontinentů a také určuje jejich genderové zastoupení.

Pilotní projekt trenérského vzdělávání za účasti pouze trenerek *FIE* realizovala v období 30. 11. – 3. 12. 2015, kdy na základě spolupráce s *ICCE* přizvala k účasti zástupkyně dvanácti zemí do Kataru, kde se kurz realizoval (podrobněji viz <https://fie.org/development/courses/22>). Šerm má pověst sportu s rovností pohlaví, ovšem dle vyjádření *FIE* stále existuje prostor pro zlepšení genderové rovnosti v oblastech, jako jsou organizační struktury, rozhodování a vzdělávání trenerek. Od 24. 6. do 7. 7. 2017 pak *FIE* ve spolupráci s Šermířskou asijskou federací (*Fencing Confederation of Asia – FCA*) zrealizovala druhý projekt trenérského šermířského kurzu navrženého výhradně pro ženy. Kurz tentokrát hostilo filipínské město Pasig (v blízkosti Manily) a zúčastnilo se ho 20 trenerek z celkem 19 asijských zemí a Austrálie. Původní snahou *FIE* bylo zajistit účast expertního tandemu složeného z ženy trenérky a jednoho muže trenéra. Nakonec se této role, jako v předchozím případě, ujal legendární rumunský šermíř a dlouholetý expert *FIE* pro výchovu a vzdělávání trenérů Petru Kuki⁶, který

⁶ Petru Kuki – účastník letních olympiád v letech 1976, 1980 a 1984, držitel evropských a světových titulů, člen *FIE Hall of Fame*.

připravil osnovy, vedl výuku a také zrealizoval závěrečné zkoušky. *FIE* hodnotila kurz velmi pozitivně, ovšem další specifický kurz pouze pro ženy, který by navazoval a rozvíjel tyto dva zmíněné projekty, se již neuskutečnil (dostupné z <https://fie.org/articles/603>). *FIE* se nadále spíše zaměřuje na tradiční způsob vypisování kvót pro jednotlivá pohlaví ve svých programech, a to i přes nesporné výhody projektů s výhradně ženskou účastí. Ty nejen reflektují a podporují současné trendy v dorovnávaní sociálního, kulturního a ekonomického postavení mužů a žen, ale v případě globálních organizací, kterou je i *FIE*, mohou v citlivých regionech, kde jsou stále tyto problémy patrné, pomoci ženám s jejich profesním růstem bez předsudků a hroící diskriminace.

Na začátku roku 2020 se objevila patrně první nabídka trenérského vzdělávání pouze pro ženy i u nás. Úsek fotbalu žen Fotbalové asociace České republiky pořádá kurzy a doškolení trenérských licencí pro ženy a dívky. Motivační by měla být i nízká cena těchto kurzů, která by po úspěšném absolvování měla být uchazečkám z větší část vrácena (dostupné z <https://zeny.fotbal.cz/trenerske-licence-pro-zeny-a-divky/a11821>).

DISKUSE A ZÁVĚR

Tématu ženy a sport věnují odborníci, sportovní organizace i politická sféra systematickou pozornost zejména v posledních pěti dekadách. Jejich úsilí přineslo řadu pozitivních změn ve snížení genderové nerovnosti jak na úrovni vrcholového sportu, tak i v rámci rekreačních sportovních aktivit. Pozitivní posun názorně dokumentují olympijské hry, na kterých se zastoupení sportovkyň pohybovalo od nulové účasti na prvních novodobých hrách v roce 1896 po 44,2 % v roce 2012 (Norman, 2014). *MOV* deklaruje zajištění plné genderové rovnosti v kvótách sportovců i udělených medailí od letních olympijských her 2024 a zimních her 2026 (*IOC Gender Equality Review Project*, 2018, s. 9).

Neoddělitelnou součást sportovních aktivit tvoří také trenéři. V trenérství se však dosud nedaří genderové rovnosti dosáhnout. Jedním z faktorů, který se i přes řadu výše uvedených pozitivních programů na této nerovnováze může stále podílet, je ne zcela vymýcené dědictví historické paměti určující tradiční roli žen ve společnosti. Trenérky nejen že dnes tvoří minoritu téměř ve všech sportech na celém světě, ale současně prožívají i snářejší celou řadu mentálních a fyzických bariér. „Je dobře zdokumentováno, že tyto bariéry mohou mít nepříznivý vliv na pohodu těchto trenerek, a to s důsledky, jako je odcizení, pocit nadstandardního zviditelňování, vystavení přílišné kontrole, nutnost dosahování mimořádných výkonů pro získání důvěryhodnosti, pocit tlaku a zvýšené riziko genderové diskriminace ve formě sexuálního obtěžování, nerovnosti v odměňování a omezených možnostech profesního postupu.“ (Huyton, 2019, s. 3). Objevují se často i skeptické názory, že ani výrazná odborná, institucionální či projektová podpora genderové rovnosti v trenérství nepřináší očekávané výsledky. Současně se však ukazuje, že se dlouhodobý a systematický zájem o trenérky (především formou specifických organizačních a projektových aktivit) pozitivně odráží v jejich vzrůstajícím zastoupení mezi trenéry. Tuto skutečnost dokumentují počty trenerek v reprezentačních týmech USA a především Kanady.

Na začátku nového milénia německé výzkumy konstatovaly, že sportovní svazy dlouhodobě ignorují nedostatečné zastoupení trenerek i přesto, že se trenérství očividně nabízí velký ženský potenciál (Cachay & Benning, 2002). Současně tyto analýzy

připomínaly, že německé sportovkyně jsou v řadě sportů mimořádně úspěšné, a pokud by po ukončení své sportovní kariéry dále působily jako trenérky, jejich zkušenosti by se mohly velmi efektivně využít v rozvoji německého sportu. Mnoha ženám s vrcholovou sportovní kariérou by se tak zároveň mohla zjednodušit jejich „postsportovní profesní volba“, protože by nemusely současně investovat do své (nesportovní) profesní budoucnosti (Cachay & Benning, 2002, s. 227).

Podobnou šanci zažíváme v současnosti i u nás. Výnikající výsledky řady českých sportovkyň je dnes navíc možné propojit s programem *Duální kariéry*, můžeme se inspirovat zejména zahraničními příklady dobré praxe, na celostátní, svazové i klubové úrovni posílit intervence, zapojit zkušené trenérky do mentorských programů nebo zvážit inovace trenérského vzdělávání s cílem zvýšit počet trenérek. Všechny uvedené aktivity by mohly přispět k naplnění celosvětově deklarovaných sportovních cílů, k nimž patří nábor, udržení a posílení zastoupení žen ve vedoucích rolích, tzn. vedle sportovních funkcionářů či rozhodčích, zejména trenérek (Fasting, Sand, Pike, & Matthews, 2014, s. 5).

Dedikace: Tato studie vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „Genderové aspekty trenérství 2“ číslo MUNI/A/1273/2018 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2019.

LITERATURA

Akční plán ke koncepci SPORT 2025 na období 2018–2019 (2018). Praha: MŠMT.

Dostupné z <http://www.msmt.cz/file/48517/>.

BURTON, L. J. (2015). Underrepresentation of women in sport leadership: a review of research. *Sport Management Review*, 18(2), 155–165.

CACHAY, K., & BENNING, A. (2002). Frauen als Trainerinnen. In: *BISp-Jahrbuch 2001* (s. 227–231). Bonn: Bundesinstitut für Sportwissenschaft.

CACHAY, K., & BAHLKE, S. (2004). *Trainer... das ist halt einfach Männersache: Studie zur Unterrepräsentanz von Trainerinnen im Spitzensport*. Köln: Strauß.

Canadian Journal for Women in Coaching (2000–2020). Ottawa: Coaching Association of Canada.

Dostupné z <https://coach.ca/canadian-journal-women-coaching>.

Creating Gender-Neutral Coaches' Compensation and Employment Systems: A Resource Manual (2016). East Meadow, NY: Women's Sports Foundation. Dostupné z <https://www.womenssportsfoundation.org/wp-content/uploads/2016/09/gender-neutral-compensation-guide-final-53016.pdf>.

Česká unie sportu (2018). *Alarmující situace ve sportovních klubech a tělovýchovných jednotách: nemají prostředky na trenéry a topí se v byrokracii*. Dostupné z <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:86MBwfdvd2gJ:https://www.cuscz.cz/media/tiskove-zpravy/alarmujici-situace-ve-sportovnich-klubech-a-telovychovnych-jednotach.html+&cd=12&hl=cs&ct=clnk&gl=cz>.

DAY, D., & CARPENTER, T. (2016). *A History of Sports Coaching in Britain: Overcoming Amateurism*. London: Routledge.

The Brighton Declaration on Women and Sport: Women Sport and the Challenge of Change (1994).

Dostupné z <http://www.icsspe.org/sites/default/files/Brighton%20Declaration.pdf>.

European Institute for Gender Equality (2016). *Gender in Sport*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

FASTING, K. (2019). *Zapojme se všichni! Směrem k genderové vyváženosti v evropském sportu*.

Analytická zpráva. Štrasburk: Rada Evropy. Dostupné z <https://www.olympic.cz/upload/files/r1subv6sel-analyticky-report-4.pdf>.

Fasting, K., & KNORRE, N. (2005). *Woman in Sport in the Czech Republic. The Experiences of Female Athletes*. Oslo & Praha: Norwegian School of Sport Sciences and Czech Olympic Committee.

FASTING, K., SAND, T. S., PIKE, E., & MATTHEWS, J. (2014). *From Brighton to Helsinki: Women and Sport Progress Report 1994–2014*. Helsinki: Finnish Sports Confederation.

- Gender Equality in Coaching: Interactive Tool Kit* (2016). Bruxelles: European Non-Governmental Sports Organisation. Dostupné z <https://www.score-coaching.eu/score-interactive-toolkit>.
- GIESS-STÜBER, P. (1996). Trainerin: (K)ein Beruf für Frauen? In: G. Anders & E. Braun-Lauer (Eds.) *Frauen im Leistungssport. Berichte und Materialien des Bundesinstituts für Sportwissenschaft Bd. 7* (s. 71–81). Köln: Strauß.
- GIESS-STÜBER, P. (2009). Frauen- und Geschlechterforschung im Sport: Forschungsfelder, Entwicklungen und Perspektiven. *Freiburger GeschlechterStudien*, 15(1), 33–44.
- HORSKÁ, P. (1999). *Naše prababičky feministky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- HUYTON, V. (2019). *Achieving Gender Equality in High Performance Coaching in Athletics in Europe*. Dostupné z <https://femalecoachingnetwork.com>.
- IOC Gender Equality Review Project (2018). Lausanne: International Olympic Committee. Dostupné z <https://stillmed.olympic.org/media/Document%20Library/OlympicOrg/News/2018/03/IOC-Gender-Equality-Report-March-2018.pdf>.
- KILTY, K. (2006). Women in Coaching. *Sport Psychologist*, 20(2), 222–234.
- KNORRE, N., KOLÁŘ, F., & DOVALIL, J. (2004). *Ženy a sport v olympijském hnutí*. Dostupné z https://www.olympic.cz/docs/osmus/zeny_a_sport_v_olympijskem_hnuti.pdf.
- KNORRE-VLASÁKOVÁ, N., & HOGENOVÁ, A. (Eds.) (2001). *Žena a sport na začátku třetího tisíciletí – patří k sobě?* Praha: UK FTVS.
- KOVÁŘ, P. (2017). *Příběh české rekordwoman: zákulisí největšího sportovního skandálu první republiky*. Jarošov nad Nežárkou: Nakladatelství Pejdlova Rosička s.r.o.
- KŘÍŽEK, L. (2014). *Historie evropských duelů a šermu (Svazek III, Od duelového ke sportovnímu kolbišti)*. Praha: Mladá fronta.
- LAVOI, N. M. (Ed.) (2016). *Women in Sports Coaching*. New York, NY: Routledge.
- LAVOI, N. M., & WASEND, M. K. (2018). *Athletic Administration Best Practices of Recruitment, Hiring and Retention of Female Collegiate Coaches*. Minnesota: Tucker Center for Research on Girls & Women in Sport, University of Minnesota.
- LENDEROVÁ, M. (2016). *K hříchu i k modlitbě: žena devatenáctého století*. 2 vyd. Praha: Nakl. Karolinum.
- LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T., & MACKOVÁ, M. (2017). *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. 2. dopl. vyd. Praha: Nakl. Karolinum.
- MACURA, O. (2018). *Ženy na Olympu: Věra Čáslavská*. Praha: MŠMT. Dostupné z <http://www.msmt.cz/ministerstvo/novinar/tiskove-zpravy>.
- NCAA. Division III. *Annual Report 2013–2014* (2014). Indianapolis: The National Collegiate Athletic Association. Dostupné z <http://www.ncaa.org/governance/division-iii-annual-reports>.
- NEDOBYTÝ, K. (1944). *Ženská atletika*. Budějovice: Č.A.T., Českomoravské akciové tiskařské a vydavatelské podniky, filiálka.
- NIKODÝM, J., NOHEJL, T., VLČEK, P., & ŽATKULIAK, A. (2017). *Pan trenér: příběhy nejlepších trenérů českého sportu*. Praha: Mladá fronta.
- NIKODÝM, J., NOHEJL, T., VLČEK, P., & ŽATKULIAK, A. (2018). *Pan trenér podruhé: příběhy nejlepších trenérů českého sportu*. Praha: Mladá fronta.
- NORMAN, L. (2012). Developing female coaches: strategies from women themselves. *Asia-Pacific Journal of Health, Sport & Physical Education*, 3(3), 227–238.
- NORMAN, L. (2014). *Gender & Coaching Report Card: London 2012 Olympics*. Dostupné z https://www.icce.ws/_assets/files/news/IWG/Leanne_Norman-Gender_Coaching_Report_Card.pdf.
- NORMAN, L., DIDYMUS, F., & RANKIN-WRIGHT, A. J. (2016). *Understanding Occupational Well-Being and Women Sports Coaches*. Leeds: Leeds Beckett University. Dostupné z http://www.worldrowing.com/mm/Document/General/General/12/39/69/UnderstandingOccupationalWell-BeingandWomenSportsCoaches_English.pdf.
- NORMAN, L., RANKIN-WRIGHT, A. J., & ALLISON, W. (2018). “It’s a Concrete Ceiling; It’s Not Even Glass”: Understanding Tenets of Organizational Culture That Supports the Progression of Women as Coaches and Coach Developers. *Journal of Sport and Social Issues*, 42(5), 393–414.
- NORTH, J. (2017). *Sport Coaching Research and Practice: Ontology, Interdisciplinarity and Critical Realism*. London: Routledge.

- OLIVOVÁ, V. (1979). *Lidé a hry: historická geneze sportu*. Praha: Olympia.
- PICARIELLO, M., & WALLER, S. N. (2016). The Importance of Role Modeling in Mentoring Women: Lessons from Pat Summitt Legacy. *Physical Culture & Sport. Studies & Research*, 71(1), 5–13.
- POLLEY, M. (2014). Sport, Gender and Sexuality at the 1908 London Olympic Games. In: J. Hargreaves, & E. Anderson (Eds.) *Routledge Handbook of Sport, Gender and Sexuality* (s. 30–38). London: Routledge.
- READ, I., RODGERS, W., & NORMAN, L. (2009). The Under-Representation of Women in Coaching: A Comparison of Male and Female Canadian Coaches at Low and High Levels of Coaching. *International Journal of Sports Science & Coaching*, 4(4), 505–520.
- REYNAUD, C. (Ed.) (2005). *She Can Coach! Tools for Success from 20 Top Women Coaches*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- SEKOT, A. (2006). *Sociologie sportu*. Brno: Masarykova univerzita & Paido.
- SCHÜTOVÁ, J. (2003). Počátky ženského sportu v Čechách. In: J. Schütová & M. Waic (Eds.) *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších středoevropských zemích: vznik a vývoj do druhé světové války* (s. 55–59). Praha: Národní muzeum.
- SCHÜTOVÁ, J. (2014). Ženské světové hry. *Časopis Národního muzea, řada historická*, 183(3–4), 15–20.
- SOBOTTA, A., & VOSGERAU, S. (2013). *Los geht's! Sport und Bewegung für Mädchen und Frauen*. Berlin: Bundesministerium des Innern.
- „Schlüsselfunktion Trainer/in“ – Strategische Ziele und Maßnahmen der Sportverbände unter dem Dach von DOSB/dsj (2017). Frankfurt: DOSB.
- STARK, R. (2017). *Where Are the Women? An NCAA Champion feature*. Dostupné z <https://www.ncaa.org/static/champion/where-are-the-women>.
- STRACHOVÁ, M. (2019). Emancipation of Women in Physical Education. Paper on History of the Women's Unit of Sokol Brno I (1902–1934). *Historický časopis*, 67(2), 265–288.
- TELLES-LANGDON, D. M. (2018). A Female Perspective on Canada's National Coaching Institute Mentorship Experience. *International Journal of Sport & Society: Annual Review*, 9(1), 1–10.
- The Brighton Declaration on Women and Sport: Women Sport and the Challenge of Change* (1994). Brighton: British Sports Council. Dostupné z <http://www.icsspe.org/sites/default/files/Brighton%20Declaration.pdf>.
- WHITAKER, G., & MOLSTAD, S. (1985). Male Coach/Female Coach: a Theoretical Analysis of the Female Sport Experience. *Journal of Sport and Social Issues*, 9(2), 14–25.
- Women in Sport Coaching. Special Issue (2019). *Women in Sport and Physical Activity Journal*, 27(2).
- Women in Sport and Physical Activity Journal* (1992–2020). University of North Carolina at Greensboro: Human Kinetics.

Mgr. Kateřina Jakubcová

FSpS MU, Kamenice 753/5, 625 00 Brno

e-mail: 401769@mail.muni.cz

EVALUACE SOMATOTYPU PARKOURISTŮ V ČESKÉ REPUBLICE

EVALUATION OF SOMATOTYPE OF PARKOURISTS IN THE CZECH REPUBLIC

JAROSLAV KRIŠTOFIČ, BARBORA VAŠUROVÁ

Katedra gymnastiky

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova

SOUHRN

Parkour, donedávna volnočasová pohybová aktivita, je v současnosti soutěžním sportem se všemi atributy s tím spojenými. Tato skutečnost je pro parkourovou komunitu výzvou, ale současně také předmětem sporů. Zařazení parkouru mezi sporty, posílené ambicemi o proniknutí mezi olympijské sporty, akceleruje zájem odborné veřejnosti o vyprofilování teoretických východisek a vytváření metodických materiálů. Naše studie je zaměřena na vymezení charakteristického somatotypu skupiny 50 českých parkouristů a následné vyjádření rozdílu somatotypů mezi závodníky v disciplíně free style a speed run. Výzkumný soubor tvořilo 50 probandů v průměrném věku 22 let, o průměrné výšce 178,9 cm a *průměrné tělesné hmotnosti* 76,2 kg. Na základě měření a následných výpočtů byly vymezeny hodnoty průměrného somatotypu českých parkouristů 3,0 – 4,9 – 2,5, což je řadí do kategorie vyrovnaný mezomorf. Stejného zařazení do kategorie vyrovnaný mezomorf dosáhly obě skupiny specialistů, kdy u specialistů na free style byl průměrný somatotyp 2,7 – 5,2 – 2,3 a u specialistů na speed run 2,6 – 4,5 – 2,9. Z prezentovaných výsledků je patrná dominance mezomorfní komponenty ve spojitosti s naplněním somatických předpokladů silového charakteru.

Klíčová slova: somatotyp, endomorf, mezomorf, ektomorf, speed run, free style

ABSTRACT

Parkour, until recently leisure physical activity, is currently a competitive sport with all the attributes associated with it. This is a challenge for the parkourist community, but it is also a matter of dispute. The inclusion of parkour among sports, reinforced by the ambition to become an Olympic sport, accelerates the interest of the professional public in shaping theoretical foundations and creating methodological materials. Our study is focused on defining the characteristic somatotype of a group of 50 Czech parkourists and to express the difference of somatotypes between competitors in the discipline free style and speed run. The research group consisted of 50 probands with an average age of 22 years, an average height of 178,9 cm and an average body weight of 76,2 kg. Based on measurements and subsequent calculations, the values of the average somatotype of Czech parkourists were 3,0 – 4,9 – 2,5, which puts them into the category of stable mesomorph. Both groups put to the same classification to the

category of stable mesomorph, when the free style specialists had an average somatotype 2,7 – 5,2 – 2,3 and the speed run specialists 2,6 – 4,5 – 2,9. The presented results show the dominance of the mesomorphic component in connection with the fulfillment of somatic prerequisites the force character.

Key words: somatotype, endomorph, mesomorph, ectomorph, speed run, free style

ÚVOD

Parkour se v posledních letech stal z téměř neznámého pojmu dynamicky se rozvíjícím fenoménem celosvětového rozsahu. Jeho prapůvod lze vysledovat již na přelomu 19. a 20. století, a to především ve spojitosti s Georgesem Hébertem jako propagátorem tzv. „přirozené metody“. V rámci této metody Hébert nabádal k provádění pohybových aktivit blízkých běžným lidským činnostem v naturálním prostředí a zdůrazňoval filosofický přístup propojení mentální a tělesné podstaty. Podobný přístup vyznávali jeho následovníci, David Belle a Sebastian Foucan, kteří v roce 1997 formou veřejných vystoupení představili široké veřejnosti skupinu „Yamakasi“, a tím položili základ pro vznik parkouru. Skupina byla tvořena devíti členy a každý z nich tréninkový obsah obohatil prvky z jiného sportu, kterému se věnoval. Proto jsou v parkouru využívány například prvky z bojových a gymnastických sportů. Tvořilo se něco nového, nová koncepce a rozdílné názory vedly k řadám neshod, které vyústily v personální změny (Witfeld, Pach & Gerling, 2013). Přes různé názory v jednotlivostech však ctili společnou filosofii charakterizovanou sloganem „být silný, abys byl užitečný“ ve významu permanentního funkčního sebezdokonalování, nikoliv pro své ego. Názorové střety byly patrně důvodem k následné diverzifikaci tehdy již vzniklého parkouru a v roce 2001 zakládá Sebastian Foucan odnož parkouru free running (Foucan, 2008). Jestliže se Belle ve svém pojetí parkouru snažil zcela vyřadit akrobatické prvky, byla u Foucana patrná opačná tendence (Hybner, Taran & Zonyga, 2017). Parkour a free running začaly být vnímány jako dva odlišné směry. Parkour jako umění efektivního a rychlého pohybu v městském či přírodním prostředí bez využití akrobatických prvků, free running jako hravá a zábavná forma parkouru obohacená o akrobatické prvky, kdy není cílem rychlé a efektivní zvládnutí překážek, ale spíše kreativní propojení vnímaného prostředí a schopností jedince (Witfeld, Pach & Gerling, 2013). Tyto dva přístupy, v mnohém stejné, v mnohém rozdílné, se dále vyvíjely, ale laická veřejnost je vnímala obecně jako parkour a ten se stal fenoménem své doby. Díky publicitě a širokému zájmu veřejnosti byl jen krůček k tomu, aby se parkour stal sportem. Roku 2007 se konalo první mistrovství světa a v roce 2018 byl parkour přijat mezinárodní gymnastickou federací FIG jako její další, zatím neolympijský gymnastický sport. V roce 2019 vznikla pod záštitou ČGF (Česká gymnastická federace) technická komise a parkour se stal v rámci ČR soutěžním sportem se všemi atributy s tím spojenými a s ambicemi kvalifikovat se mezi olympijské sporty.

Tato skutečnost vzbudila v parkourové komunitě bouřlivé diskuse. Jedna část tuto skutečnost vítá, vidí v tom možnost zařadit se mezi „velké sporty“, prezentovat parkour na mezinárodní scéně a soutěžení jim nevadí. Druhá část to vnímá jako ztrátu identity a ústup od prvotního filosofického přístupu, kterým je především volnost výběru ve způsobu překonávání překážek a svébytnost bez pevných vazeb na jiné sporty. Upozorňují na fakt, že přijetím jednotných soutěžních pravidel se parkour vzdává

avizované svobody a volnosti. Tato rozdílnost filosofických přístupů vede k rozštěpení parkourové komunity na zastánce soutěžního, nebo nesoutěžního parkouru, který má tendenci zůstat pouze životním stylem. Až blízká budoucnost ukáže životaschopnost těchto přístupů v reálném čase. Jak bylo výše zmíněno parkour se vyvíjel dvěma různými směry a na tuto skutečnost musela reagovat soutěžní pravidla zohledněním specifík každého z nich. To bylo důvodem k vymezení dvou odlišných soutěžních disciplín, speed run a free style.

Vymezení problematiky

O parkouru jako o nově vzniklém sportu toho bylo napsáno málo a zatím není vytvořena dostatečně široká základna teoretických východisek se specifickým zaměřením na tuto problematiku. Ale se zvyšujícím se zájmem široké veřejnosti a snahou parkourové komunity o sebevzdělávání se situace postupně zlepšuje a významně k tomu přispívá narůstající počet bakalářských a diplomových prací s touto tematikou. Příkladem toho je i předkládaná studie, která je výňatkem bakalářské práce Vašurové (2020). Většina tradičních sportů nabízí ve svých teoretických východiscích propracovanou strukturu sportovní přípravy včetně vymezení optimálních antropometrických parametrů jedinců směrem k absolutním výkonům. Parkour se od svých počátků ve svém otevřeném filosofickém přístupu definuje jako aktivita pro každého a prací zaměřených na specifiku somatotypů u parkouristů je zatím poskrovnu. Je však jen otázkou času, kdy se dostane této problematice větší pozornosti. Cílem námi realizovaného výzkumu bylo vybrat z populace českých parkouristů skupinu jedinců věnujících se tomuto sportu závodně na výkonnostní úrovni a provést měření dílčích parametrů k určení somatotypu. Po naměření těchto parametrů provést somatypové zařazení do příslušných kategorií a vymežit průměrný somatotyp u závodníků v ČR. Dalším úkolem bylo porovnat jak průměrné, tak kategorizované somatotypy u skupiny specialistů na free style se somatotypy specialistů na speed run.

V současnosti se na mistrovských soutěžích závodí ve dvou výše zmíněných disciplínách. Disciplína speed run se skládá z překážkové dráhy, ve které musí soutěžící zdolat vysoké stěny, lešení a další různě vyskládané překážky, a to v co nejkratším čase. Závod probíhá po dvou závodících, ale každý má svoji dráhu. Dráhy se neliší a úkolem soutěžících je zdolat ji směrem na druhou stranu a v některých případech i zpět (dle rozhodnutí pořadatele). Druhou disciplínou je free style, ve kterém mají soutěžící 90 s na to, aby porotě předvedli plynulou sestavu s co nejtěžšími cvičebními tvary obtížnosti a využili při tom co největší množství překážek. Styl je obecně definován jako individuální pojetí techniky, proto je zde velmi obtížné rozhodování o vítězi. Z naznačených rozdílů mezi disciplínami lze předpokládat vzhledem k absolutním výkonům u disciplíny speed run dominantní determinaci rychlostně silových faktorů a u disciplíny free style především obratnostně silových faktorů. Míra vlivu preferovaných faktorů na výkon může ve značné míře souviset se somatotypem konkrétního sportovce. Ten vyjadřuje morfologickou stavbu jedince a je vymezen třemi číslicemi, které označují zastoupení tří základních komponent. Tyto číslice jsou převážně v rozmezí od 1 do 7, ale v extrémních případech se pohybují i ve vyšších číslech. Jdou po sobě vždy ve stejném pořadí – první číslice vyjadřuje endomorfní komponentu – druhá číslice vyjadřuje mezomorfní komponentu – třetí číslice vyjadřuje ektomorfní komponentu (Fetter & kolektiv, 1967).

METODIKA

Výzkumný soubor byl tvořen 50 muži s věkovým průměrem $22,7 \pm 4,8$ let, průměrnou výškou $178,9 \pm 6,5$ cm a s průměrnou tělesnou hmotností $76,2 \pm 5,3$ kg. Všichni probandi byli dospělí a jejich výběr byl záměrný na základě zkušenosti a výkonnosti, kterou prokázali svými dosavadními výsledky v parkurových soutěžích. Průměrná doba, po kterou se probandi věnují parkouru je 8 let. Měření parametrů pro určení somatotypu proběhlo na soutěži IMACON v In motion academy v září 2019. Z důvodu malého počtu zúčastněných žen uvádíme v této studii pouze výsledky mužské kategorie. Výsledky měření celého souboru 50 mužů byly podkladem pro vymezení charakteristického somatotypu pro skupinu parkouristů bez přihlédnutí ke specializaci a výkonnosti. Současně bylo vybráno z této skupiny 10 výkonnostně nejzdatnějších probandů, kteří se aktivně účastní soutěží v disciplíně speed run a na základě naměřených dat u této skupiny byl vyprofilován průměrný somatotyp, který je pro účely této práce vnímán jako charakteristický pro disciplínu speed run. Totéž bylo provedeno pro disciplínu free style.

Pro zjištění somatotypu jednotlivců jsme použili metodu Heath-Carter (Heath & Carter, 1967), která vychází z 10 naměřených antropometrických parametrů:

1. Tělesná výška byla měřena výškoměrem od podložky k nejvyššímu bodu na temeni a zaznamenána na desetiny cm.
2. Tělesná hmotnost byla měřena na náslapné digitální váze a data byla zaznamenána s přesností na desetiny kilogramu.

Parametry 3–4 byly měřeny pomocí torakometru a zaznamenány s přesností na desetiny cm.

3. Rozměr epikondylu humeru.
4. Rozměr epikondylu femuru.

Parametry 5–6 byly měřeny krejčovským metrem s přesností na desetiny cm.

5. Obvod paže ve flexi.
6. Obvod lýtky.

Parametry 7–10 byly změřeny kaliperačními kleštěmi harpendenského typu a zaznamenány v milimetrech.

7. Tloušťka kožní řasy na tricepsu.
8. Tloušťka kožní řasy suprailiální.
9. Tloušťka kožní řasy suprascapulární.
10. Tloušťka kožní řasy na lýtku.

Naměřené hodnoty byly a následně zpracovány v internetovém programu „Výpočet složení somatotypu“ získaném na: https://is.muni.cz/www/krejci/50360092/02_somatotyp.html. Dosazením dat do příslušných vzorců byly získány hodnoty endomorfní, mezomorfní a ektomorfní komponenty, které vyjadřují somatotyp probandů v jednotlivých skupinách. Tato trojčíslí byla podkladem k vyjádření výsledků jedinců a zprůměrováním jednotlivých komponent k vyjádření rozdílů mezi skupinami. Ke kategorizaci somatotypů byla použita metoda Heath & Carter (1967), podle které jsou somatotypy rozděleny do třinácti skupin:

1. Vyrovnaný endomorf – první komponenta je dominantní, zbylé dvě komponenty jsou nižší o více než 1 bod a zároveň se mezi sebou neliší o více než 0,5 bodu. Například 5 – 2 – 2.

2. Mezomorfni endomorf – první komponenta je dominantní, druhá komponenta je nižší o více než 0,5 bodu a zároveň vyšší o více než 0,5 bodu než komponenta třetí. Například 5 – 3 – 1.
3. Mezomorf-endomorf – první a druhá komponenta se sobě rovnají nebo se neliší o více než 0,5 bodu. Třetí komponenta je nejnižší a liší se od ostatních o více než 1 bod. Například 4 – 4 – 2.
4. Endomorfni mezomorf – druhá komponenta je dominantní, první komponenta je nižší o více než 0,5 bodu a zároveň je vyšší než komponenta třetí o více než 0,5 bodu. Například 2 – 5 – 1.
5. Vyrovnaný mezomorf – prostřední komponenta je nejvyšší, zbylé dvě komponenty jsou si rovny nebo se neliší o více než 0,5 bodu, zároveň jsou nižší o více než 1 bod než komponenta prostřední. Například 2 – 5 – 2.
6. Ektomorfni mezomorf – první komponenta je nižší o více než 0,5 bodu než komponenta třetí. Druhá komponenta je dominantní o více než 0,5 bodu. Například 1 – 5 – 2.
7. Mezomorf-ektomorf – první komponenta je ze všech tří nejnižší o více než 1 bod oproti ostatním. Druhá a třetí komponenta se spolu neliší o více než 0,5 bodu. Například 2 – 4 – 4.
8. Mezomorfni ektomorf – dominantní je třetí komponenta, která se liší od druhé komponenty o více než 0,5 bodu. První komponenta je nejnižší a od druhé komponenty se liší o více než 0,5 bodu. Například 1 – 2 – 5.
9. Vyrovnaný ektomorf – první a druhá komponenta se sobě rovnají nebo se neliší o více než 0,5 bodu. Třetí komponenta je dominantní o více než 1 bod. Například 2 – 2 – 5.
10. Endomorfni ektomorf – třetí komponenta je dominantní. První komponenta je nižší o více než 0,5 bodu než komponenta třetí a zároveň vyšší o 0,5 než komponenta druhá. Například 2 – 1 – 5.
11. Endomorf-ektomorf – první a třetí komponenta jsou si rovny nebo se neliší o více než 0,5 bodu. Prostřední komponenta je ze všech tří nejnižší o více než 1 bod. Například 4 – 2 – 4.
12. Ektomorfni endomorf – první komponenta je dominantní, třetí komponenta je nižší o více než 0,5 bodu než komponenta druhá a zároveň vyšší o více než 0,5 bodu než komponenta třetí. Například 5 – 1 – 2.
13. Střední somatotyp – jednotlivé komponenty se neliší o více než 1 bod a sestávají nejčastěji z hodnot 3 a 4 nebo 2 a 3. Například 3 – 3 – 3.

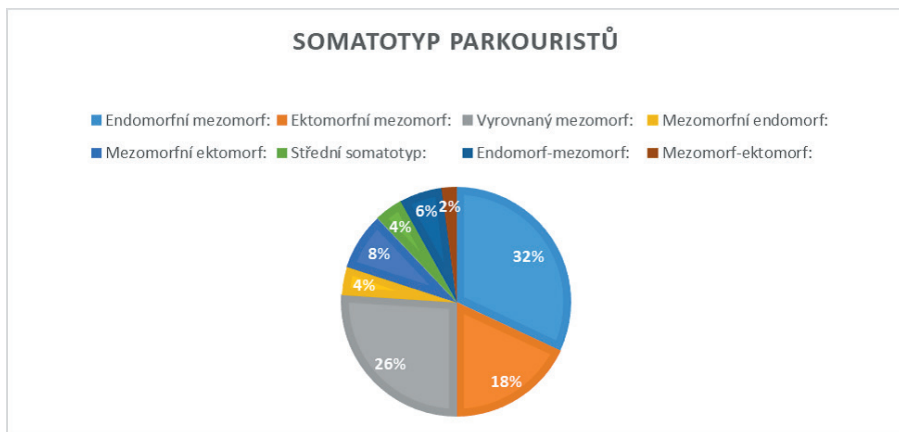
Toto členění doplnila Chytráčková (1989) o rozlišení pěti základních kategorií ve vztahu k výkonnosti:

Kategorie A – hodnota endomorfni komponenty se pohybuje v rozmezí 2,5–4,5 bodu a mezomorfni komponenta 3 body a více. Jedinci spadající do této kategorie podávají průměrné výkony v rychlostních, vytrvalostních i obratnostních činnostech a vynikají v silových činnostech.

- Kategorie B* – převaha mezomorfní komponenty a endomorfní komponenta nepřesahuje 2,0 body. Jedná se o všestranně nadané sportovce s optimálními předpoklady pro sportovní činnosti.
- Kategorie C* – endomorfní komponenta dosahuje 5 bodů a více. Jedná se o obézní jedince bez předpokladů k sportovní činnosti.
- Kategorie D* – skupina ektomorfů s dobrými předpoklady k vytrvalostní činnosti a patrně nejlepšími předpoklady pro činnosti obratnostní. Průměrné výkony podávají v rychlostních činnostech a nejslabší v činnostech silových.
- Kategorie E* – z důvodu nízkého zastoupení mezomorfní komponenty mluvíme o kategorii s nízkou výkonností (Chytráčková in: Pavlík, 2003).

VÝSLEDKY

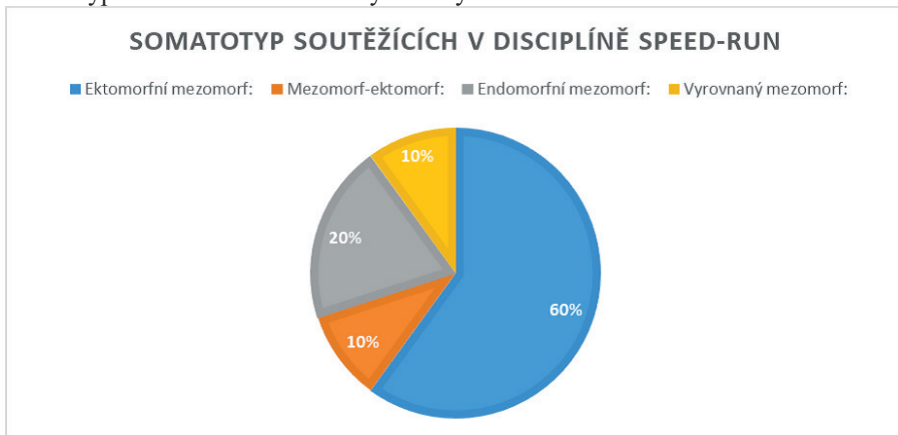
Po zpracování naměřených dat u všech 50 probandů a jejich zprůměrování jsme vymezili průměrný somatotyp českých parkouristů hodnotami 3,0 – 4,9 – 2,5. Tyto hodnoty řadí probandy do kategorie vyrovnaný mezomorf, která je charakteristická nejvyšším zastoupením mezomorfní komponenty, endomorfní a ektomorfní komponenta se od sebe neliší o více než 0,5 bodu. Výšečový graf 1 vyjadřuje procentuální zastoupení jednotlivých somatotypů v rámci celkového souboru měřených parkouristů. Nejvíce procent (32 %) vykázala kategorie endomorfních mezomorfů. Druhou nejvyšší četnost (26 %) vykázala kategorie vyrovnaní mezomorfové a třetí kategorie ektomorfní mezomorfové (18 %).

Graf 1
Somatototypy českých parkouristů

U probandů specialistů na soutěžní disciplínu speed run jsme naměřili hodnoty průměrného somatotypu 2,6 – 4,5 – 2,9, což je zařazuje také do kategorie vyrovnaný mezomorf s nejvyšším zastoupením mezomorfní komponenty. Četnost zastoupení jednotlivých somatotypů v disciplíně speed run je patrná v grafu 2. Z celkového souboru 10 specialistů na tuto disciplínu je 60 % zástupců kategorie ektomorfní

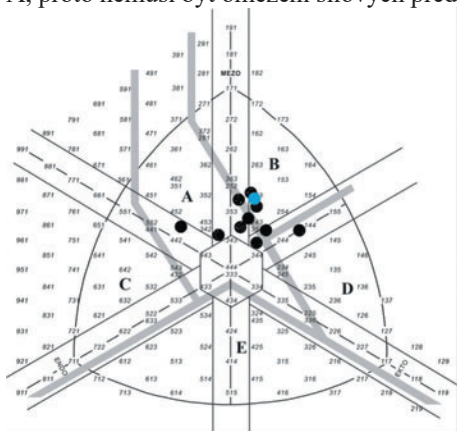
mezomorf. Tato kategorie je charakteristická komplexním nadáním pro sportovní činnosti. Dalších 20 % tvoří endomorfní mezomorfové a o zbylých 20 % se dělí somatotyp mezomorf-ektomorf a vyrovnaný mezomorf.

Graf 2

Somatotypy soutěžících v disciplíně speed run

Na obr. 1 jsou v somatografu znázorněny jednotlivé somatotypy specialistů pro disciplínu speed run s vyznačením zařazení do kategorií dle Chytráčkové (1989). Čtyři probandi z deseti jsou zastoupeni v kategorii A, která je charakteristická pro silové sporty, dva probandi jsou na hranici kategorie A a skupiny B. Tyto probandy můžeme označit za velmi všestranné jedince s dispozicemi směřovanými k silovým projevům. Tři probandi jsou v zastoupení kategorie B, označované jako všeobecné nadání pro pohybové činnosti. Jeden proband je v zastoupení kategorie D, kategorie velmi štíhlých jedinců s dispozicemi pro vytrvalost a obratnost, naopak silové schopnosti jsou u nich na velmi nízké úrovni. Tento proband je v těsné blízkosti hranice s kategorií A, proto nemusí být omezení silových předpokladů zcela pravdivé.

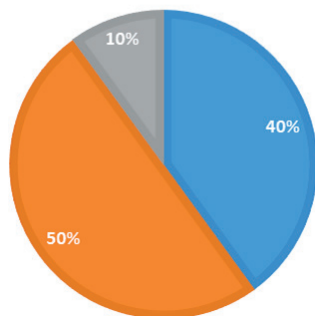
Obrázek 1

Somatograf somatotypů specialistů na disciplínu speed run

U specialistů věnujících se disciplíně free style byly vypočítány hodnoty průměrného somatotypu 2,7 – 5,2 – 2,3 zařazující je, stejně jako specialisty na speed run do kategorie vyrovnaný mezomorf. Na výšečném grafu 3 je patrné procentuální zastoupení četností jednotlivých somatotypů pro disciplínu free style, kdy je kategorie vyrovnaný mezomorf zastoupena z 50 %, kategorie endomorfní mezomorf ze 40 % a zbylých 10 % zastupuje mezomorfni ektomorf.

SOMATOTYP SOUTĚŽÍČÍCH V DISCIPLÍNĚ FREE-STYLE:

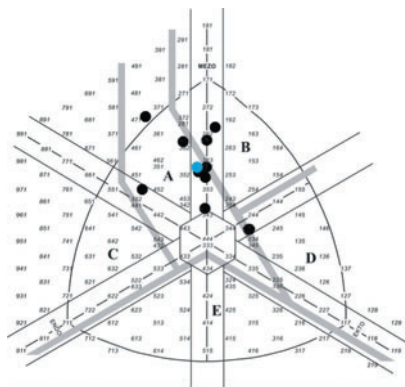
■ Endomorfní mezomorf: ■ Vyrovnaný mezomorf: ■ Mezomorfni ektomorf:

Graf 3

Somatotypy specialistů v disciplíně free style

Na obr. 2 jsou v somatografu znázorněny jednotlivé somatotypy specialistů pro disciplínu free style s vyznačením zařazení do kategorií dle Chytrákové (1989). Sedm probandů z deseti je zařazeno do kategorie A, která je charakteristická pro jedince s výraznými silovými schopnostmi. Dva probandi jsou zařazeni do kategorie B, která je charakteristická pro jedince s všestranným nadáním pro sportovní činnosti a jeden proband je na pomezí kategorie A. Jeden proband je v kategorii D, která je charakteristická pro jedince s vysokou úrovní vytrvalostních schopností.

Obrázek 2

Somatograf specialistů na disciplínu free style

DISKUSE

Evaluační somatotypu českých parkouristů, která je obsahem této studie, je v naší zemi ojedinělým počinem, a proto můžeme námi naměřené parametry porovnat pouze s výsledky několika zahraničních studií. Ve studii z roku 2015 se Lepers a Grosptreire zabývali výkonnostní charakteristikou parkouristů a uvedli základní somatické parametry skupiny více než 100 parkouristů. Průměrný věk probandů byl 19,4 let a průměrná výška 180 cm, což se od výšky parkouristů v České republice (178,9 cm) příliš neliší. Průměrná tělesná hmotnost je ve zmiňované studii 69,9 kg, což je oproti námi naměřeným výsledkům (76,2 kg) výrazně nižší hodnota. Důvody se můžeme pouze domnívat. Může mezi ně patřit i věkový rozdíl cca 2,5 roku, regionální specifika, nebo délka sportovní praxe, která nebyla u této studie specifikována. Studie z roku

2019, ve které se Seyhan zabýval srovnáním tělesné zdatnosti a somatotypů mezi parkouristy, gymnasty a vysokoškolskými studenty uvádí průměrnou tělesnou výšku parkouristů 172,7 cm a průměrnou tělesnou hmotnost 62,5 kg. Tento pokles výšky i hmotnosti vůči předchozí studii i oproti našim výsledkům může být ovlivněn nízkým počtem probandů, kterých bylo v této studii pouhých 6 v průměrném věku 18,7 let.

Ve studii Abellan-Aynés (2016) byla naměřena průměrná tělesná výška parkouristů 177,3 cm a průměrná tělesná hmotnost 70,6 kg. Podle autorů se tělesná hmotnost zvyšovala společně s absolvovanou tréninkovou praxí a u výkonnostní skupiny se dostala na průměrnou hodnotu 75,5 kg, což se blíží hodnotám naměřeným v naší studii. Alacid a Abellan-Aynés (2016) uvádějí průměrný somatotyp u výkonnostních parkouristů 2,0 – 4,7 – 2,7, což odpovídá zařazení do kategorie ektomorfní mezomorf. Dále autoři uvádějí poznatek, že čím více a déle se parkouristé věnují tréninkové praxi, tím vyšší je hodnota mezomorfní komponenty a nižší hodnota komponenty endomorfní a ektomorfní, avšak zařazení do kategorie ektomorfní mezomorf se tím u výkonnostní skupiny nemění. U skupiny méně zkušených parkouristů uvádějí průměrné hodnoty somatotypu 2,6 – 4,5 – 2,9, což je řadí, stejně jako naši skupinu 50 probandů, do kategorie vyrovnaný mezomorf. Čeští parkouristé mají v průměru endomorfní komponentu mírně vyšší (3 – 4,9 – 2,5), což není z výkonnostního hlediska příliš výhodné, ale jinak se výsledky obou studií shodují jak s klesajícími hodnotami endomorfní komponenty nepřímo úměrně času věnovanému tréninku, tak zařazením průměrného somatotypu parkouristů do kategorie vyrovnaný mezomorf.

Námi vypočítaný průměrný somatotyp českých parkouristů vykázal hodnoty 3,0 – 4,9 – 2,5, což jej řadí do kategorie vyrovnaný mezomorf. Je tomu tak přesto, že největší zastoupení (32 %) vykazovala kategorie endomorfních mezomorfů a až druhou nejvyšší četnost (26 %) kategorie vyrovnaní mezomorfové. Tento posun mezi kategoriemi je důsledkem průměrování, kdy větší počet výsledků blízko dělicí hranice může být převážen menším počtem vzdálenějších výsledků patřících již do jiné kategorie. Stejný efekt je patrný v porovnání specialistů na speed run a free style, kdy je průměrný somatotyp u obou skupin řazen také mezi vyrovnané mezomorfy. Avšak u speed run specialistů je 60 % zástupců z kategorie ektomorfní mezomorf, 20 % tvoří endomorfní mezomorfové a o zbylých 20 % se dělí somatotyp mezomorf-ektomorf a vyrovnaný mezomorf, zatímco u free style specialistů je kategorie vyrovnaný mezomorf zastoupena z 50 %, kategorie endomorfní mezomorf ze 40 % a zbylých 10 % zastupuje mezomorfní ektomorf.

Každá z výše jmenovaných disciplín klade v jednotlivostech rozdílné požadavky na výkonost a tomu odpovídají i somatotypové preference a rozdíly v hodnotách jednotlivých komponent. Pro disciplínu speed run je to nižší podíl mezomorfní komponenty (2,6 – 4,5 – 2,9) ve spojitosti s optimalizací předpokladů pro zvládání zátěže rychlostního charakteru, což podporuje i naměřená průměrná tělesná hmotnost 73,2 kg oproti průměru všech parkouristů, který činil 76,2 kg. Free style specialisté vykazují vyšší mezomorfní a nepatrně i endomorfní komponentu (2,7 – 5,2 – 2,3), což lze vnímat jako podpůrný faktor v rámci využití silových schopností a s tím související

nižší hodnotu ektomorfní komponenty. Námi vymezené rozdíly ve výsledcích mezi oběma disciplínami mohou být zkresleny faktem, že jsme z důvodu malého počtu specialistů zařadili dva komplexně připravené jedince, kteří závodí v obou disciplínách, do obou skupin. Tato skutečnost však nemá za následek oddálení průměrných somatotypů obou skupin, naopak jejich přiblížení. Pro zvýšení objektivity výsledků bude však nutné v dalších studiích tohoto typu navýšit počty probandů a separovat probandy obou skupin. Prezentované výsledky potvrzují u parkouristů významné zastoupení somatických předpokladů pro zvládání zátěže silového charakteru, kdy je u všech tří kategorií (50 parkouristů bez rozlišení specializace, 10 specialistů speed run, 10 specialistů na free style) v průměrném somatotypu výrazně dominantní mezomorfní komponenta.

ZÁVĚR

Tato studie je v ČR první svého druhu a její výsledky by mohly být podkladem a inspirací pro práce následující. Skutečnost, že průměrné somatotypy ve všech třech prezentovaných skupinách byly shodně zařazeny do kategorie vyrovnaný mezomorfní nikterak nezpochybňuje rozdíly v procentuálním zastoupení jednotlivých somatypových kategorií a rozdíly v jednotlivých komponentách mezi skupinami. Právě rozdíly v jednotlivých komponentách somatotypu se jeví být vhodným indikátorem pro vyjádření specifických somatických charakteristik pro závodníky v disciplíně speed run a free style. Blízká budoucnost ukáže, bude-li se parkurová komunita více specializovat na jednotlivé disciplíny nebo půjde cestou „vícebojařů“, kdy zatím respektovaný závodní program může být rozšířen o další disciplíny. Z těchto důvodů lze předpokládat, že se názory na optimální somatotyp parkouristů během následujících let změní spolu s pravidly stejně tak, jak tomu bylo v začátcích soutěžení i v jiných sportech. Diagnostika somatotypů je, a doufáme, že i v budoucnosti bude, vhodným nástrojem k vyjádření trendů a somatických specifik vzhledem k soutěžnímu řádu v parkouru.

LITERATURA

- ABELLAN-AYNÉS, O. & ALACID, F. (2016). *Anthropometric profile physical fitness and differences between performance level of parkour practioners*. [online] [cit. 2020-02-05]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/313746596_Anthropometric_profile_physical_fitness_and_differences_between_performance_level_of_Parkour_practitioners.
- FETTER, V. & kolektiv (1967). *Antropologie*. Praha: nakladatelství Československé akademie věd.
- FOUCAN, S. (2008). *Freerunning: find your way*. Michael O'Mara Books Limited. ISBN 978-1-84317-330-4.
- GROSPRETRE, S. & LEPERS, R. (2015). *Performance characteristics of Parkour practitioners: Who are the traceurs?* *Archivos de Medicina del Deporte*. [online] [cit. 2019-11-23]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/280948349_Performance_characteristics_of_Parkour_practitioners_Who_are_the_traceurs.
- HEATH, B. H. & CARTER, J. E. L. (1967). A modified somatotype method. *American Journal of Physical Anthropology*, 27, 57–74 [online] [cit. 2019-11-26]. Dostupné z: <https://doi.org/10.1002/ajpa.1330270108>.
- HYBNER, M., TARAN, T. & ZONYGA, T. (2017). *Parkour & freerunning*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-0241-9.

- CHYTRÁČKOVÁ, J. (1989). *Studium vybraných prvků a jejich vazeb v projevech obratnostního charakteru*. Disertační práce. Praha: UK FTVS.
- PAVLÍK, J. (2003). *Tělesná stavba jako faktor výkonnosti sportovce*. Brno: MU PdF. ISBN 80-210-2130-6.
- SEYHAN, S. (2019). Examination of Physical Fitness and Somatotype Features of Parkour Practitioners (Traceur) and Gymnasts in University Education. *Journal of Education and Learning*, 8(2) [online] [cit. 2020-01-02]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/331627750_Examination_of_Physical_Fitness_and_Somatotype_Features_of_Parkour_Practitioners_Traceur_and_Gymnasts_in_University_Education.
- VASŮROVÁ, B. (2020). *Parkour jako nový gymnastický sport*. Bakalářská práce. Praha: UK FTVS.

PhDr. Jaroslav Křištofič

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Veleslavín

e-mail: jkristofic@ftvs.cuni.cz

ZRANĚNÍ U HRÁČŮ PLÁŽOVÉHO VOLEJBALU V ČR

INJURIES AMONG CZECH BEACH VOLLEYBALL PLAYERS

ROMAN REISMÜLLER, PAVEL STRNAD

Katedra zdravotní tělesné výchovy a tělovýchovného lékařství

Fakulta tělesné výchovy a sportu, Univerzita Karlova

SOUHRN

Cílem této studie bylo zmapovat výskyt a četnost poranění u výkonnostních a vrcholových hráčů plážového volejbalu v České republice od roku 2005. Z celkového počtu 102 stále aktivních hráčů bylo formou dotazníkového šetření zjištěno 224 úrazů. Hráči byli rozděleni do skupin dle věkových kategorií a dle herní výkonnosti. V rámci šetření byly druhy zranění rozděleny dle nejběžnějších lokalit. Nejvyšší počet poranění zaznamenala nejmladší věková kategorie 17–20 let, následovaná kategorií 25–30 let. Největší výskyt poranění byl v oblasti prstů na ruce (21 %), ramene (20 %) a hlezna (18 %). Téměř polovina zranění (42 %) byla mírnějšího charakteru a doba léčby nepřesahovala více jak 14 dní. Zjištěná data ukázala, že celková četnost poranění není vysoká, přesto z výsledků vyplývá, že nejrizikovější kategorií je počátek výkonnostní a vrcholové kariéry, respektive 17. – 20. rok.

Klíčová slova: plážový volejbal, sportovní zranění, zdraví

ABSTRACT

The aim of this study was to map the incidence and frequency of injuries in beach volleyball players in the Czech Republic since 2005. The total number of 102 still active players were asked to fill in the questionnaire. The questionnaire was analyzed and 224 types of injuries were recognized. The players were categorized according to age and a level of game performance. In this study the most common injuries were classified and divided according to the presenting location. The highest number of injuries were recorded in the youngest age group of 17–20 years, followed by the age group of 25–30 years. The highest incidence of injuries were in the area of the fingers (21%), shoulder (20%) and ankle (18%). Almost half of the injuries (42%) were minor, and the treatment period did not exceed 14 days. The collected data showed the overall frequency of injuries is not high over the years, but the results show that the category most at risk are the players at the beginning of their performance and elite level careers, respectively 17–20 years group.

Key words: beach volleyball, sport injuries, health

ÚVOD

Plážový volejbal se dostal do podvědomí široké veřejnosti po roce 1996, kdy se poprvé objevil na olympijských hrách v Atlantě. Tento milník znamenal počátek

prvních výzkumných studií plážového volejbalu, přičemž první studie byla zaměřena na výskyt a porovnání zranění v plážovém i halovém volejbale (Aagaard et al., 1996). Tato studie hodnotí sezónu v plážovém volejbale roku 1993 a sezónu halového volejbalu 1993/1994 u stejných hráčů. Na základě nedostatečných dat se rozhodla Mezinárodní volejbalová federace (FIVB = Fédération Internationale de Volleyball) uskutečnit studii v plážovém volejbale u profesionálních hráčů a hráček (dále jen hráči) na mezinárodní úrovni. Z tohoto důvodu vznikla dvoucestná studie: prospektivní a retrospektivní, která se zabývala vyhodnocením nejčastějších oblastí výskytu a četnosti zranění na 1000 hodin výkonu, typu zranění dělené na akutní a vlivem přetížení (Bahr, Reeser, 2003). Základní typologie zranění byla stanovena na oblasti horní končetiny (rameno, prsty na ruce), těla (bederní část páteře) a dolní končetiny (koleno, kotník). Autoři zabývající se danou problematikou dodržují téměř totožný výčet lokalit (Eerkes, 2012; Jimenez-Olmedo et al., 2018; Kugler et al., 2006). Zmíněné studie se ve svých výsledcích liší v četnosti zranění u jednotlivých kategorií, což může být způsobeno výkonnostně rozdílným vzorkem sportovců, tréninkovou a herní zátěží, případně kompenzační činností sportovců.

V současné době, resp. od roku 2003, FIVB neprovedla žádnou novou výzkumnou studii zabývající se zraněním u hráčů plážového volejbalu. Z tohoto důvodu lékařské oddělení FIVB v rámci programu „Injury Surveillance Systém“ (překlad: program pro sledování zranění) plánuje zaměřit svou pozornost i na soutěže plážového volejbalu. Prozatím program zahrnuje pouze halový volejbal. S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že vzhledem ke stoupajícímu počtu světových a kontinentálních turnajů v kalendářním roce jsou na hráče kladeny vysoké nároky a tím i zvýšené riziko vzniku poranění.

Na základě zkušeností jednotlivých sportovních federací se Mezinárodní olympijský výbor (IOC = International Olympic Committee) rozhodl vytvořit systém pro sledování zranění na olympijských hrách. Poprvé byl systém implementován na Letní olympijské hry v Athénách v roce 2004 u týmových sportů (Junge et al., 2006). Jelikož byly výsledky v získávání dat vynikající, upravil se systém pro sledování zranění tak, aby byl použitelný pro individuální i týmové sporty (Junge et al., 2008).

Informace ohledně výskytu zranění při soutěžích v České republice nejsou zaznamenávány. Oficiální zápisy, které zohledňují danou problematiku, se týkají pouze mezinárodních soutěží a kontinentálních mistrovství.

Cílem této studie bylo obecně vyhodnotit četnost a typ poranění u hráčů plážového volejbalu v České republice věnujících se tomuto sportu na výkonnostní a vrcholové úrovni. Detailnější rozbor poranění jednotlivých částí pohybového systému a doba léčby je dalším úkolem studie.

METODIKA

Ve studii jsou zahrnuti aktivní hráči hrající na výkonnostní a vrcholové úrovni. Hráči výkonnostní úrovně absolvují turnaje převážně v České republice. Oproti tomu hráči na vrcholové úrovni hrají zejména turnaje mezinárodní. Zvolená metoda k získání dat byla realizována odesláním dotazníku před začátkem sezóny 2019/2020. Sportovci měli vyplnit dotazník týkající se výčtu všech zranění a doby léčby během své hráčské kariéry.

Dotazník obsahoval tyto údaje: věk, herní zkušenost v počtu odehraných sezón, počet tréninkových jednotek týdně, průměrný počet odehraných turnajů v sezóně a kategorie turnajů. Z pohledu zranění byla zjišťována lokalita, typ zranění, opakovaná zranění, při jaké formě zatížení se zranění přihodilo a doba léčby. Dalším ukazatelem bylo, zda hráči absolvují regenerační procedury a zda využívají fyzioterapeutické služby. Z hodnocení byli automaticky vyřazeni hráči hrající převážně halový volejbal a hráči, kteří uvedli chybné odpovědi v oddílu zranění. Dále byli vyřazeni hráči, kteří již více jak 1 rok aktivně nehrají. Zranění způsobená jinou sportovní aktivitou nebyla ve studii zahrnuta. Na základě širokého věkového rozmezí byly skupiny rozděleny dle herní zkušenosti na 3 kategorie (viz tab. 1). Dle těchto kategorií byla vyhodnocena následná zranění.

VÝSLEDKY

Hráči v dotaznících uvedli celkem 224 druhů zranění (viz tab. 2). Je patrné, že nejvíce zranění se stává hráčům při začátcích sportovní kariéry (3–6 let = 88 zranění). Postupem herní zkušenosti se u výkonnostní úrovně výskyt zranění snižuje. U vrcholové kategorie se postupem herní zkušenosti zvyšuje četnost výskytu poranění u žen i mužů. Především se jedná o větší počet drobných zranění vzhledem k dlouhodobé vysoké tréninkové zátěži. V porovnání mužů a žen se počty zranění pohybují podobně.

Dle výše zmíněné kategorie herní zkušenosti jsou další výsledky děleny dle věkové skupiny (viz tab. 3). Vzhledem k tomu, že hráči se sportem začínají dříve a dříve hrají turnaje v dospělé kategorii, jsou rozděleni do pěti oddílů. Výsledky ukazují, že nejvyšší počet zranění je u nejmladší kategorie obou pohlaví (17–20 let = 65 zranění / 29 %). Věková skupina 17–20 let (35 zranění / 15,6 %), 25–30 let (26 zranění / 11,6 %) a 31–35 let (22 zranění / 9,8 %) u mužů je v počtu zranění vyrovnaná. Výjimku tvoří věková kategorie 21–24 let (7 zranění / 3,1 %). V ženské kategorii se postupem věku počet zranění snižuje. Dále je patrné, že 76 % (171 zranění) všech zranění náleží výkonnostní kategorii, oproti 24 % (53 zranění) u kategorie vrcholové.

Nejčastěji se vyskytujícím zraněním (tab. 4) jsou prsty na ruce (46 poranění / 21 %), následované poraněním ramene (45 poranění / 20 %), hlezna (40 poranění / 18 %), kolene (36 poranění / 16 %) a zad (27 poranění / 12 %). Poslední uvedenou hodnotu tvoří součet všech drobných zranění po celém těle (24 poranění / 11 %). Nejmenší zastoupení ve specifické skupině mělo poranění v oblasti lokte (6 poranění / 3 %). Četnost zranění v jednotlivých částech těla je u obou pohlaví takřka shodná.

Téměř polovina uvedených zranění (42 %) byla mírnějšího charakteru, kdy doba léčby nepřesahovala více jak 14 dní. Doba léčby 21–28 dní se vyskytovala u 32 % poranění. U nejzávažnějších typů poranění (23 %) trvala léčba déle jak 5 týdnů. Jednalo se nejvíce o poranění ramene, kolene a prstů na ruce. Nejčastějším důvodem bylo jejich přetížení (28 %), podvrtnutí (15 %) a zlomenina (9 %).

Součástí dotazníkového šetření bylo i zjištění, jakým regeneračním a kompenzačním procedurám se hráči věnují. Z výsledků vyplynulo, že nejčastější formou kompenzace bylo protahovací cvičení (75 % hráčů), využití sauny (75 % hráčů) a masáže (65 % hráčů). Zarážející může být fakt, že u výkonnostní a vrcholové úrovně je využití protahovacích cvičení pouze u 75 % hráčů.

DISKUSE

Předchozí studie uvádějí, že mezi nejčastěji poraněné oblasti patří koleno, hlezno, prsty na ruce a rameno. Pořadí četnosti jednotlivých oblastí se u autorů liší v minimální míře (Bahr, Reeser, 2003; Kugler et al., 2006; Eerkes, 2012; Jimenéz-Olmedo et al., 2018). Je třeba brát v úvahu, že studie byly zaměřeny na krátký časový úsek v rádech týdnů, turnajů či jedné sezóny. Tato studie zahrnuje delší časový interval, respektive hráčskou kariéru, a to od roku 2005. Data zjištěná formou dotazníku ukazují, že pořadí nejčastějších úrazů je odlišné od předchozích studií. Poranění prstů na ruce (21 %) se ukázalo jako nejčastějším poraněním. Hráči nepovažují tento druh poranění kvůli jeho povaze za závažný. Drobná poranění prstů obvykle hráče nelimitují ve sportovním výkonu (Watkins, Green, 1992). U hráčů plážového volejbalu dochází k tomuto zranění při obraně na síti – blokem (Bhairo et al., 1992), kdy míč zasáhne konečky prstů, a při obraně v poli ve snaze vybrat smečovaný úder vrchním úderem (odbití obouruč vrchem). Mezi nejčastější druhy poranění prstů jsou řazeny podvrtnutí a zhmoždění (45 %), následované zlomeninami (26 %). Podobné hodnoty byly zjištěny i ve studii (Bhairo et al., 1992), podvrtnutí a zhmoždění (39 %) a zlomeniny (25 %). Bahr a Reeser (2003) ve své studii uvádějí poranění prstů na ruce u 15 % případů.

Druhým nejčastějším druhem poranění je úraz ramene (20 %). To souvisí převážně s velmi častým pohybem paže u smeče a podání. Obě činnosti jsou charakteristické současnou hyperextenzí a rotací bederní části páteře a extrémní vnější rotací ramene před odbitím míče. Jedná se převážně o poranění z přetížení. Přetížení se ve studii projevilo u 49 % poranění ramene. Typicky klinickým zjištěním u elitních hráčů bývá hypotrofie m. infraspinatus (Connor et al., 2003; Lajtai et al., 2009). Lajtai et al. (2012) uvádí, že u hráčů plážového volejbalu je frekvence hypotrofie až u 30 % zkoumaného vzorku.

Poranění hlezna je třetím nejčastějším akutním zraněním. Výsledky studie ukazují 18% zastoupení, což koresponduje s dalšími studiemi. Bahr a Reeser (2003) a Kugler et al. (2006) uvádějí, že zranění hlezna je u 17 % testovaných hráčů, oproti tomu Jimenéz-Olmedo et al. (2018) zjistil zranění u 33 % hráčů. Rozdíly mohou být způsobeny výkonnostně rozdílným vzorkem respondentů, technikou při výskocích a doskocích a způsobem tréninků sportovců (Tilp, Rindler, 2013). Nedostatek zkušeností s činnostmi prováděné na písčném povrchu může být jedním z důvodů, které vysvětlují vyšší výskyt poranění hlezna (30 %) u mladých hráčů i hráček do 20 let. Téměř v 78 % případů se jednalo o zranění vlivem podvrtnutí.

K poranění kolene dochází především díky násobeným maximálním výskokům a dopadům a při rychlé změně směru pohybu. Síly, které vznikají při výskocích a dopadech mohou způsobit akutní poranění nebo poranění z přetížení. Může se jednat například o rupturu předního křížového vazy nebo patelární tendinopatii = jumper's knee (Bahr, Reeser, 2003). Při porovnání hráčů a hráček plážového volejbalu Reeser et al. (2006) nezjistili žádný rozdíl ve frekvenci či vzniku poranění. Nicméně poukazují na prevalenci tendinopatie u mužů. Plážový volejbal je šetrnější na vznik patelární tendinopatie, což může být způsobeno měkčím povrchem, který snižuje vřcholové síly během doskoku. Zranění kolene ve studii dosáhlo 16 % z celkového počtu zranění, z toho 42 % nastalo vlivem přetížení, což s největší pravděpodobností souviselo s prevalencí patelární tendinopatie. Zranění akutního charakteru se objevilo u 31 % hráčů.

Jednalo se zejména o poranění zkrřížených vazů. Při porovnání výsledků s dalšími studiemi je poranění kolene podobné. Bahr a Reeser (2003) uvádí 30 % poranění akutního charakteru a 12 % vlivem přetížení. Patelární tendinopatie byla zjištěna u 9 % hráčů. Kugler et al. (2006) zaznamenal 20% zastoupení poranění kolene bez uvedení rozdělení.

V celkovém pohledu je nejčastější výskyt poranění u nejmladší kategorie 17–20 let bez ohledu na výkonnostní úroveň. Jak již bylo zmíněno, zranění může nastat vlivem nepřipravenosti organismu na zátěž a na náročnou techniku provedení jednotlivých herních činností. Na vznik poranění má vliv jistě i vlastní nedostatečná kompenzace a regenerace hráčů.

ZÁVĚR

Z výsledků dotazníkového šetření je patrné, že četnost poranění je odlišná oproti ostatním studiím. Samotná četnost poranění u hráčů plážového volejbalu je ve výsledku vyrovnaná, přičemž nejčastější lokalitou byly prsty na ruce, rameno, hlezno a koleno. Nejvyšší výskyt poranění byl zaznamenán u nejmladší skupiny 17–20 let. Je třeba poznamenat, že naše zjištěná data jsou v horizontu 3–15 let dle hráčské zkušenosti. Tato studie se zabývala pouze informativním zjištěním četnosti, druhu poranění a doby léčby u českých výkonnostních a vrcholových hráčů.

Vzhledem k široké věkové škále hráčů by bylo třeba v budoucnu udělat podrobnější studii věnující se pouze jednotlivým věkovým a výkonnostním kategoriím a rozdělení studie dle pohlaví. Následně pak vyhodnotit i závažnost jednotlivých druhů poranění a doby léčby.

LITERATURA

- AAGAARD, H., JØRGENSEN, U. (1996). Injuries in elite volleyball. *Scandinavian Journal of Medicine Science and Sports*, 6(4), 228–232.
- BAHR, R., REESER, J. C. (2003). Injuries among world-class professional beach volleyball players. *The American Journal of Sports Medicine*, 31(1), 119–125.
- BHAIR, N. H., NIJSTEN, M. W. N., VAN DALEN, K. C. (1992). Hand injuries in volleyball. *International Journal of Sport Medicine*, 13(4), 351–354.
- CONNOR, P. M., BANKS, D. M., TYSON, A. B., COUMAS, J. S., D'ALESSANDRO, D. F. (2003). Magnetic resonance imaging of the asymptomatic shoulder of overhead athletes: a 5-year follow-up study. *The American Journal of Sports Medicine*, 31(5), 724–727.
- EERKES, K. (2012). Volleyball injuries. *Current Sports Medicine Reports*, 11(5), 251–256.
- ENGEBRETSEN, L., SOLIGARD, T., STEFFEN, K., ALONSO, J. M., BUDGETT, R., DVORAK, J., JEGATHESAN, M., MEEUWISSE, W. H., MOUNTJOY, M., PALMER-GREEN, D., VANHEGAN, I., RENSTRÖM, P. A. (2013). Sports injuries and illnesses during the London Summer Olympic Games 2012. *British Journal of Sports Medicine*, 47(7), 407–414.
- JIMENÉZ-OLMEDO, J. M., PENICHER-TOMÁS, A., PUEO, B., CHINCHILLA-MIRA, J. J., PÉREZ-TURPÍN, J. A. (2018). Pattern of injuries in beach volleyball at the spanish national university championship. *Revista Internacional de Medicina y Ciencias de la Actividad Física y el Deporte*, 18(70), 331–340.
- JUNGE, A., ENGBRETSSEN, L., ALONSO, J. M., RENSTRÖM, P., MOUNTJOY, M., AUBRY, M., DVORAK, J. (2008). Injury surveillance in multisport events: The International Olympic Committee approach. *The British Journal of Sports Medicine*, 42(6), 413–421.
- JUNGE, A., ENGBRETSSEN, L., MOUNTJOY, M. L., ALONSO, J. M., RENSTRÖM, P. A., AUBRY, M. J., DVORAK, J. (2009). Sports injuries during the Summer Olympic Games 2008. *The American Journal of Sports Medicine*, 37(11), 2165–2172.

- JUNGE, A., LANGEVOORT, G., PIPE, A., PEYTAVIN, A., WONG, F., MOUNTJOY, M., BELTRAMI, G., TERRELL, R., HOLZGRAEFE, M., CHARLES, R., DVORAK, J. (2006). Injuries in team sport tournaments during the 2004 Olympic Games. *The American Journal of Sports Medicine*, 34(4), 565–576.
- KUGLER, A., SPÄTH, S., KRÜGER-FRANKE, M., SCHURK, B., FEICHTNER, F., ROSEMEYER, B. (2006). Volleyball – Beachvolleyball. *Sport-Orthopädie – Sport-Traumatologie*, 22(4), 241–244.
- LAJTAI, G., PFIRRMANN, C. W., AITZETMÜLLER, G., PIRKL, C., GERBER, C., JOST, B. (2009). The shoulders of professional beach volleyball players: high prevalence of infraspinatus muscle atrophy. *The American Journal of Sports Medicine*, 37(7), 1375–1383.
- LAJTAI, G., WIESER, K., OFNER, M., RAINMANN, G., AITZETMÜLLER, G., JOST, B. (2012). Electromyography and nerve conduction velocity for the evaluation of the infraspinatus muscle and the suprascapular nerve in professional beach volleyball players. *The American Journal of Sports Medicine*, 40(10), 2303–2308.
- REESER, J. C., VERHAGEN, E., BRINER, W. W., ASKELAND, T. I., BAHR, R. (2006). Strategies for the prevention of related injuries. *British Journal of Sports Medicine*, 40(7), 594–600.
- SOLIGARD, T., STEFFEN, K., PALMER, D., ALONSO, J. M., BAHR, R., LOPES, A. D., DVORAK, J., GRANT, M. E., MEEUWISSE, W., MOUNTJOY, M., PENA COSTA, L. O., SALMINA, N., BUDGETT, R., ENGBRETSSEN, L. (2017). Sport injury and illness incidence in the Rio de Janeiro 2016 Olympic Summer Games: A prospective study of 11274 athletes from 207 countries. *British Journal of Sports Medicine*, 51(17), 1265–1271.
- TILP, M., RINDLER, M. (2013). Landing techniques in beach volleyball. *Journal of Sports Science and Medicine*, 12(3), 447–453.
- WATKINS, J., GREEN, B. N. (1992). Volleyball injuries: A survey of injuries of Scottish National League male players. *British Journal of Sports Medicine*, 26(2), 135–137.

Mgr. Roman Reismüller

UK FTVS, J. Martího 31, 162 52 Praha 6-Vešelavín

e-mail: roman.reismuller@seznam.cz

POHLED VYBRANÝCH KŘESŤANSKÝCH CÍRKVÍ NA TĚLESNOST

THE VIEW OF SELECTED CHRISTIAN CHURCHES TO CORPOREALITY

MARTINA KOČEROVÁ

Teologická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

SOUHRN

Příspěvek prezentuje část širšího empirického šetření, přičemž se zaměřuje na pohled vybraných křesťanských církví na *tělesnost* prezentovaný prostřednictvím církevních dokumentů a dobových komentářů v českých zemích v letech 1917 až 1970. Pohled na *tělesnost* byl dedukován z pohledu církví na tělo a duši a jejich vzájemný vztah, dále pak z toho, jak se staví k aktivitám zaměřeným především na rozvoj tělesné stránky člověka, tedy sportu a tělesným cvičením, ale i ke světu v jeho materialistické podobě vůbec. Aplikovanými výzkumnými metodami byly: diskurzivně-historický přístup kritické diskurzivní analýzy a textová hermeneutika. V rámci výzkumného šetření bylo identifikováno celkem pět hlavních diskurzů, které konstruují pohled na *tělesnost*: diskurz *danosti*; *získaného konstrukt*; *národní*; *prostředku*; *nenaplněnosti*. V rámci nich byly identifikovány čtyři tzv. průřezové diskurzy: *svobody – otroctví*; *jednoty – rozkolu*; *jednotlivosti – celku*; *ducha – hmoty*. K tělu a duši přistupují vybrané církve dualisticky, nicméně, nestaví je do vztahu antagonistického, nýbrž vzájemně se doplňujícího.

Klíčová slova: církev, duch, duše, tělo, tělesnost

ABSTRACT

This paper presents part of a wider research project, focusing on the view of corporeality, which was presented by selected Christian churches through church documents and commentaries in church newspapers during the period from 1917 to 1970 in the Czech lands. The view of corporeality was deduced from the church's view of body and soul and their mutual relationship, as well as their attitude to activities, which are focused primarily on the development of the physical aspect of man, thus on sport and physical exercises, but also on the world in its materialistic form in general. The research methods which were applied were: the discourse-historical approach and hermeneutics. It has identified five essential discourses and four so-called cross-sectional discourses which construct a church's view of corporeality. The identified essential discourses are: the discourse of givenness; the discourse of acquired construct; the national discourse; the discourse of resource/instrument; and the discourse of non-fulfillment. The identified cross-sectional discourses are: the discourse of freedoms – slavery; the discourse of unity – disunity; the discourse of fractionalism – integrity; and the discourse of spiritual – material. The selected churches approach the body and soul dualistically, however, they do not put them in an antagonistic but complementary relationship.

Key words: church, spirit, soul, body, corporeality

ÚVOD

Příspěvek prezentuje část širšího empirického šetření, které bylo realizováno v rámci doktorského studia na Fakultě tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci¹, a cílilo na *tělesnost* jakožto stránku osobnosti člověka a zároveň jednu z dimenzí *tělesné kultury* (Jirásek, 2000; Jirásek, 2005). *Tělesnost* lze charakterizovat jako způsob vnímání těla a přemýšlení o něm (Fialová, 2001). Tento způsob ovšem není konstantní v celé historii lidstva ani v rámci různých filosofických směrů, ale pohled na *tělesnost* se odvíjí a v historii odvíjel od pohledu na tělo, popřípadě tělo a duši a jejich vzájemný vztah. Zatímco judaismus převážně chápe tělo a duši v jednotě, tedy jako nedělitelný celek, v antické až středověké filosofii nacházíme pojetí různá. Teologie první církve navázala na učení, které je obsaženo ve Starém zákoně, a tudíž převažovalo monistické pojetí duše a těla, kdy nejde o dvě složky člověka, nýbrž jde o člověka v jeho celistvosti (Chlup, 2007). Křesťanský pohled na tělo a duši se dále vyvíjel nejen pod vlivem biblického, ale také filosofického učení, společensko-politického dění a rozvoje vědy a celé řady společenskovědních oborů. Postupně tak docházelo k narušení jednoty duše a těla, která byla zastávána první církví, k diferenciaci člověka jako psycho-fyzické jednoty, a v důsledku platonismu a později novoplatonismu k vyvýšení duše nad tělem (Kolář, 2007) až k potlačování, či dokonce odmítání těla (Tretera, 2002). V církvi tak převládl dualismus, který byl majoritním v pohledu na duši a tělo až do 20. století.

Nejde o téma zcela nové, nicméně práce, které se obdobnými tématy zabývají, přistupují k problematice z jiného úhlu pohledu. Pojednávají zejména spiritualitu sportu (Parry, Robinson, Watson & Nesti, 2007; Parry, Nesti & Watson, 2011; Sing, 2004; Watson & Nesti, 2004), vztah mezi křesťanstvím a sportem (Bednář, 2014; Jirásek, 2018a; Kerrigan, 2008; Lixey, Hübenenthal, Mieth & Müller, 2012; Pančocha, 2009; Watson & Parker, 2014; Watson, Weir & Friend, 2005) či spiritualitou a pohybem (Dillon, Tait, 2000; Hurych & kol., 2019; Jirásek, 2015, 2018b; Kantor & Jirásek, 2014), zatímco v prezentované práci byly sport a tělesná cvičení prostředky k identifikaci pohledu církvi na *tělesnost*.

METODIKA

Cíl a vymezení výzkumného cíle

Cílem výzkumného šetření bylo popsat a vzájemně porovnat pohled a vývoj pohledu vybraných křesťanských církví na *tělesnou kulturu*, jenž byl v českých zemích v letech 1917 až 1970 prezentován prostřednictvím církevních dokumentů a dobových komentářů. Předložená studie se zaměřuje na zprostředkování výsledků odpovídajících jednomu z dílčích cílů, jímž bylo popsat pohled prezentovaný vybranými křesťanskými církvemi na *tělesnost* v cílovém období. Pohled na *tělesnost* byl dedukován z reakcí vybraných církví na hnutí, která při emancipaci těla navazovala na antické prvky, taktéž na rozvoj tělesných cvičení ze zdravotních a branných důvodů, jakož i na naturismus (německé Freikörperkultur).

Výzkum cílil na střeoevropský prostor, konkrétně na české země, a zaměřil se na církve, které se řadí do základních dvou proudů, katolického a protestantského. Konkrétně šlo o Českobratrskou církev evangelickou, Církev římskokatolickou

¹ Jednalo se o disertační práci nazvanou Křesťanství a tělesná kultura v českých zemích v letech 1917 až 1970, která byla zpracována pod vedením prof. PhDr. Ivo Jiráska, Ph.D. (Kočerová, 2020).

a Církev československou husitskou. Církev byly vybrány na základě následujících kritérií: šlo o představitele základních křesťanských proudů v českých zemích; jednalo se o křesťanské církve; působily na území dnešní České republiky v letech 1917 až 1970; šlo o církve s uceleným, v písemné formě zpracovaným učením; církve mající teologii své denominace jako studijní obor. Studie vycházela z analýzy tištěných informačních zdrojů – církevních dokumentů a dobových komentářů v církevním tisku.

Cílové období

Sledované období bylo vymezeno roky 1917 a 1970, neboť v roce 1917 byl vydán *Kodex kanonického práva* (Codex Iuris Canonici, 1917), který v rámci Církve římskokatolické upravoval církví aplikované právo, do něhož se promítal také pohled církve na tělo, potažmo na *tělesnost*. V cílovém období zasedal II. vatikánský koncil (1962–1965), který znamenal změnu v přístupu církve jak ke své úloze ve světě, tak také ke světu vůbec. Taktéž byla vydána encyklika *Humanae vitae* (Pavel VI., 1968). Dalo se tedy předpokládat, že pohled na tělo a *tělesnost* se promítne do zmíněných dokumentů, včetně těch, které prezentují závěry koncilu.

Uvedené církevní dokumenty a události byly významné zejména pro Církev římskokatolickou, nicméně i pro ostatní vybrané církve právě období mezi rokem 1917 a 1970 přineslo celou řadu impulzů. Skončila I. světová válka, v Evropě došlo k zániku monarchistických říší a vznikly nové státy, včetně Československa. Došlo ke změnám v otázkách pracovněprávních (Fajkus, 2005; Paulinyi, 2002; Semotanová, 2002), návazně k rozšíření doby volného času, a ve 30. letech 20. století ke změně v pohledu na sport, který nadále nebyl jen prostředkem k udržení zdraví, ale získal hodnotu sám o sobě (Fajkus, 2005; Lenderová, Jiránek & Macková, 2013; Paulinyi, 2002; Semotanová, 2002). Postupně došlo k profesionalizaci sportu. Sportovní podniky nebyly pouze poměřováním sportovních výkonů, nýbrž také manifestací politických postojů a sil, čehož jsou příkladem olympijské hry konané v roce 1936 a prakticky všechny další od roku 1952 (Lenderová, Jiránek & Macková, 2013; Tomlinson & Whannell, 1984; Watson, 2007). Tělo získalo na významu i v souvislosti s válečnými konflikty (Watson, 2007).

METODOLOGICKÉ PARADIGMA A VÝZKUMNÉ METODY

Studie se tematicky pohybovala na pomezí kinantropologie a teologie, vycházela z poststrukturalismu, konstruktivismu a hermeneutické filosofie navazující na fenomenologii a fundamentální ontologii. Aplikovanými výzkumnými metodami byl diskurzivně-historický přístup kritické diskurzivní analýzy (dále jen DHA) a textová hermeneutika, přičemž šlo o teoretický výzkum na pomezí kvantitativního a kvalitativního. Jednalo se o přístup holistický, z časového hlediska o výzkum historický.

Předložená studie je zaměřena na prezentaci výsledků zjištěných metodou DHA, přičemž diskurzivní analýza je souhrnným označením pro množství přístupů, kterými jsou analyzovány diskurzy, tedy způsoby, jakými společnost či jedinec interpretuje realitu a organizuje další diskurzivní (mluvení, myšlení) a nediskurzivní praktiky (jednání). Diskurzivní analýza odhaluje vzájemné působení diskurzů a lidí, kteří v sociální interakci spoluvytvářejí repertoáry možných diskurzů, a tím je určováno jejich jednání. Diskurz je tvořen strukturovanými soubory tvrzení, jimiž jsou konstruovány různé verze jevu, v případě prezentovaného výzkumu *tělesnosti*. Pomocí

diskurzivní analýzy lze odhalit hru slov, sociálních statusů, rolí, institucionalizace a významů, přičemž stěžejní je chápání řeči jako nástroje myšlení a způsobu sociálního jednání. Při aplikaci diskurzivní analýzy je cílem porozumět konstrukci sociálního světa aktérů cestou popisu, třídění, systematizace a identifikace pravidelností a pravidel utváření významů v rámci přirozené řeči a v situačním kontextu každodenní činnosti (Klapko, 2016).

Sběr a třídění informačních zdrojů a metody jejich zpracování

Studie vycházela z analýzy tištěných informačních zdrojů. Pokud byl dostupný český překlad publikovaný danou církví, pak pro zpracování byl užit tento. Nebyl-li dostupný český překlad, pak byl analýze podroben text v překladu do jiného jazyka, jehož znalostí výzkumník vládl (slovenština, angličtina, němčina), nebo původní text, byl-li v některém z uvedených jazyků. U dobových komentářů byly výchozími texty psané česky.

Sběr informačních zdrojů byl organizován ve dvou fázích, každá rozdělena do několika kroků, které nešly vždy chronologicky za sebou, nýbrž i souběžně. Byl vytvořen seznam dokumentů pro každou z vybraných církví zvlášť. Do seznamu byly zařazeny církevní dokumenty na základě následujících kritérií: datování vzniku mezi roky 1917 a 1970 včetně; autorem byl některý z papežů; a/nebo autorem je koncilní sněm; a/nebo autorem je výkonný orgán církve; definují základní doktríny církve; a/nebo jsou jedinými dostupnými dokumenty. V rámci periodik byly vybrány ty, jejichž publikování bylo datováno mezi roky 1917 a 1970 včetně a periodikum bylo vydáváno některou z vybraných církví jakožto orgán církve. Tištěné informační zdroje byly vyhledány v on-line nebo v tištěné podobě.

Jakožto hermeneutická jednotka byly ve druhé fázi katalogizovány informační zdroje. K hlubší analýze byly vybrány ty, které: primárně pojmenovávají hnutí, která při emancipaci těla navazovala na antické prvky; a/nebo primárně pojmenovávají tělesná cvičení ze zdravotních a branných důvodů; a/nebo primárně pojmenovávají naturismus; a/nebo primárně pojmenovávají jinou oblast tělesné kultury, sekundárně pak akcentovaná témata; definují základní doktríny církve; a/nebo jsou jedinými dostupnými. Hlubší analýze byly podrobeny čtyři informační zdroje pro Českobratrskou církev evangelickou, osm u Církve římskokatolické a sedmkrát v rámci Církve československé husitské.

Na sběr a třídění tištěných informačních zdrojů bylo navázáno fází třetí, tedy analýzou vybraných tištěných zdrojů, kdy byl aplikován diskurzivně-historický přístup kritické diskurzivní analýzy. Analýza metodou DHA sestávala z několika kroků, které nešly vždy chronologicky za sebou, nýbrž i souběžně. Tištěné informační zdroje byly zařazeny do komunikační situace a historického kontextu (Klapko, 2016; Prokopová, Orságová & Martinková, 2014; Řiháček, Čermák & Hytych, 2013). Dále byly zdroje segmentovány na obsahově-pragmatické jednotky, probíhalo opakované čtení textu následované výběrem úseků, které se vztahují k výzkumné otázce s primárním zaměřením na vztah *církev – tělesnost*. Na základě metody „in vivo“ kódů, byly vyhledány segmenty. Kódován byl každý komunikát, segmenty byly vyznačovány přímo v textu, následně přeneseny do tabulky (v pracovním sešitě tabulkového procesoru Excel) a sdruženy dle obsahové blízkosti segmentů. Vyhledané segmenty

byly sdruženy napříč komunikáty, vždy však odděleně pro každou církev. Skupiny segmentů byly opatřeny názvy, následně sdruženy v obecnější kategorie, které byly pojmenovány.

Dalším krokem byla identifikace diskurzů, kdy v úsecích, které se v rámci komunikátů vztahovaly k výzkumné otázce s primárním zaměřením na vztah *církev – tělesnost*, byly vyhledány strukturované soubory tvrzení – diskurzy, které konstruují různé verze zkoumaného jevu. Identifikované diskurzy byly dále porovnávány, čímž došlo k jejich zpřesnění, následně byly diskurzy pojmenovány. Na základě prolínání zdánlivě protichůdných prezentací *tělesnosti* byly napříč diskurzy základními identifikovány diskurzy průřezové. Tyto diskurzy byly poté pojmenovány pomocí bipolárních pojmů, které je charakterizují, přičemž se pojmy nemusí vždy pouze vylučovat, nýbrž se mohou i doplňovat.

Celý proces byl završen dedukcí pohledu na *tělesnost* a vyslovením závěrů, přičemž porovnání pohledu na *tělesnost* mezi vybranými církvemi se nezaměřovalo na identifikaci shod a rozdílů a jejich kvantifikaci. K porovnání došlo na úrovni kvalitativní, kdy při DHA byly na základě kódování vytvořeny kategorie, které bylo možné porovnat napříč vybranými církvemi, a to ve dvou úrovních: zda byly identifikovány shodné kategorie a zda jsou shodné kategorie tvořeny shodnými či obdobnými pojmy. Zjištěné odlišnosti mezi církvemi a identifikovanými kategoriemi a jejich obsahy byly popsány.

Posouzení validity informačních zdrojů

Pohled na *tělesnost*, který byl prezentován Českobratrskou církví evangelickou, lze považovat za závazný, neboť informačními zdroji byly věroučné dokumenty a jejich výklad, mající nejvyšší míru závaznosti. V rámci Církve římskokatolické sestávala polovina informačních zdrojů (čtyři z osmi) z dokumentů, které mají závaznou platnost, další dva dokumenty nejsou závazné, avšak jsou vyjádřením nejvyššího představitele církve. Pohled na *tělesnost* prezentovaný v těchto zdrojích lze tudíž považovat také za závazný. V rámci Církve československé husitské převažovaly mezi informačními zdroji (patnáct ze sedmnácti) komentáře v dobovém tisku, které nemají závaznou platnost, závazné byly pouze dva dokumenty. Pohled na *tělesnost* prezentovaný v informačních zdrojích Církve československou husitskou nelze tedy považovat za zcela závazný.

VÝSLEDKY

V rámci empirického šetření bylo identifikováno celkem pět základních diskurzů: *diskurz danosti; získaného konstruktů; národní; prostředku; nenaplněnosti*. Napříč těmito základními diskurzy byly identifikovány čtyři průřezové diskurzy: *diskurz svobody – otroctví; jednoty – rozkolu; jednotlivosti – celku; ducha – hmoty*.

Diskurz danosti je založen v pojetí člověka, jak jej vnímá teologická antropologie, tedy člověka stvořeného Bohem, k Božímu obrazu; stvořeného v dokonalosti, plnosti, kráse a ve svobodě, v jednotě a harmonii duše, těla a ducha. „Člověk byl na počátku stvořen Bohem k obrazu Božímu, v spravedlnosti a svatosti pravdy, ale dostal se pode jeho hříchu, smrti a rozličných pohrom, protože se z popudu Hádova a svou vinou odchýlil od dobroty a spravedlnosti.“ (ČCE/2, VIII, odstavec 1.) Harmonie a jednota

byly porušeny hříchem při pádu člověka. *Tělesnost* je nahlížena jako součást člověka již při stvoření, a neboť člověku náleží důstojnost, ani *tělesností* člověk nemá pohrdat, umenšovat ji či jinak znevažovat, neboť je součástí Božího stvoření a záměru.

Diskurz získaného konstrukt přistupuje k *tělesnosti* z pozice sociálního konstruktivismu, který vnímá člověka jako konstrukt společnosti. Na konstruování *tělesnosti* se podílí kulturní a společenské situace, společenský úzus, postavení jedince ve společnosti, pohlaví, představy o dobrém člověku/životě, vědomí posledního cíle. „*K lidské osobě patří to, že nemůže dospět k pravému a plnému lidství jinak než prostřednictvím kultury, to znamená záměrným rozvíjením hodnot přírody a ducha.*“ (ŘKC/7, oddíl 53) *Tělesnost* je formována v procesu socializace a enkulturatione; rodinou, státem (zahrnuje kulturu, národní obraz, ideu) a církví – tedy sférami veřejnou, privátní a duchovní. „*Výchova je nutně úkolem společnosti a nikoliv jednotlivců. Jsou tři nutné společnosti rozdílné, ale podle vůle Boží vhodně související, jímž člověk patří od svého narození. Dvě z nich, rodina a stát (občanská společnost), jsou řádu přirozeného a třetí – Církev – je řádu nadpřirozeného.*“ (ŘKC/1, s. 9)

Diskurz národní konstruuje *tělesnost* z pozice nacionalismu, který zdůrazňuje národní sebeurčení, uvědomění a budování národního státu. Nábožensky uvědomělý, mravně vyspělý, fyzicky zdatný člověk je silný a připravený bojovat za svůj národ (za svobodu) a víru (národní přesvědčení). Fyzická zdatnost a národní uvědomění musí být v souladu s uvědoměním náboženským a mravním, což se projevuje v *tělesnosti*. „*Stálým cvičením má se zachovati zdraví: a kdo sebe zachová, zachová rod i národ. [...] V sokolství má být pěstěn pokrok a výchova národní, tj. práce činná a obětavá pro všechen lid a dáti pro čest, svobodu a slávu národa vše, i život.*“ (CČH/6)

Diskurz prostředku je systém tvrzení a praktik, které konstruují *tělesnost* jako prostředek. Staví při tom na tvrzení, že sport a tělesná výchova jsou především prostředkem, avšak současně pouze prostředkem, nikoliv cílem sama o sobě. „*Sport a tělovýchova není sebeúčelem, ale prostředkem, který jako takový musí býti přiřazen k cíli. Tento cíl spočívá v dokonalém a vyváženém vzdělání a ve výchově celého člověka. Tomuto cíli je sport podřízen jako pomocný prostředek. Sport musí zůstat ve službách zdravého, silného života a plodné činnosti při vykonávání povinností, jež má člověk v práci a rodinném životě.*“ (ŘKC/5) Sport a tělesná výchova jsou prostředky k rozvoji člověka, nejen tělesnému, nýbrž také duševnímu a duchovnímu. Jsou prostředky k budování identity, k hledání posledního cíle a k participaci na něm, přičemž *tělesnost* je součástí této identity, hledání a dosahování naplnění podstaty bytí. Nelze tedy *tělesnost* nahlížet jen jako prostředek, avšak také nelze *tělesnost* mít za poslední cíl.

Diskurz nenaplněnosti konstruuje *tělesnost* jako prožívání tělesné síly a fyzické krásy. „*Zdravý a mravně ušlechtilý sport je neslučitelný se zjevy, které ideu sportu převrací, kdy sport přestává býti prostředkem k cíli a stává se účelem sám pro sebe, a kdy je veden pouhou snahou po rekordech nebo senzacích.*“ (ŘKC/5) V diskurzu *nenaplněnosti* absentuje jednota, neboť *tělesnost* je konstruována bez respektování požadavku jednoty, ať již se jedná o jednotu těla, duše a ducha, nebo jednotu hmotného a duchovního. „*Takový způsob nevede k dovolené zábavě a spíše je rebarbarisací lidského citění, neboť potom sport není podřizován lidským ideálům a není uváděn v souvislosti s nejvyšším určením člověka. [...] Cokoliv činíte, všechno konejte ke slávě Boží.*“ (ŘKC/5)

Tělesnost tudíž není konstruována holisticky, nýbrž dochází k porušení základní rovnováhy, což způsobuje rozkol, který se do *tělesnosti* promítá.

Všechny vybrané církve přistupují k *tělesnosti* v *diskurzu danosti*, avšak v rámci Církve československé husitské je tento diskurz pouze minoritním, naopak u Českobratrské církve evangelické je majoritním. Kromě *diskurzu danosti* uplatňují jak Církev římskokatolická, tak Církev československá husitská *diskurzy získaného konstruktů, prostředku a nenaplněnosti*, přičemž u Církve římskokatolické převažuje *diskurz získaného konstruktů* a *diskurz prostředku*, u Církve československé husitské jsou převažujícími *diskurzy národní a prostředku*.

Napříč výše popsány hlavními diskurzy byly identifikovány tzv. diskurzy průřezové. **Diskurz svobody – otroctví**, v němž je svoboda stavem, ve kterém Bůh stvořil člověka (*diskurz danosti*). Člověku zůstala svoboda i po pádu, avšak zároveň se s hříchem dostává do života člověka afinita ke zlému – otroctví hříchu. V rámci *diskurzu získaného konstruktů* se svoboda projevuje ve vzájemném vztahu těla, duše a ducha, ale také ve svobodném způsobu hledání a utváření sebe sama. Čím větší jsou diskrepance mezi tím, kým člověk je, jak se sám vnímá, a obrazem, který je mu zprostředkován jako norma, tím větší nesvoboda se do *tělesnosti* promítá. V *národním diskurzu* je svobodu nezbytné budovat, zároveň však svoboda jednotlivce může být umenšována v zájmu vyššího dobra, čímž je celek a zájmy celku, tedy národ a národní zájmy. *Tělesnost* tak může být zajata v otroctví národních zájmů. V rámci *diskurzu prostředku* je *tělesnost* nahlížena jako prostředek nebo je považována za poslední cíl, pak se ale v *tělesnosti* nerealizuje svoboda, nýbrž zotročení. V rámci *diskurzu nenaplněnosti* se jedná o akcentaci hmoty či ducha, nebo nějakého dalšího aspektu, a naopak pominutí jiného, čímž je svoboda zračící se v *tělesnosti* zotročena.

Diskurz jednoty – rozkolu v němž nejde jen o jednotu těla, duše a ducha, nýbrž také o jednotu hmoty a ducha, pozemského a nadzemského, stvoření a Stvořitele (*diskurz danosti*). Právě popsaná jednota byla rozvrácena hříchem a do života člověka vstoupilo zlo, smrt, rozkol, a nejen do člověka samého, nýbrž do celého stvoření. V *diskurzu národním* se jednota či rozkol týkají souladnosti s duchem národa. *Tělesnost*, která je konstruována v jednotě s duchem národa, společně tvoří obraz národa. *Tělesnost* jednotlivců může být v jednotě, nebo mezi nimi může nastat rozkol. V *diskurzu získaného konstruktů* je *tělesnost* konstruována v procesu socializace a enkulturace. Těmito procesy je konstruován jak obraz člověka o sobě samém, tak pojetí *tělesnosti*. Člověk se může ze zprostředkovanými schémata buď vnitřně ztotožnit (internalizace), nebo může zůstat pouze v úrovni vnějšího přizpůsobení se (konformita). Může se vůči nim také vyhranit, odmítat je, a dostat se tak do pozice devianta. V případě internalizace zůstává člověk v jednotě se skupinou, společností, kulturou. U konformity či deviantství dochází k rozkolu, který se může odehrávat uvnitř člověka, ale také může být manifestován vnějšně. *Tělesnost* je prostorem, do něhož se jak zmíněná jednota, tak rozkol promítají. V *diskurzu prostředku* se *tělesnost* konstruuje jako prostředek jednoty, např. jednoty lidí mezi sebou (národ, skupina sportovců, členové Sokola) nebo jednoty s historií (husitství, Sokol), šířeji s kulturou (socializace, enkulturace). *Tělesnost* je nejen prostorem sjednocení, nýbrž také komunikování této jednoty. Obdobně to ale platí také o rozkolu, který se do *tělesnosti* promítá. V *diskurzu*

nenaplněnosti jednota zcela absentuje, neboť *tělesnost* je konstruována bez respektování požadavku jednoty. *Tělesnost* tudíž není konstruována holisticky, nýbrž dochází k porušení (rozkolu) základní rovnováhy.

Diskurz jednotlivosti – celku, v němž je *tělesnost* konstruována s důrazem na celek, kterým byl člověk stvořen Bohem (*diskurz danosti*). Hříchem dochází k akcentaci některé jednotlivosti na úkor harmonie celku. V *diskurzu získaného konstrukt*u má být *tělesnost* vychovávána/pěstována v přiměřenosti, která se týká konstruovaného obrazu *tělesnosti*, který je vázán na osobnost. Osobnost je pak tvořena jednotlivostmi – psychickými, biologickými a sociálními znaky, které by měly být v harmonii. Všechny tyto tři oblasti se promítají do *tělesnosti*, také jejich souladné vypěstování či disharmonie. V *diskurzu národním* je jednotlivostí člověk, celkem pak národ. *Tělesnost* jednotlivců spoluutváří *tělesnost* národní, neboť *tělesnost* není pouze privátní sférou jedince, ale patří také do veřejného prostoru, kde je sdílenou a je veřejnou manifestací ideje. *Tělesnost* jedince jde spolu s jeho duší/duchem, zároveň spoluutváří *tělesnost* národa jdoucí spolu s duchem národa, a je tedy *tělesností* národně sdílenou. V *diskurzu prostředku* je určující cíl, k jehož dosažení má prostředek sloužit. Cílem může být jak celek – člověk, národ, kultura, tak jednotlivost – rozvoj tělesný, výchova mravní, budování charakteru či vůle apod., přičemž cíl promlouvá do *tělesnosti*. V *diskurzu nenaplněnosti* je akcentována jednotlivost, zatímco celek je pomíjen. Harmonie celku je tím narušena, člověk jako celek trpí, a to se promítá do *tělesnosti*.

Diskurz ducha – hmoty, v němž je *tělesnost* prostorem setkávání ducha a hmoty, tedy nehmotného s hmotným, nadpozemského s pozemským, neviditelného s viditelným, duchovního s tělesným (*diskurz danosti*). *Tělesnost* v křesťanském pojetí participuje na stvořitelském díle Božím a spolupodílí se na dosažení posledního cíle člověka, jímž je oslava Boží. V *diskurzu získaného konstrukt*u se do *tělesnosti* promítá převažující pojetí ducha a hmoty a jejich vzájemného vztahu v rodině, společnosti, kultuře, státu. Mezi prezentacemi náhledu na ducha a hmotu (paradigmaty) může být jednota, ale také nemusí, což vede ke konfliktu těchto paradigmat. V *diskurzu národním* se *tělesnost* konstruuje s důrazem na národní ideu a českého ducha. Do *tělesnosti* promlouvá důraz na tělesnou zdatnost, tedy na pěstění hmoty, které však není samoúčelné, nýbrž je poddáno budování národa, tedy duchu národa. V rámci *diskurzu prostředku* je *tělesnost* prostředkem zjevování ideje ve fyzickém světě. Duch se tedy zjevuje ve viditelném světě skrze hmotu, ovšem vztah ducha a hmoty je vzájemný, neboť hmota se podílí na formování ideje, tedy ducha. V *diskurzu nenaplněnosti* se projevuje nesoulad ve vztahu ducha a hmoty, kdy duch je pomíjen, zatímco hmota je akcentována. *Tělesnost* je konstruována jako tělesná síla/kondice a tělesná krása, aniž by byla zakotvena ve vztahu s duchem, ať již v podobě ideje, nebo hodnotového základu.

DISKUSE

Realizované empirické šetření přináší pohled na tělesnost, který dosud nebyl v odborné literatuře ani v uskutečněných výzkumných šetřeních postizen. Při studiu dosavadních poznatků a výsledků výzkumných šetření vyplynulo, že tělo a tělesnost jsou obvykle pojednávány zejména z pohledu spirituality sportu, vztahu mezi křesťanstvím a sportem či spiritualitou a pohybem. V obecnější rovině pak z pohledu psychologie, především pak ve vztahu ke zdraví, ať již fyzickému či duševnímu

(oblast, kterou se zabývá psychoterapie), dále pak ve vztahu těla (*flash*) a ducha (*spirit*) nebo pojednávají *tělesnost* ve vztahu ke genderu. Prezentované empirické šetření se, na rozdíl od uvedených, zabývalo pohledem křesťanských církví na *tělesnost*.

Jak bylo již zmíněno v úvodu, *tělesnost* lze charakterizovat jako způsob vnímání těla a přemýšlení o něm, což by se ovšem mělo dít v jednotě těla, duše a ducha, jak vyplývá z pojetí lidské osoby křesťanskými církvemi. O *tělesnosti* pak tyto přemýšlí jako o prezentaci ducha ve fyzickém světě. Ovšem tato jednota nemusí vždy nutně znamenat docenění *těla*, jak by se mohlo zdát, neboť i jednotu je možné nahlížet různě. Jako jednotu, která vzniká souhrnem všech částí, které jsou integrovány v jeden celek, tedy jednotu ve smyslu „pan“ nebo jednotu ve smyslu „holon“, kdy jde o organický nedělitelný celek, v němž část je zároveň celek a celek je zároveň část. V pojetí „holon“ jsou tělo, duše a duch jedním celkem, který není rozkladný na jednotlivé části, byť užití označení *tělo*, *duše* a *duch* může k takovému uvažování vést. Naopak nahlížení člověka jako jednoty ve smyslu „pan“, může vést k pojetí těla, duše a ducha jakožto částí celku, o nichž je možné uvažovat odděleně a předpokládat jejich autonomii, či dokonce samostatnou existenci, a přemýšlet o každé z nich jen samostatně.

Obdobně se můžeme ptát u *tělesnosti* po holistické *tělesnosti* či integrální *tělesnosti*. V *tělesnosti*, do které promlouvá tělo, duše i duch nikoliv jako samostatné jednotlivé komponenty či dimenze člověka (být tyto nejsou v protikladu, leč v souladu), nýbrž člověk jakožto holistická jednota těla, duše a ducha, jsou vždy účastny jak *tělo*, tak také *duše* a *duch*. Integrují-li se ovšem samostatné jednotlivé komponenty, kterými jsou tělo, duše a duch v *tělesnosti*, pak může docházet k různé míře integrace každé z nich, v extrémním případě až k integraci některé na úkor jiné.

Avšak i v rámci *tělesnosti* jednotu ve smyslu „holon“ rozporuje Coreth (1996, p. 141), když uvádí, že člověk jednotu svého bytí sebou prožívá jako diferencovaný celek. Část není celek; avšak celek je jen tam, kde všechny části, jež k němu patří, jsou dány v jeho jednotě. A tak celek člověka není homogenním, kdy se v celek pojí stejnorodé části jako v rovnoměrně rozprostraněném tělese. Je to celistvost heterogenní, kdy jednotu vytvářejí velmi různé způsoby bytí a činnosti. Kde tedy hovoříme o celku, tam jsou části, kde části chybí, nejedná se o celek.

Zdá se tedy, že není snadné popsat, jakou jednotou je člověk, avšak můžeme říci, že člověk jakožto jednota těla, duše a ducha je antropologickou konstantou. Zároveň, ať již na člověka hledíme jako na strukturální, holistickou či integrální jednotu, nebo dokonce bytostnou jednotu, kdy *tělo* je bytostně tělem duše a duše je právě tak bytostně duší těla, prožívání se člověka jakožto celku, vlastnění sama sebe, a prožívání sama sebe, se děje v *tělesnosti* (srov. s Coreth, 1996. p. 10). A je-li řeč o jednotě, pak nelze *tělesnost* pojímat jen jako prezentaci smysly poznatelné hmoty, nýbrž také jako účastenství ducha či přítomnost ducha ve světě, nebo šířeji, zpřítomnění (či ztělesnění) nehmotného ve fyzickém světě (ať již ducha či ideje).

Do *tělesnosti* promlouvá celá řada oblastí a aspektů jak vnitřního prožívání jedince, tak také vnějšího světa (zejména sociálního, ale nejenom). Je nesnadné vést jasnou linii mezi nimi a separovat je natolik, aby se eliminovalo jejich vzájemné prolínání či bylo možné sledovat zcela jednoznačnou linii postupnosti a míry jejich působení. A právě tato prostupnost je výstižnou ilustrací jednoho z nejpodstatnějších aspektů *tělesnosti*, jímž je komplexita, tedy jednota rozmanitostí.

V *tělesnosti* se projevuje také poznání posledního cíle či smyslu člověka (srov. Coreth, 1996, p. 57), jímž je dle křesťanských církví oslava Boží. Bez účastenství duchovního rozměru lidského bytí v *tělesnosti* tedy nemůže být uskutečňován ani holistický rozvoj člověka, ani *tělesnosti*. A právě uvědomění si duchovního rozměru lidského bytí je zřejmě zásadním rozdílem mezi pohledem křesťanských církví na člověka, potažmo *tělesnost*, a pohledem, který je prezentován v sekulární odborné literatuře zaměřující se na obdobné téma. Křesťanské církve zároveň zdůrazněním duchovní dimenze nechťejí člověka spiritualizovat, ale odkazují k tomu, že lidství se bez duchovního zázemí neobejde.

Potlačuje-li člověk svůj duchovní život, je omezeno prožívání sama sebe, zároveň omezeno vlastnění sama sebe. Avšak na druhou stranu *tělo* jakožto hmota umenšuje poznání duchovního. V *tělesnosti* koná *duch*, který může být zároveň *tělesností* omezován/ovlivňován. Aby *tělesnost* v sobě překonala nevědomost hmotného *těla*, musí být tázající se (srov. s Coreth, 1996, p. 10). *Tělo* jakožto součást viditelného světa je prostředkem k poznání světa neviditelného (duchovního), prostředkem setkání a komunikace viditelného s neviditelným, hmotného s duchovním.

Promítá-li se do *tělesnosti* především hmota a pozemská přirozenost, člověku uniká přesah mimo pozemské a hmotné. Avšak i naopak, je-li *tělesnost* zakotvena převážně transcendentně, výsledkem může být odcizení se vlastnímu *tělu*, které může být vnímáno jako obtěžující, omezující, ba nepotřebné.

Tělesnost je nedílnou součástí člověka, a je-li potlačována nebo konstruována v neplnosti (a nemusí jít pouze o ducha), dochází k utváření neúplného, až falešného obrazu o sobě sama. Bohuslav Hodaň (2003) zmiňuje jeden konkrétní trend, který může *tělesnost* zbavovat svobody, a tím je konzum. Konzum nebyl v rámci prezentovaného výzkumu identifikován, avšak to zřejmě souvisí s obdobím, na které se empirické šetření zaměřovalo (1917 až 1970) a v němž nebyl konzumismus tak rozšířeným jevem jako dnes. Na druhou stranu, za projev konzumu lze považovat i redukci těla na pouhý prostředek, což se i v rámci identifikovaného pohledu křesťanských církví na tělesnost děje, jak bylo pojednáno výše.

ZÁVĚR

Předložená studie zprostředkovává dílčí výsledky širšího empirického šetření realizovaného v rámci disertační práce na Fakultě tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci. Domnívám se, že prezentované závěry rozšiřují kinantropologický pohled na *tělesnost*, a to zejména o prohloubený aspekt duchovní.

Širší výzkumné šetření bylo zaměřeno na identifikaci pohledu vybraných křesťanských církví na *tělesnou kulturu*. Tento pohled byl dedukován zejména z pohledu na *tělesnost*, jenž byl prezentován v této studii. Z výzkumného šetření vyplynulo, že k *tělesné kultuře* se vybrané křesťanské církve vztahují jako k prostředku nebo také prostoru rozvoje člověka v jeho plnosti, jednotě a harmonii těla, duše a ducha, tedy jde o pojetí *tělesné kultury* „jako péče o člověka prostřednictvím jeho komplexnosti“ (Jirásek, 2000, p. 49–57).

LITERATURA

BEDNÁŘ, M. (2014). Náboženská dimenze Coubertinova olympismu. *Česká kinantropologie*, 18(4), 92–105.

- Codex iuris canonici (1917). Retrieved from <http://www.internetsv.info/Text/CIC1917.pdf>.
- CORETH, E. (1996). *Co je člověk?* Praha: Zvon, české katolické nakladatelství.
- DILLON, K. M. & TAIT, J. L. (2000). Spirituality and being in the zone in team sports: A relationships? *Journal of Sport Behavior*, 23(2), 91–100.
- FAJKUS, B. (2005). *Filosofie a metodologie vědy. Vývoj, současnost a perspektivy*. Praha: Academia.
- FIALOVÁ, L. (2001). *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha: Karolinum.
- HODAN, B. (2003). *Sokolství a současnost*. Olomouc: FTK UP.
- HURYCH a kol. (2019). *Spiritualita pohybových aktivit*. Brno: Masarykova univerzita.
- CHLUP, R. (2007). *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia.
- JIRÁSEK, I. (2000). Tělnost a tělesná kultura. *Česká kinantropologie*, 4(1), 49–57.
- JIRÁSEK, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- JIRÁSEK, I. (2015). Religion, Spirituality, and Sport: From Religio Athletae Toward Spiritus Athletae. *Quest*, 67(3), 290–299. DOI: 10.1080/00336297.2015.1048373. Retrieved from: <https://doi.org/10.1080/00336297.2015.1048373>.
- JIRÁSEK, I. (2018a). Christian Instrumentality of sport as a possible source of goodness for atheists. *Sport, ethics and philosophy*, 12(1), 30–49. <https://doi.org/10.1080/17511321.2017.1307266>.
- JIRÁSEK, I. (2018b). *Religion and Spirituality in Sport*. DOI: 10.1093/acrefore/9780190236557.013.149.
- KANTOR, T. & Jirásek, I. (2014). Pohyb jako teologická kategorie: pohled vybraných katolických duchovních v ČR na sport. *Česká kinantropologie*, 18(4), 11–25.
- KERRIGAN, M. P. (2008). *Sports in the Christian Life*. TX: Center for Christian Ethics at Baylor University.
- KLAPKO, D. (2016). Diskursivní analýza a její využití ve výzkumu edukačních jevů. *Pedagogická orientace*, 26(3), 379–414.
- KOČEROVÁ, M. (2020). *Křesťanství a tělesná kultura v českých zemích v letech 1917 až 1970*. Disertační práce. Vedoucí I. Jirásek. Olomouc: Fakulta tělesné kultury Univerzity Palackého v Olomouci.
- KOLÁŘ, O. (2007). Pojetí duše v křesťanství. In: R. Chlup *Pojetí duše v náboženských tradicích světa*. Praha: DharmaGaia.
- LENDEROVÁ, M., JIRÁNEK, T. & MACKOVÁ, M. (2013). *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha: Karolinum.
- LIXEY, L. C., HÜBENTHAL, CH., MIETH, D. & MÜLLER, N. (2012). *Sport & Christianity. A Sign of the Times in the Light of Faith*. The Catholic University of America Press.
- PANČOCHA, K. (2009). *Spiritualita sportu pohledem křesťanství v angloamerickém prostředí a České republice*. Rigorózní práce. Olomouc: FTK UP.
- PARRY, J., ROBINSON, S., WATSON, J. N. & NESTI, M. (2007). *Sport and spirituality: An introduction*. Abingdon, Oxon, UK: Routledge.
- PARRY, J., NESTI, M. & WATSON, J. N. (2011). *Ethics and Transcendence in Sports*. Abingdon, Oxon, UK: Routledge.
- PAULINYI, Á. (2002). *Průmyslová revoluce*. Praha: ISV nakladatelství.
- Pavel VI. (1968). *Humanae vitae. O správném řádu předávání lidského života*. © Paulínky, 2011. Retrieved from <http://teologietela.paulinky.cz/dokumenty/dokument/Humanae-vitae-1.html>.
- PROKOPOVÁ, K., ORSÁGOVÁ, Z. & MARTINKOVÁ, P. (2014). *Metodologie výzkumu v oblasti kritické analýzy diskurzu*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- ŘIHÁČEK, T., ČERMÁK, I. & HYTYCH, R. a kol. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
- SEMOTANOVÁ, E. (2002). *Historická geografie Českých zemí*. Praha: Historický ústav AV ČR.
- SING, S. (2004). *Spirituality of sport: balancing body and soul*. Cincinnati: St. Anthony Messenger Press. DOI: 10.1080/00948705.2005.9714685.
- TRETERA, I. (2002). *Nástin dějin evropského myšlení (Od Thaléta k Rousseauovi)*. Praha, Litomyšl: Paseka.

- TOMLINSON, A. & WHANNELL, G. (1984). *Five Ring Circus: Money, Power and Politics at the Olympic Games*. Sydney: Pluto Press.
- WATSON, N. J. (2007). *Muscular Christianity in the modern age: „winning for Christ“ or „playing for glory“? Sport and Spirituality. An Introduction*. New York: Routledge.
- WATSON, N. J. & NESTI, M. (2004). The Role of Spirituality in Sport Psychology Consulting: An Analysis and Integrative Review of Literature. *Journal of Applied Sport Psychology*, 17(3), 228–239.
- WATSON, N. J. & PARKER, A. (2014). *Sport and the Christian Religion: A Systematic Review of Literature*. UK: Cambridge Scholars Publishing.
- WATSON, N. J., WEIR, S. & FRIEND, S. (2005). The development of muscular Christianity in Victorian Britain and beyond. *Journal of Religion and Society*, 7(1), 1–25. Retrieved from <https://ray.yorks.ac.uk/840>.

Mgr. Martina Kočerová

TF JU, Kněžská 8, 370 01 České Budějovice

e-mail: martina.kocerova@tf.jcu.cz

POVAHA A SMYSL SPORTOVNÍCH AKTIVIT V ANTICKÉM ŘECKU: POKUS O KLASIFIKACI

NATURE AND MEANING OF SPORTING ACTIVITIES IN ANCIENT GREECE: AN ATTEMPT FOR CLASSIFICATION

LUKÁŠ MAREŠ

Katedra filosofie a religionistiky

Teologická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

SOUHRN

Soutěžím a atletickým aktivitám, které lze označit za sportovní, staří Řekové značně holdovali. Dle Kretchmara (2017, 75) byl sport základní složkou antické řecké kultury. Řečtí občané skrze rozmanité typy činností usilovali o dosažení *areté* (dokonalosti) a *kalokagathia* (ušlechtilosti, výtečnosti), přičemž jedním z polí pro dosahování těchto ideálů byl právě sport. Realizace sportovních aktivit a obsah hodnot v nich přítomných se ovšem lišily podle místa, konkrétního historického úseku a rovněž podle typu události. Příspěvek se věnuje povaze a smyslu sportování v antickém Řecku. Pokouším se identifikovat a systematicky představit hlavní typy a rozměry sportovních aktivit, a to s ohledem na diverzitu společenských uspořádání, časového období, hodnotových a náboženských preferencí. Cílem příspěvku je představit hlavní typy a rozměry sportovních aktivit v antickém Řecku, konkrétně odkrýt jejich rituálně náboženský, herně prožitkový, militantní a edukační rozměr. Jedná se o teoretickou studii, která se pohybuje na pomezí historie, filosofie a sociologie. Použitými metodami jsou deskripce, komparace, kritická analýza, interpretace a syntéza dílčích informací.

Klíčová slova: historie sportu, filosofie sportu, antické Řecko, *areté*, *kalokagathia*, filosofie výchovy, olympijské hry

ABSTRACT

Competitions and athletic activities that are best referred to today as sport were very popular in ancient Greece. According to Kretchmar (2017, 75), sport was a fundamental component of ancient Greek culture. Citizens practiced various disciplines and endeavoured to achieve *areté* (perfection) and *kalokagathia* (excellence, nobleness). One of these fields was sport. However, the realization that sporting activities and the values inherent in them differed based on place, historical period, and the type of the event. This article deals with the nature and meaning of the sporting activities in ancient Greece. The attempt is to identify and systematically present main types and dimensions of the sporting activities, with respect to the diversity of social order, historical period, and value and religious preferences. The aim of this article is to present types and dimensions of ancient Greek sport, namely its ritual and religious, play and experiential, militant, and educational dimensions. It is a theoretical study

which balances between the fields of history, philosophy, and sociology. Used methods are description, comparison, critical analysis, interpretation, and synthesis of the data.

Key words: history of sport, philosophy of sport, ancient Greece, aretê, kalokagathia, philosophy of education, Olympic Games

METODIKA

Článek je ryze teoretickou studií, která se pohybuje na pomezí oborů historie, filosofie a sociologie. Při psaní byla využita s ohledem na cíl článku reprezentativní odborná literatura k tématu. Čerpáno bylo především z českých a anglických odborných článků a monografií a do češtiny přeložených původních řeckých pramenů. Citace z anglických zdrojů jsou vlastními překlady autora článku. V textu použité řecké termíny jsou uváděny kurzívou v české transkripci, která vychází z Prachova Řecko-českého slovníku (Prach, 2005). Význam původních řeckých termínů odpovídá zmíněnému slovníku, případně jsou citovány další zdroje. Použitými metodami jsou deskripce, komparace, kritická analýza, interpretace a syntéza dílčích informací.

HLAVNÍ TEXT

1. Sportovní zápolení v antickém Řecku – obecný úvod

Pohybové zápolivé aktivity zaujímaly v antickém Řecku podstatné místo. Byly součástí a zároveň odrazem soutěživé kultury tehdejších Řeků. Huizinga (1971, 72) uvádí: „*Řekové měli ve zvyku soutěžit ve všem, v čem bylo možné se utkat.*“ Závodění a soutěžení v nejrůznějších oblastech odpovídá termín *agón*, který znamená právě zápas, závod či soutěž (Bahník a kol., 1974, 18). Kromě atletických závodů se postupem času tento pojem stal obecným označení pro závodění vůbec, např. v hudbě, recitaci, řečnictví atd. (Mechikoff, 2014, 59; Olivová, 1988, 89). Pro antického Řeka bylo typické usilování o čest, vítězství a slávu, přičemž tato snaha odrážela touhu být v realitě určitým způsobem.

Helénská tradice vycházela z předpokladu, že lidský pohyb (*kinésis*) začíná v duši (*psyché*) a tělesná aktivita slouží nejen k její kultivaci, ale atletovo tělo (*sóma*) je zároveň i odrazem kultivovanosti jeho duše (Reid, 2011, 5; 2012a, 284). Mít kultivovanou duši v zásadě znamenalo být v určité harmonii a vyrovnanosti, jež se odrážela v atletické kráse nahého vypracovaného těla.¹ Kultivovaný člověk byl chápán jako odraz boha, přičemž atletické zápolení sloužilo do určité míry k připodobnění se právě konkrétním božstvům. Základním ideálem snažení bylo dosáhnout *areté*, tedy určité dokonalosti či ctnosti, která nebyla pouze atletickou hodnotou, ale centrálním konceptem klasické řecké etiky (Reid, 2012a, 285). Ve vrcholném období pohybových aktivit, které odrážejí především Athény 5. stol. př. n. l., byl pěstován a realizován ideál *kalokagathia*, tedy důraz na tělesnou krásu spojenou s duševní ušlechtilostí v harmonické jednotě (Bahník a kol., 1974, 306).² Ideály *areté* a *kalokagathia* jsou z hodnotového hlediska pro antický řecký sport centrální.

¹ Reidová (2012a, 284) poukazuje na zrcadlení tehdejších hodnot v sochařském umění – klasické sochy vítězných atletů v jejich grimasách a reakcích zachycují skromnost a vyrovnanost, které představovaly důležité prvky v tehdejší filosofii výchovy.

² Poprvé je tento termín doložen u básnířky Sapfó. Pochází ze starořeckého *kalos* (krásný), *kai* (spojka a) a *agathos* (dobrý, čestný). Vznik a postupné formování obsahu *kalokagathie* spadá do 7. a 6. století př. n. l. (Jirásek, 2005, 216; Olivová, 1988, 98). Podrobnější vhled do pojmu *kalokagathia* poskytuje Martínková (2012).

Otázka klasifikace herních, pohybových a soutěžních aktivit je předmětem diskusí a zahrnuje vícero rovin. Dle Dombrowskiho (2012, 45) Řekové rozlišovali soutěžení o ceny (v podobě např. veřejných závodů) od dětského hraní (*paidzō*) a pouhého hraní si s hračkami (*paignia*). Pohybovému zápolivému soutěžení o různé ceny a pocty odpovídá termín atletika. *Slovník antické kultury* (1974, 85) u hesla „atletika“ uvádí, že se jedná o umění zápasnické, resp. zápasení. Daný pojem spojuje s úpadkovým stavem řecké gymnastiky, pěstované profesionálními atlety (*athlētēs*). Jednalo se o zápasení s využitím hrubé síly, během kterého docházelo i k vážným zraněním. Oproti úpadkovým formám pěstovali Řekové pohybové činnosti směřující ke kultivaci člověka (*techné gymnastiké*³) a oslavě božstev. Pokud nebude uvedeno jinak, pojmem „atlet“ a „atletika“ v tomto článku rozumím nikoli v rovině úpadkové, ale v rovině soutěžně-pohybově-zápolivé, pro člověka v zásadě prospěšné, směřující k dosažení a předvedení *areté*.

Jako problematické se jeví označení tehdejších pohybově soutěžních aktivit termínem sport. Ačkoli se tento termín objevuje později⁴ a jeho obsah je rovněž problematický, v tomto příspěvku vycházím z předpokladu, že sport jakožto koncept v antickém Řecku existoval. Pojmem sport zde míním herní, tělesně pohybovou, soutěžně zápolivou aktivitu, která probíhá ve vymezeném a zaběhnutém rámci podle určitých pravidel a hlavním hybatelem jejího dění je člověk. Dle Kretchmara (2017, 75) byl sport základní složkou řecké kultury. Nerozvíjel se izolovaně, nýbrž v úzké provázanosti s dalšími odvětvími a v závislosti na tehdejších hodnotách, představách a společenských zřízeních.⁵ V příspěvku rozlišuji 4 kontexty/rozměry sportování v antickém Řecku, které se v praxi do určité míry prolínaly. Jedná se o sport jakožto rituální obřad s cílem oslavit, uctít památku či připomínku, obvykle se sakrálním obsahem, dále sport jakožto herně prožitková aktivita, sport s militantním rozměrem jakožto příprava k boji či vážné, obvykle násilné zápolení, a sport jakožto součást komplexní filosofie výchovy s cílem dosáhnout dokonalosti (*areté*) a harmonické kultivovanosti osobnosti (*kalokagathia*). Pokouším se představit jednotlivé podoby sportování, nastínit jejich smysl a ukázat jejich provázanost s hodnotovým aparátem a společenskými uspořádáními tehdejších Řeků.

2. Sport jakožto rituální obřad s religiózním obsahem

Spojení pohybu a rituálního obřadu je typické pro rané formy pohybových zápolení. Dochované zdroje v podobě textů, soch či obrazů naznačují, že atletický výkon v antickém Řecku měl rozměr vzdání holdu konkrétnímu božstvu⁶ či uctění památky zemřelého. Sportovní závodění s pietním obsahem se objevuje v 8. století př. n. l.

³ Pro srovnání přístupů k pohybovým aktivitám *techné gymnastiké* s *techné athlétiké* viz Jirásek, Oborný & Hurych (2018).

⁴ K otázce jazykového původu a názorům na dataci pojmu sport viz Olivová (1988), Mechikoff (2014), Dovalil et al. (2004), Connor (2011), McLelland (in *Defining Sport: Conceptions and Borderlines*, 2017) či Pisk (2006).

⁵ Guttman (2004, 10–11) konstatuje, že strukturované hry jaksi zrcadlí strukturované společnosti. O společnosti se můžeme dozvědět mnohé podle toho, jaké typy her se v jejím rámci provozují. Jedna a tatáž hra (patrně i sport) se co do významu může lišit, je-li převedena z jednoho kulturního kontextu do jiného.

⁶ Kalenský (2015, 109) píše o bohu Hermovi, který byl bohem pohybu, změny, přechodu. Mimo jiné byl uctíván v gymnasiích i palaistrách jako vynálezce tělocviku a vzor tělesné obratnosti.

u řeckého básníka Homéra. Ten v Íliadě v živé reportáži zabírající téměř 700 veršů podrobně vylíčil sportovní závody, které byly uspořádány v rámci tryzny nad zemřelým hrdinou Patroklem. Konání těchto závodů na počest zemřelého vyhlásil Patroklův nejbližší druh Achilleus, nejvýznamnější hrdina Řeků, který byl zároveň pořadatelem a rozhodčím (Olivová, 1985, 83). Hogenová (2005, 291) si všímá souvislosti mezi prožitím výbornosti (*areté*) zemřelého a *agónem*: „*Aby byla prožita všemi vojáky hloubka Patrokovy výbornosti... byl na rozkaz Achilla uspořádán závod, v němž se otevřela pravdivost Patrokla prostřednictvím pravdy boje...*“ Celkem se v Homérově popisu objevuje 8 disciplín. Kromě populárního závodu vozů s koňským dvojsprežím se dále objevuje pěštní boj (box), zápas, běh, zápas kopím, hod diskem, střelba lukem a hod kopím. Lze objevit zmínky o existenci určitých pravidel, týkajících se například i fair play (Homér, zpěv 23, 429–449).⁷ Pro jednotlivé účastníky soutěží byly připraveny hodnotné ceny často tvořené válečnou kořistí. Dombrowski (2012, 42) ve srovnání s Olympijskými hrami upozorňuje, že odměnění nebyli pouze vítězové, ale Achilleus ze své pokladny uděloval ceny všem účastníkům, hodnotově podle jejich výkonu.⁸ Závody se konaly v sociálně uzavřeném kruhu a aktivně se jich účastnili pouze králové a královští synové. Panovala domněnka, že do těchto závodů mohli aktivně zasahovat i bohové, kteří údajně měli mezi aktéry své oblíbence.

Odborníci reflektující závody na Patrokovu počest upozorňují na jejich religiózní obsah. Kretchmar (2017, 67) uvádí: „*Řekové spatřovali úzké propojení mezi přírodní/ přirozenou a duchovní oblastí. V souladu s tímto byli vítězové pohřebních her často vyliční jakožto vítězci nikoli pouze díky pohybovým dovednostem, ale skrze božský zásah.*“ Svoboda (2019, 12) duchovní rozměr těchto her líčí následovně: „*Ačkoli se v tomto případě nejednalo o přímé vyzývání bohů, událost, která má zajistit Patrokovu čest, se odehrává na posvátném místě.*“ Kalenský (2015, 96) uvádí: „*...už tehdy se nekonaly závody jen kvůli nim samým, ale kvůli něčemu přesahujícímu, transcendentálnímu. Totiž na počest mrtvého hrdiny.*“ Doplnuji k tomu, že Homérovo líčení her na Patrokovu počest je odrazem nejen soutěživé povahy Řeků, ale právě i jejich náboženského smýšlení a smyslu pro řád a pravidla.

Propojení sportovního zápolení a rituálního náboženského obřadu je dále patrné na veřejných řeckých hrách. Dle Pfitznera (1967, 2) zaujímaly veřejné hry v životě Řeků centrální pozici. Samotnou ideu soutěžních klání můžeme označit za typicky řeckou. Mezi veřejné hry patřily tzv. panhelénské slavnosti, které zahrnují hry pýthijské, isthmické, nemejské a olympijské. Guttmann (2004, 21) a Jirásek (2015, 293) uvádějí, že se jednalo o závodění při náboženských slavnostech a obřadech pořádaných k počtě bohů.⁹ Na rozdíl od jiných řeckých slavností přerostly panhelénské hry svůj původně lokální význam a získaly všeřecký charakter (Olivová, 1988, 111). Kalenský (2015, 100) uvádí, že všeřecké hry byly pouze pro svobodné řecké občany. Barbaři a otroci mohli být jen v řadách diváků, přičemž provdané ženy se nesměly účastnit ani jako divačky. V tomto bodě je patrná provázanost řeckého smýšlení se sportovním kláním.

⁷ Dombrowski (2012, 41–49) oproti jiným pasážím u Homéra (např. závěru *Odyssey* a soutěži v lukostřelbě s vážným a násilným kontextem) spatřuje v pohřebních hrách herního ducha.

⁸ Dle Dombrowského (2012, 42) to poukazuje na kooperativní a kompetitivní rozměr her (z latinského *competitionem* ve významu „usilovat s někým dalším“, nikoli proti němu). Udělení cen dle něho zachovává mínění, že dokonalost v podobě atletického vítězství by měla být uznána a tímto potvrzena.

⁹ Kalenský (2015, 100) doplňuje, že k dalším známým slavnostem patřily např. panathénské hry na počest bohyně Athény.

Svoboda (2019, 13) dále uvádí, že vznik těchto her byl reakcí na zakládání a růst městských států. S tím souvisela i potřeba vyšší organizace dosud lokálních her. Sportovní soutěže byly spojeny s náboženskými rituály a religiózním cítěním člověka, čímž získávaly transcendentní rozměr. Byly příležitostí k naklonění si boží přízně a rovněž k seberealizaci a hlubokému kontaktu s bytím.

Hogenová (1998, 25, 27) v rámci hermeneutického přístupu hovoří o rozměru sportovní aktivity, který můžeme identifikovat právě v antických veřejných hrách. Sport dle Hogenové je v původní podobě dialogem mezi tělem sportovce a „tělem Země – Gai“. Sport jakožto dialog s tělesností Země je tak oslavou počátku, oslavou plodnosti. Sportovec se úsilím, vypětím, vydáním se z posledních sil vyprazdňuje z tvaru a z obsahu, který ho váže k pozemskosti, k animalitě (*kenosis*), aby se mohl naplnit tvarem čistým, novým, posvátným, jenž se pojí s duchovním prožitkem naplnění (*pleróma*).¹⁰ Dané vyprázdňení symbolizuje smrt, nové naplnění pak symbolizuje zrození, *erós*.¹¹ Nejvyšší výkon v sobě dle Hogenové (2001, 77–78) vždy obsahuje překonaný moment smrti. Výsledkem dialogu sportovce a Gai je sechinašekina, setkání se s božským oduševněním ve stvořených tvarech pozemskosti. Sport dle Hogenové svým původním smyslem míří k transcendentnu, tedy k tomu, co nás nekonečně přesahuje. Přináší vytržení z každodennosti směrem k posvátné přesažnosti. To se děje odevzdáním individuální složky sportovce v dialogu s jeho okolím, kdy skrze vyprázdňení z vlastní důležitosti se přimyká k transcendentnu (1998, 27–28).

Za nejstarší a nejprestižnější z panhelénských her jsou považovány hry olympijské (Mechikoff, 2014, 63; Olivová, 1988, 117). Edgar (2013, 71) je spíše než za sportovní událost *per se* považuje za kultický festival.¹² Dle mýtů bylo závodění na těchto hrách založeno bohy či hroty, kteří v nich byli i prvními, privilegovanými aktéry. Svoboda (2019, 13) v návaznosti na L. Harveyho a R. Ellise uvádí, že místo konání her, Olympie, se stalo Diovou svatyní kolem roku 1000 př. n. l., a hry byly pořádány na počest tohoto božstva. Olympijský festival zahrnoval od počátku náboženské ceremonie v čele s rituálními obřady. Ústřední pozice všech obřadů patřila Diově chrámu ležícímu v zalesněném háji. Zde bylo poraženo 100 volů a černý býk, jejichž těla poté sloužila jako zápalná oběť. Popel a ostatky nebyly nikdy uklíženy, takže přítomní ve svatyni doslova stáli na obětinách. Dle Jirásky (2005, 272–274) byly starověké olympijské hry projevem náboženské zkušenosti, formou religiózního obřadu. Během sportovních soutěží se atlet snažil obětováním veškerých svých sil zabezpečit si božskou přízeň. Prostřednictvím pohybu docházelo k překračování hranic lidské existence směrem k věčnému, absolutnímu, božskému.

První olympijské hry se pojí s datem 776 př. n. l. Toto datum ovšem slouží spíše jako orientační bod než jako přesný historický údaj.¹³ Zpočátku byly hry pouze

¹⁰ Na jiném místě (2001, 77–78) Hogenová uvádí, že se jedná o katarzi těla i duše: „... vyprázdňení z tvaru se netýká jen fyzických sil, ale i naší duševní a duchovní stránky při výkonu. Totéž platí i pro *pleróma*.“

¹¹ Hogenová chápe *erós* po vzoru Platóna jako lásku, tedy jako touhu po celku.

¹² Guttmann (2004, 23) uvádí, že do jaké míry byly antické řecké festivaly religiózními rituály a uměleckým vyjádřením, získávaly tím účel mimo sebe samé a tím pádem ztrácely status sportu v přísném slova smyslu. Doplňuje, že se v antickém Řecku lze ovšem setkat se sportem jako sekulárním fenoménem, který je součástí běžného života tehdejších občanů.

¹³ Dle *Slovníku antické kultury* (1974, 432) olympijské hry roku 776 př. n. l. nevznikly. V tomto roce se však údajně poprvé začala zapisovat jména vítězů (olympioniků) a započalo vedení chronologických záznamů.

jednodenní a obsahovaly jediné atletické klání – běh (*dromos*) na délku jednoho *stadia* (600 stop, tj. 192,27 m).¹⁴ Dle historického popisu řeckého spisovatele Pausania pocházejícího z 2. století n. l. v něm zvítězil Eliďan Koroibos. Později atletické disciplíny pravidelně přibývaly¹⁵, byly však i rušeny, jako v případě chlapeckého pětiboje (Kratochvíl in Hogenová, 1998, 9). Došlo i k prodloužení délky trvání her, které v éře vrcholného rozkvětu (468–400 př. n. l.) trvaly 5–6 dnů. Dříve nevelké atletické stavby vystřídal stadión pro přibližně 40 000 diváků, který byl vybudován po roce 550 př. n. l. (Mechikoff, 2014, 71). V průběhu her se nedaleko Olympie konaly samostatné závody dívek spojené se slavností bohyně Héry (tzv. *héraje*), protože ženy byly (společně s otroky, barbary, vrahy a zloději) z účasti na olympiádě vyloučeny (Olivová, 1988, 117; Pausaniás, 1973, 396–398).

Hogenová (2005, 291) popisuje hloubku prožitku účastníků her: „*Olympijskými hrami byl předáván kontext celku světa (Hieros Gamos), každý účastník mohl prožít tento horizont, jenž v každodenním životě je nevyslovitelný.*“ Vítězem na hrách se však mohl stát pouze ten, kdo ve sportovním závodění prokázal svou výtečnost (*areté*). Oceňování byli jen ti nejlepší, druhá a třetí místa prakticky neexistovala (Kouřil, 2019, 81; Reid, 2011, 46). Vítězové olympijských her se těšili značné slávě a společenské prestiži. Dovalil (2004, 31) uvádí, atleti byli hned po vítězství odměňováni palmovou ratolestí a po skončení her olivovým věncem. Měli právo postavit si v Olympii či jinde své sochy. Básníci i lidé v kraji, odkud pocházeli, jim prokazovali pocty. Cesta k vítězství však vedla skrze usilovné zápolení (*agón*). Pisk (2006, 68) uvádí, že původní soutěže byly „soutěžemi pro věnec“ (*stefanitis agón*), později došlo k jejich nahrazení „soutěžemi pro peníze“ (*chrematitis agón*). Tím došlo k odklonění od dřívějšího ideálu a ke zdůraznění významu materiálních poct.

Zánik antických olympijských her se datuje do roku 393 n. l., kdy je římský císař Theodosius na základě preference křesťanských forem náboženského kultu zakázal. Výzkumy současných archeologů však ukazují, že hry mohly pokračovat až do roku 493 n. l. či do pozdějšího období (Jirásek, 2005, 273; Mechikoff, 2014, 69). Zůstává otázkou, jaké postavení měly v pozdější fázi vývoje olympijských her náboženské obřady. Svoboda (2019, 14) uvádí, že nikdy nedošlo k omezení náboženského charakteru her. Odkazuje přitom na L. Harveyho, dle kterého atletickým disciplínám náležel jediný den a všechny zbývající náležely náboženským rituálům. Dle V. Olivové (1988, 113) se postupně sportovní závodění vymanilo z područí sakrálních obřadů a zatlačilo je do pozadí. To by odpovídalo i hodnotovému vývoji řecké společnosti, ve které se sport od 4. stol. př. n. l. profesionalizoval a hodnotově proměnil (Olivová, 1988, 139–144).

¹⁴ Pro více info viz Svoboda (2019, 13–14) a Pausaniás (1973, 377; 1974, 127).

¹⁵ Postupně se součástí olympijských her staly *diaulos* (běh na délku dvou *stadíů* – tam a zpět), *dolichos* (vytrvalostní běh na dlouhé tratě v pravděpodobné délce sedmi, později dvanácti a dvaceti čtyř *stadíů*), *palé* (obdoba dnešního řeckořímského zápasu), *pentathlon* (pětiboj, jenž se skládal z běhu na jeden stadion, skoku do dálky, hodu diskem, hodu oštěpem a zápasu), *pigmé* (box ve velmi tvrdém provedení), ale i *tethrippon* (rychlostní závod na dvoukolech vozech s koňským spřežením), *hipposkelétion* (závod jezdců na koních), *pankration* (spojení boxu a zápasu) a *hoplitedromos* (běh těžkooděnců se štítem a přílbou). Je třeba dodat, že kromě různých druhů atletických závodů byly přibližně do 80. olympiády součástí programu i hra na hudební nástroje či soutěže pro básníky a recitátory, což odkazuje k řeckému ideálu harmonického rozvoje těla i duše (Bahnik a kol., 1974, 432–433; Dovalil a kol., 2004, 30–31; Mechikoff, 2014, 71; Olivová, 1988, 111–113, 120).

3. Sport jakožto herně prožitková aktivita

Hogenová (1998, 24) hovoří o původním sportu jakožto o posvátné záležitosti, která neznamená zábavu, ale je spíše vážným rozhovorem, ve kterém se otevírá přesažnost bytí. Ačkoli tento rozměr sportovní aktivity v podobě veřejných her a slavností měly, nesmíme zapomínat i na herní rozměr sportování u antických Řeků, který je patrný i v ustálených názvech tamních událostí. Hru zde nechápu v triviálním smyslu jakožto určitou rozpustlost, ale spíše ve smyslu specifických herních principů a mechanismů patrných ve sportovních aktivitách. Mezi tyto herní principy s odkazem na Huizingu (1971) a Cailloise (1998) řadím svobodnou/dobrovolnou volbu se hry účastnit¹⁶, určité vystoupení z každodennosti do herního světa, časovou a prostorovou vydělenost, možnost opakování, specifická pravidla¹⁷ a napětí odkazující k nejistotě a naději. S odkazem na Suitse (1973) k herním principům řadím postoj atletů v podobě přijetí stanovených pravidel (tzv. *lusory attitude* v kontextu hry jakožto game) a herní cíl v podobě vítězství (*lusory goal of the game*). S uvedenými principy se lze v antickém Řecku setkat u sportovních aktivit na veřejných hrách, v prostředí vzdělávacích institucí (zejména gymnasia) a dalších místech.

S hrou je podstatně provázán pojem prožitku. Jirásek (2005, 231) pojímá hru jakožto jedno z polí intenzivního prožívání: „*Hra je převedením jednoho z možných světů do reality hrajícího si, zpřítomněním nových a nečekaných souvislostí.*“ Je místem autentické existence, prostorem pro odkrývání smyslu lidského bytí. Prostřednictvím herní kreace dle Jirásky dosahuje člověk seberealizace, sebenaplnění a nejlhlouběji potvrzuje sám sebe. Lze navíc spatřit souvislost mezi herním ponořením, prožíváním a spiritualitou/religiozitou. V hlubokém herním ponoření se sportovec dostává do roviny prožívání, které lze zařadit do oblasti spirituality či religiozity. Vliv specifických prožitků pro otevírání spirituálních dimenzí sportu zkoumá Bednář (2011). Tělesně pohybová hra, jakou je sport člověka, vtahuje do přítomnosti okamžiku, umožňuje mu setkání se sebou samým a vlastními hranicemi, přináší hluboké prožitky a skrze ně kontakt s transcendentní dimenzí reality. Antický řecký sport s hodnotami v něm přítomnými je toho odrazem.

Herní rozměr sportovních aktivit je možné zasadit rovněž do ontologického rámce.¹⁸ Kalenský (2015, 111–112) s odkazem na filosofa Hérakleita uvádí, že lidská hra a tvořivost jsou odvozeny ze hry světa: „*U Hérakleita se bozi i lidé stále vztahují k živoucímu ohni, rozehrávajícímu hru. Lidé jsou pak nejen hráči, ale mají také možnost napodobovat symbolicky tuto hru, vymýšlet vlastní pravidla a vlastní nástroj hry, tedy to, s čím si hrajeme.*“ Kalenský dále spatřuje charakter hry u každé slavnosti: „*Kulturní hra má blízko k posvátnému aktu oběti, je obrazem celku skrze rituální gesto. Slavnost se svou kulturní hrou zpřítomňuje souvislost lidského pobytu ve světě, je výrazem vztáhnosti člověka k celku.*“ Kromě toho má hra sociální rozměr:

¹⁶ Reidová (2012a, 286) hovoří o dobrovolnosti úsilí (*ponos*) v rámci atletických aktivit, která je odlišuje od servilní práce vykonávané otroky.

¹⁷ Antický řecký sport obsahoval pravidla, která ovšem nedbala na přísné dodržování rovnosti a vyrovnanosti soutěže. Příkladem může být neexistence váhových kategorií v boxu či pankrationu (Reid, 2012a, 283). Přes tuto nerovnost existují doklady o důrazu na dodržování sportovních pravidel. Olivová (1988, 118) uvádí, že na OH se všechna sportovní závodění konala pod přísným dozorem a kontrolou rozhodčích (*hellánodiků*).

¹⁸ K podrobně rozpracovanému ontologickému rozměru hry viz Fink a dílo *Spiel als Weltsymbol* (1960).

„Je základní možností sociální existence. Je otevřeností pro spoluhráče i protihráče... Otevřít se znamená projevit se ve zjevu svého výkonu... Agon je původně střetem. Boj předpokládá zničení protivníka, střet propůjčuje poraženému čest jako uznání, že předstoupil před ostatní a riskoval porážku.“¹⁹

4. Sport s militantním rozměrem

Kromě veřejných her byly sportovní aktivity situovány rovněž v městských státech. Mezi nejznámější z nich patří Sparta a Athény. U obou těchto států lze pozorovat odlišný přístup k tělesné kultuře. Zatímco v Athénách především 5. století př. n. l. se rozvíjely hodnoty komplexního rozvoje či *kalokagathia* v podobě harmonické tělesné a duševní kultivace, Sparta byla výrazně militaristicky zaměřená a jednostranně orientovaná na formování člověka do podoby vojáka. Patří tak historicky mezi hlavní představitele militantně užitých pohybových, herních a sportovních aktivit.

Kalenský (2015, 96) uvádí, že spartské pojetí *areté* se odlišovalo od jiných řeckých oblastí: „Převládalo mínění, že fyzická zdatnost, která se projevuje v závodech či zápasech, není k ničemu, jestliže se neprojeví ve válce. ARETÉ je zde projevení fyzické zdatnosti a statečnosti ve válce.“ Básník 7. stol. př. n. l. Tyrtaios formuloval spartské pojetí ideálu *areté*, který znamená statečnost v boji. Spartská koncepce pohybových aktivit odrážela důraz na spojení jednotlivce se svou *polis*. Spartán se podřizoval zájmu obce, pěstoval vědomí sounáležitosti a hlavní hodnotu svého života spatřoval v ochraně svých spoluobčanů. Láska k vlasti, příprava na její obranu, boj a případné padnutí za vlast patřily k hlavním imperativům, kterým byla podřízena výchova a způsob života (Olivová, 1988, 98).

K realizaci ideálu *areté* sloužila spartánská výchova (*agóge*). Jednalo se o státě řízený systém výcviku mládeže (Olivová, 1988, 98–99). Kalenský (2015, 97) podobně jako Olivová uvádí, že chlapci cvičili ve skupinách a byli rozděleni do věkových tříd. Základem výcviku byl běh, zápas, hod diskem a oštěpem. Obdobný výcvik měly i dívky, u kterých bylo cílem

vypěstovat z nich zdatné matky. Doplnkem výchovy byly lovecké a bojové hry, později i míčové hry.²⁰ Součástí výchovy byly i kolové a skupinové tance. Nejznámějším byl válečný tanec v plné zbroji (*pyrrhiché*), který napodoboval útok i obranu, střelení z luků a vrhání oštěpů. Základním cílem tvrdé spartské výchovy a pohybových aktivit byla všestranná otužilost. Připravenost mladíka pro vstup do společnosti dospělých mužů se testovala na slavnostech s iniciačním charakterem, konaných v chrámu Artemidy Orthie (Olivová, 1988, 99–100).

Tvrdí fyzická příprava mladých a později i dospělých jedinců se ve vývoji Sparty projevila v několika směrech. Militantní režim nesl své ovoce v podobě vzrůstající moci Sparty, která v 6. století př. n. l. získala kontrolu nad téměř celým Peloponésem. Vybíral si však také svoji daň. Přísná kázeň, potlačování soukromého vlastnictví

¹⁹ Mimo zmíněný herně prožitkový a ontologický rozměr doplňují, že pro antické Řeky plnila sportovní klání na veřejných hrách mimo jiné roli společenské zábavy. Přitahovala pozornost prakticky všech společenských vrstev, které atleti podporovaly, oslavovaly v básních i písních, uctívaly i v určitých fázích vývoje kritizovaly (Olivová, 1988).

²⁰ Dle Olivové (1988, 99) se jednalo jednak o hru, v níž proti sobě stála dvě o míč zápasící družstva, dále o hru, při níž se hrálo zvláštními zakřivenými holemi. Mladíci (*eirenés*) věnující se míčovým hrám byli nazýváni *sfaireis* (od *sfaíra* – míč).

a orientace pouze na boj omezovala svobodu jednotlivců, čímž bylo v podstatě znemožněno rozvíjení jejich tvůrčích sil.²¹ Jednostranné zaměření na fyzický výcvik k boji způsobily, že spartská kultura postupem času upadla. Militantní důraz v tělesné výchově vedl k odmítání sportovního závodění. To se projevilo i v olympijských hrách, kdy zatímco v průběhu 7. století byli vítězi téměř výlučně závodníci ze Sparty (Kouřil, 2016, 20–21), od počátku 6. století tomu tak již není. Svou jednostranností a účelovostí tak Spartané podkopali tvůrčí závodivý prvek (Olivová, 1988, 102–104).

S militantním rozměrem sportu jakožto přípravy k boji se lze setkat rovněž v prostředí gymnasií, o kterých podrobněji pojednává příští kapitola. Bahník a kol. (1974, 238) hovoří o jejich významu pro přípravu na vojenskou službu. Olivová (1988, 125) se zmiňuje o přípravných cvičeních realizovaných v Athénách 5. století př. n. l. Jejich součástí bylo vytlačování protivníka z místa, snaha povalit ho či speciální nácvik nejlepšího postavení a pohybů při zápasu. Nutno dodat, že athénská realizace sportovních aktivit za účelem přípravy k boji nebyla jednostranná jako ve Spartě, ale odrážela společností propustující důraz na všestranný rozvoj osobnosti, který byl součástí tamní filosofie výchovy.²²

5. Sport jako součást komplexní filosofie výchovy

V Athénách zejména 5. stol. př. n. l. se tělesná výchova stala oproti Spartě prostředkem k všestranné kultivaci člověka. Dle R. A. Mechikoffa (2014, 65) Athénané usilovali o harmonii mezi duší a tělem, přičemž tělesné cvičení a sportovní zápolení zaujalo ve výchovném procesu důležité postavení. Demokratické společenské zřízení umožňovalo Řekům všestranný tvůrčí rozvoj, který se projevil i v oblasti tělesné kultury (Olivová, 1989, 10). Fyzický trénink se konal v palaistrách, soukromých školách zřízených a vedených speciálními učiteli. Byl určen především chlapcům z majetných rodin, tedy tehdejší aristokracii. Vedle palaister existovala tzv. gymnasia, která byla veřejnými institucemi (Olivová, 1988, 131). S rozmachem filosofického myšlení od konce 5. století př. n. l. v nich probíhala výrazněji nejen fyzická, ale i intelektuální kultivace.

Dle archeologických výzkumů a literárních pramenů byly nejstarší palaistry a gymnasia v Athénách v 6. století př. n. l. (Olivová (1988, 106). Zachována jsou i jména tří nejstarších gymnasií z daného období – Akadémia, Lykeion a Kynosarges (sídlo kynické školy) (Bahník a kol., 1974, 238). Vzhledem k tomu, že byla často zřizována uvnitř města poblíž chrámů a kultovních středisek, lze usuzovat, že byla spojena s kultem a náboženstvím.²³ Počáteční lehký oděv chlapců²⁴ vystřídal později

²¹ Mechikoff (2014, 64) doplňuje, že Sparta díky militantnímu zaměření zanedbávala ostatní oblasti lidského života, jako např. umění, vědu, písemnictví či filosofii.

²² Jako doplnění výkladu uvádím, že spojení války a sportu nejen v prostředí antického Řecka se věnuje např. McClelland v podkapitole „Sport and War“ (in Klein, 2017, 92–93).

²³ Reidová (2012a, 287–289) uvádí, že v antických řeckých gymnasiích byla uctívána božstva, mj. hrdinský Hérakles a Erós ztělesňující touhu a zápal (nejen sexuální, ale i např. pro moudrost či dosažení harmonického stavu). Kalenský (2015, 109) hovoří o uctívání boha Herma.

²⁴ Přítomnost dívek v gymnasiích a obecně na sportovních závodech je předmětem diskusí. Řecká kultura byla co do atletického zápolení převážně maskulinní, lze se ovšem setkat i s výjimkami. Příkladem jsou slavnosti na počest bohyně Héry (tzv. *héraje*), spartská výchova či Platónovy spisy, ve kterých se atleticismus u žen objevuje. Pro více informací o postavení ženy v antickém řeckém sportu viz Reidová (2012a, 290–293).

nahota, přičemž hlavním důvodem této změny byla údajně snaha otužovat se. Řekové se tímto také odlišovali od jiných národů a od otroků, zároveň však nahotou uvnitř vlastní kultury vyjadřovali určitou rovnost či vzájemné spojení, které byly typickými znaky řecké demokracie zejména 5. století př. n. l. (Olivová, 1988, 106–133). Nahota však měla i estetický význam, protože obnažené vypracované tělo atleta bylo nahlíženo jako krásné.²⁵

Dle *Slovníku antické kultury* (1974, 238) existovala gymnasia v každém řeckém městě. V budově gymnasia byla hřiště, míčovny, lázně, sad a kryté chodby. Poblíž stával zeminí stadion a veřejné knihovny. Z původních prostších forem se v helénistické době vyvinula forma monumentální budovy, umístěné uprostřed stromoví a vybavené veškerým komfortem. Ke gymnasiu patřila palaistra, tedy pískem pokryté cvičiště se sloupovým ochozem a šatnami. K běhu sloužila závodní dráha nazývaná jako stadion. Dále se objevovaly plochy určené pro hod diskem a oštěpem, pro skok do dálky a pro zápas. Mezi nejčastěji prováděné disciplíny se řadil zápas, běh, skok, hod diskem a hod kopím, které dohromady tvořily pětiboj (*pentathlon*). Mimořádně důležité místo zaujímaly také míčové hry. Učitelé měli právo užívat tělesné tresty, přičemž fyzická bolest byla považována za určitý stimul k pozvednutí morální i intelektuální energie (Olivová, 1988, 125–127). Se sportovními aktivitami se pojila námaha (*ponos*), která tvořila důležitou podmínku pro formování svalů i pro dosažení atletické dokonalosti a v posledku *areté* (Reid, 2012a, 286).

Řecká gymnasia přes svůj veřejný charakter byla otevřena pouze svobodným občanům. Nesvobodní, tedy otroci, byli z účasti vyloučeni (Reid, 2012a, 286). Pro řecké občany byl však sport v gymnasiích zdarma a veřejně přístupný, což odráží hodnotu rovnoprávnosti (*isonomia*) vystiženou ve fenoménu nahoty (Kouřil, 2019, 75). V gymnasiích se především mladí chlapci (eřebové) připravovali na vojnu, věnovali atletickým a dalším pohybovým aktivitám, ale i četli, recitovali či rozprávěli s filosofy (Bahnik a kol., 1974, 238). Tím docházelo k harmonickému kultivaci tělesné a duševní složky člověka (*kalokagathia*).²⁶ Jirásek (2005, 215) k tomu uvádí: „... jako hlavní pedagogický cíl bylo vyzdvihnout ideál vzbuzující svým zaměřením nepřekonatelnou ideu harmonického rozvoje osobnosti, ideál *kalokagathia*.“ Tento ideál se realizoval prostřednictvím praktické výchovy (*paideia*), která kladla důraz na rozvoj lidského těla pomocí tělesných cvičení, ale i na rozvoj lidského vědomí skrze filosofické rozhovory. Obsahem praktické výchovy bylo gymnastické vzdělání (*gymnastiké*) a múzické umění (*mousiké*), díky nimž byl mladý jedinec rozvíjen nikoli jednostranně, nýbrž komplexně (Jirásek, 2005, 218).²⁷ Jirásek s Oborným a Hurychem (2018, 5) charakterizují antické gymnastické vzdělání jako harmonii sportu a pohybové kultury a rovněž jako autentický způsob provozování sportu, který je ovlivněn

²⁵ Podrobněji k fenoménu nahoty v kontextu pohybové kultury viz Jirásek (2009).

²⁶ Předmětem diskusí je erotický poměr mezi mladíky a staršími občany navštěvujícími gymnasia. Reidová (2012a, 288) hovoří o tom, že tento poměr byl přijímán a dokonce institucionalizován jakožto forma výchovy a vzdělání v klasickém Řecku. Doplňuje ovšem, že vztah mezi milujícím (*erastés*) a milovaným (*erómenos*) měl uspokojovat vznešenější touhy než ty ryze sexuální.

²⁷ V českém prostředí je potřeba zmínit v kontextu antické řecké výchovy a vzdělávání rozsáhlé dílo J. Patočky a koncept tzv. péče o duši (*epimeleia tés psychés*), který byl u antických Řeků podstatně provázán právě se správně prováděnými pohybovými aktivitami.

přirozenou lidskou kapacitou a jejím harmonickým rozvojem. Cílem pohybových i intelektuálních aktivit byla harmonizace jednotlivých složek duše, dosažení tělesné krásy jakožto odrazu kultivované duše a připodobnění se bohu skrze dosahování *areté* (Reid, 2012a, 287).²⁸ Harmonické propojení tělesného a duševního rozvoje bylo ovšem ve 4. století př. n. l. narušeno, když se na jedné straně i díky vlivu filosofů akcentovala duševní stránka člověka,²⁹ díky růstu popularity profesionální atletiky se naopak objevoval jednostranný důraz na pěstění těla.³⁰ Proměna sportovních aktivit byla odrazem společenských a hodnotových změn tehdejší řecké společnosti (Olivová, 1988, 137, 139–144).

DISKUSE

S ohledem na vývoj antického řeckého sportu je podstatná otázka jeho provázání s vývojem společenským. Jednotlivá sportovní zápolení u antických Řeků (např. pětiboj-*pentathlon* či různé typy her) nabývaly odlišných významů podle historického období, geografického kontextu a typu události. Podle těchto faktorů se v nich objevovaly prvky jako sakrální rozměr, prvek hry a zábavy, příprava k boji, výchovné směřování či seberealizace v podobě harmonického rozvoje a dosahování vnitřní dokonalosti. Olivová (1988, 139) upozorňuje na nárůst profesionálních sportovců ve 4. stol. př. n. l. Nabízí se otázka, z jakého rámce profesionální zápolení vychází. Dle zmíněné autorky ačkoli profesionální gymnastika byla klasickému ideálu *kalokagathia* vzdálená, i ona v něm byla nehlubšími kořeny zakotvena co do hledání optimální formy pro rozvoj člověka. Při pohledu na historickou skutečnost lze konstatovat, že profesionalizace řeckých atletů vychází ze základních rozměrů tehdejšího sportu, jakými jsou nejen ten edukační, ale i militantní a herně-zábavní. Vzestup profesionální atletiky ovšem není původním jevem, ale spíše určitou nadstavbou a syntézou oněch základních rozměrů sportování a společenských proměn (Kouřil, 2019, 82).³¹ Otázku, co v profesionálním řeckém sportu zůstává z jeho původních rozměrů, ponechávám otevřenou dalším diskusím.

ZÁVĚR

Sportovním aktivitám v antickém Řecku je v odborné literatuře věnována značná pozornost. Je patrné, že tyto aktivity zaujímaly u Řeků důležité místo. Tehdejší lidé jim holdovali, a to v různých podobách a kontextech. Článek představuje čtyři základní rozměry atletického zápolení, kterými jsou sport jakožto rituální obřad s cílem oslavit, uctít památku či připomínku, obvykle se sakrálním obsahem, dále sport jakožto herně

²⁸ Plné dosažení *areté* se jeví jako problematické, a to zejména s ohledem na skutečnost, že se jedná o ideál či dokonalý stav. S odkazem na poznámku pozdějších existencionalistů, že člověk není nikdy hotov a s odkazem na Platónovu koncepci připodobňování se božským ideálům během pozemského bytí člověka lze konstatovat, že *areté* spíše než dosaženo může být skrze úsilí dosahováno.

²⁹ To je možné vypořádat zejména v námětech vázového malířství, kde namísto nahých cvičících mladíků z 5. století jsou ve 4. stol. př. n. l. zobrazováni většinou oblečení jedinci diskutující ve skupinách.

³⁰ Jednostrannému důrazu na pěstění těla, resp. jednotlivých jeho částí bez zohlednění holistické perspektivy odpovídá termín *techné athlétiké*. Jirásek, Oborný a Hurych (2018, 5) jej charakterizují jako jednostranný důraz na výkon, mířící proti ideálu *kalokagathia*.

³¹ Olivová např. upozorňuje na proměnu vkusu obecněstva a diváků, kteří od 4. století pocházejí více z chudších vrstev a orientují se na vzrušující podívanou, čímž se mění i zastoupení jednotlivých sportovních disciplín na závodech.

prožitková aktivita s ontologickým přesahem, sport s militantním rozměrem jakožto příprava k boji či vážné, obvykle násilné zápolení, a sport jakožto součást komplexní filosofie výchovy s cílem dosáhnout dokonalosti (*areté*) a harmonické kultivovanosti osobnosti (*kalokagathia*). V praxi se uvedené rozměry mnohdy překrývaly a nabývaly rozmanitých podob. Základním rysem antického řeckého sportu je skutečnost, že odrážel společenské hodnoty, náboženské preference, politická uspořádání a dobové poměry. Tento zrcadlicí rys je typický pro sport jako takový (Olivová, 1988, 9).³² Edgar (2013, 72) v dané souvislosti říká, že řecký sport vzniká z kulturního kontextu a objevuje se v již existujících festivalech.

Je potřeba zmínit, že obraz antického řeckého sportu je podmíněn dochovanými zdroji, které nemusejí plně odrážet historickou skutečnost. Z dochovaných zdrojů je ale možné konstatovat, že antický řecký sport a jeho hodnotový rozměr představuje na jedné straně poučení, jaký dopad má provozování určité podoby pohybového zápolení a tělesných cvičení na vývoj jednotlivce i společnosti (viz kontrast Sparty a Athén), na druhé straně nám poskytuje inspirativní vhledy do hlubších dimenzí sportovního zápolení, které může mít rozměr hlubokého kontaktu s realitou, transcendentní skutečností i sebou samým.

LITERATURA

- BAHNÍK, V. et al. (1974). *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda.
- CAILLOIS, R. (1998). *Hry a lidé: maska a závrať*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon.
- CONNOR, S. (2011). *A Philosophy of Sport*. London: Reaktion Books, 2011.
- DOMBROWSKI, D. A. (2012). Homer, Competition, and Sport. *Journal of the Philosophy of Sport*, 39(1), 33–51.
- DOVALIL, J. et al. (2004). *Olympismus*. Praha: Olympia.
- EDGAR, A. (2013). The Birth of Sport. *Sport, Ethics and Philosophy*, 7(1), 55–79.
- GUTTMANN, A. (2004). *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. New York: Columbia University Press.
- HOGENOVÁ, A. (Ed.) (1998). *Hermeneutika sportu*. Praha: Karolinum.
- HOGENOVÁ, A. (2001). *Areté: základ olympijské filozofie*. Praha: Karolinum.
- HOGENOVÁ, A. (2005). *K filosofii výkonu*. Praha: Eurolex Bohemia.
- HOMÉR (1980). *Ílias*. Praha: Odeon.
- HUIZINGA, J. (1971). *Homo ludens: o původu kultury ve hře*. Praha: Mladá fronta.
- JIRÁSEK, I. (2005). *Filosofická kinantropologie: setkání filosofie, těla a pohybu*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- JIRÁSEK, I. (2009). Nahota v kontextu pohybové kultury. *Tělesná kultura*, 32(2), 7–19.
- JIRÁSEK, I. (2015). Religion, Spirituality, and Sport: From Religio Athletae Toward Spiritus Athletae. *Quest*, 67(3), 290–299.
- JIRÁSEK, I., OBORNÝ, J. & HURYCH, E. (2018). The Authentic and Inauthentic Sport in the Hermeneutic and Phenomenological Perspectives. *Acta Facultatis Educationis Physicae Universitatis Comenianae*, 58(1), 1–10.
- KALENSKÝ, P. (2015). *ARETÉ, výchova, sport*. Disertační práce. Praha: PedF UK.
- KLEIN, S. E. (Ed.) (2017). *Defining Sport: Conceptions and Borderlines*. London: Lexington Books.
- KOUŘIL, J. (2016). Athlétai a sportovní tituly antického světa. *Tělesná kultura*, 39(1), 15–26.
- KOUŘIL, J. (2019). „Olympism“ and Olympic Education in Greek Antiquity. *Studia Sportiva*, 13(1), 74–84.
- KRETCHMAR, R. S. et al. (2017). *History and Philosophy of Sport and Physical Activity*. Champaign, IL: Human Kinetics Publishers.
- MARTÍNKOVÁ, I. (2012). Jak rozumět kalokagathii? *Tělesná kultura*, 35(1), 93–105.

³² Doplnuji, že sport společnost nejen odráží, ale i ji utváří/formuje.

- MECHIKOFF, R. A. (2014). *A history and philosophy of sport and physical education: From Ancient civilizations to the modern world* (6th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- OLIVOVÁ, V. (1988). *Sport a hry ve starověkém světě*. Praha: Artia.
- OLIVOVÁ, V. (1989). *Odvěké kouzlo sportu*. Praha: Olympia.
- PAUSANIÁS (1973). *Cesta po Řecku I*. Praha: Svoboda.
- PAUSANIÁS (1974). *Cesta po Řecku II*. Praha: Svoboda.
- PFITZNER, V. C. (1967). *Paul and the Agon Motif: Traditional Athletic Imagery in the Pauline Literature*. Netherlands: Brill.
- PISK, J. (2006). What is good sport: Plato's view. *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis. Gymnica*, 36(2), 67–72.
- PRACH, V. (2005). *Řecko-český slovník*. Praha: Vyšehrad.
- REID, H. L. (2011). *Athletics and philosophy in Ancient world: Contests of virtue*. Abingdon: Routledge (Taylor & Francis Group).
- REID, H. L. (2012a). Athletic beauty in classical Greece: a philosophical view. *Journal of the Philosophy of Sport*, 39(2), 281–297.
- REID, H. L. (2012b). *Introduction to the philosophy of sport*. Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- SUITS, B. (1973). The Elements of Sport. In: W. J. Morgan, (Ed.). *Ethics in Sport*. 2 ed., 9–19. Leeds: Human Kinetics.
- SVOBODA, V. (2019). *Sport jako teologická výzva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

Mgr. Lukáš Mareš

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích,
Kněžská 8, 370 01 České Budějovice
e-mail: marel03@tf.jcu.cz

HISTORIE ZDRAVOTNÍHO ODBORU ČESKÉ A ČESKOSLOVENSKÉ OBCE SOKOLSKÉ DO ROKU 1948

THE HISTORY OF THE HEALTH DEPARTMENT OF CZECH AND CZECHOSLOVAK SOKOL COMMUNITY UNTIL 1948

TOMÁŠ TLUSTÝ

Katedra tělesné výchovy a sportu

Pedagogická fakulta, Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

SOUHRN

Předkládaná stať pojednává o historii ČOS a jejím zdravotním odboru. Počátky zdravotnické práce sahají v Sokole až do 60. let 19. století. Její potřebu však ukázaly především velké akce, které tato organizace pořádala. Na počátku 20. století vznikl samostatný odbor, který sokolské zdravotnictví řídil. Do jeho činnosti ovšem značně zasahovalo předsednictvo ČOS, které mu pouze pozvolna dovolovalo zvyšování jeho kompetencí. Přestože byl zdravotní odbor ČOS spíše jen poradním orgánem, zaujímal i díky široké náplni své činnosti v sokolské organizaci poměrně významné místo. To si udržel až do roku 1948, kdy došlo ke sloučení československé tělesné výchovy a sportu do jednotné organizace, která byla ovládaná komunisty.

Klíčová slova: zdravotní odbor, Česká obec sokolská, tělovýchovné lékařství, tělesná výchova a sport

ABSTRACT

The presented article discusses the history of Czech Sokol Community and its health department. Sokol began its medical works in 1860s. The necessity of these works was the best shown during the organization of Sokol's large events. An independent department, which controlled the Sokol medical service, was founded at the beginning of the 20th century. Nevertheless, its activities were regulated by the presidium of the Sokol organization, which allowed to increase competencies of this department only very slowly. Although the health department of the Sokol was only an advisory body, it played an important part in the Sokol organization due to its wide activities. The importance of this department lasted until 1948 when the Czechoslovak physical education and sport were united into one organization controlled by the communists.

Key words: health department, Czech Sokol Community, sports medicine, physical education and sport

ÚVOD

Po pádu Bachova absolutismu v roce 1859 došlo k uvolnění národního a politického útlaku. To dovolilo zakládat různé spolky, které mobilizovaly národní uvědomění

a přispívaly k rozvoji národního hnutí. V roce 1862 tak vznikl čistě český tělocvičný spolek – Tělocvičná jednota pražská (pozdější Sokol pražský). Po jeho vzoru sokolské jednoty v českých zemích rychle přibývaly, čímž se postupně začalo utvářet sokolské hnutí. Hnutí, které výchovou usilovalo o lepšího člověka a tělesně, duševně i mravně zdravý národ.¹

Vybudování župních organizací v 80. letech, jejichž základním složkami byly právě jednoty, a vytvoření ČOS (Česká obec sokolská) v roce 1889 posílilo vnitřní stavbu sokolského hnutí, avšak současně s tím bylo potřebné vybudovat organizační strukturu, která by byla schopna zvládnout potřeby Sokola. V letech 1889–1905 byla vybudována základní struktura ČOS. V čele hnutí stály valné sjezdy, které v mezidobí jejich konání zastupoval výbor ČOS. Jeho výkonným orgánem bylo předsednictvo volící ze svého středu starostu, jeho náměstka a ostatní členy předsednictva. Organizační struktura ČOS byla vytvářena pozvolně a postupný vznik výkonných orgánů Sokola i dílčích odborů byl reakcí na potřeby sokolského hnutí, přičemž se ve struktuře odborů odrazila i jeho mnohotvárná činnost.

Vytvořené odbory měly zabezpečit hospodářskou, sociální i správní činnost ČOS. K těmto odborům náležely odbory menšinový, úrazový, jednatelský, ubytovací, železniční, tiskový, hospodářský, finanční, zdravotní, stavební, dále slavnostní výbor, vítací komise apod. Některé z těchto komisí a odborů přešly do aparátu ČOS jako odbory se specifickými funkcemi a prakticky vykonávaly svoji činnost po celou existenci ČOS.²

Zdravotní péče provázela Sokol již od jeho vzniku³ a její vzrůst lze sledovat v různých vývojových obdobích Sokolstva. Jako zřejmě její první projevy lze označit vlivy Jana Evangelisty Purkyně na Miroslava Tyrše. Na Jana Evangelistu Purkyně pak navázaly vědomosti skupin lékařů a mediků opět kolem Miroslava Tyrše. Důležitost jejich myšlenek pocíťovalo Sokolstvo společně s rozmachem svého cvičení a se svou rostoucí členskou základnou, neboť cvičenci byli často vystavováni nebezpečí zranění.⁴ Od počátku bylo tedy jasné, že tam, kde je hlavní náplní činnosti tělesná výchova a péče o zvyšování tělesného zdraví, budou nutné znalosti a práce lékaře.

Potřebu vlastní zdravotní péče ovšem Sokolstvu ukázaly především větší sokolská shromáždění (slety, vystoupení a zájezdy). Zkušenosti z nich přispěly k tomu, že v sokolské organizaci začaly vedle sebe postupně růst dvě složky. První uplatňovala vědecké poznatky, které se snažila využít ke zduření cvičení, druhá se snažila zmírňovat možnosti zranění nebo jeho následků. Přirozená zaměstnanost lékařů ovšem často neumožňovala součinnost, jakou by vývoj tělesného cvičení potřeboval. Lékaři se tedy začali právě díky svému zaneprázdnění uplatňovat především až při ošetřování vzniklých úrazů, což později hodnotil zdravotní odbor ČOS jako pravidlo, které bylo „*ke škodě vlastního poslání tělocviku*“.⁵

¹ ŠTUMBAUER, J., TLUSTÝ, T., & MALÁTOVÁ, R. (2015). *Výbrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 19–20.

² Národní archiv – Československá obec sokolská, Praha. (b.r.). Dostupné 31. července 2020, z <http://www.badatelna.eu/fond/1511/uvod/1646>.

³ Jako „prvopočátek zdravotní péče“ v Sokole lze označit podíl lékařů (zejména MUDr. Eduarda Grégra) na organizační činnosti Sokola pražského. SCHEINER, J. E. (1887). *Dějiny Sokolstva v prvním jeho pětadvacetiletí*. Praha: Knihtiskárna Dra. Edv. Grégra, s. 20–23.

⁴ V roce 1904 byl založen úrazový odbor ČOS, jehož členy byli i sokolští lékaři.

⁵ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 273, Signatura VIII. sjezd – zdravotní odbor 1947, Rozbor usnesení VIII. valného sjezdu Československé obce sokolské z oboru zdravotnictví.

Přesto se postupem času začali lékaři snažit i o zkoumání působení tělocviku na organismus a poskytování rad v oblasti zdravotní tělesné výchovy. Tato lékařská iniciativa procházela v sokolské organizaci postupným vývojem, a to od snah jednotlivců až po vytvoření organizovaných celků, které veškerou zdravotnickou činnost v celé sokolské organizaci řídily zcela samostatně. Úkoly se lékařům hromadily a vynucovaly si svá řešení. Právě tímto způsobem postupně došlo k vytvoření zdravotního odboru ČOS, ke zřízení pomocného zdravotního sboru ČOS, k lékařsko-badatelskému odboru náčelnictva mužů ČOS, ke zřizování župních zdravotních odborů, ke jmenování zdravotníků v jednotách a ke schůzím těchto činitelů.

METODOLOGIE

Cílem příspěvku je zachytit historii zdravotního odboru ČOS, který jednak přispíval ke známým průběhům sokolských akcí a který se také svými radami a výzkumem určitým způsobem podílel na modernizaci sokolského tělocvičného programu. Jedná se o standardní historickou práci z nejnovějších československých dějin, konkrétně dějin tělesné výchovy a sportu. Metodologický přístup k příspěvku byl založen především na obsahové analýze dokumentů v archivních fondech, méně pak v dobových tištěných pramenech a periodikách.

Jedna ze základních metod zde užitých je metoda přímá. Pomocí této klasické metody historického výzkumu je zde na základě studia pramenů zachycen vývoj zdravotního odboru ČOS a jeho práce. Příspěvek dále využívá především diachronního přístupu k historickému vývoji a progresivní metody, neboť jednotlivé události jsou seřazeny od doby nejstarší po dobu nejnovější.

Jako zdroje byly použity především archivní prameny. Nejužitečnějším archivním fondem byl jednoznačně fond Československá obec sokolská, *Praha*, který obsahuje obrovské množství kartonů, z nichž se část věnuje právě zdravotnímu odboru ČOS. Ostatní prameny pak byly využívány především na „dokreslení“ historických událostí.

Historie zdravotního odboru ČOS do roku 1918

Ve druhé polovině 19. století si lidé začali čím dál tím více uvědomovat, že tehdejší způsob života, který byl spojen s rozvojem průmyslu a růstem velkých měst, si vynutil zvýšené požadavky na pohyb a také na vzdělání v oblasti zdravotnictví. Sokolové tvrdili, že český národ pochopil význam tělocviku, a proto také vytvořil sokolskou organizaci, která se snažila o rovnoměrný rozvoj těla i ducha.⁶

„Národ český stále nucen jest vésti boj o svoje bytí, o bytí svojí národnosti i bytí svoje hmotné. A který národ spíše vytrvá a vydrží boj?

Národ se zdravým tělem a zdravým duchem jistě tak snadno ani od přesily udolati se nedá jako národ tělesně a duševně slabší.

Proto národu českému velice musí záležeti na tom, aby skládal se ze samých zdravých a silných lidí, vytrvalých a neohrožených. Lidí silných pak a zdravých dosáhneme přísnou tělesnou výchovou. To na mysli měli poctiví vlastenci čeští Jindřich Fügner a dr. Miroslav Tyrš, kdy v letech šedesátých dali podnět ku zakládání tělocvičných jednot sokolských... ..Zájem o zdravý a mohutný vývin těla musí být

⁶ Tamtéž, Praha, Karton 42, Signatura Zdravotní odbor 1907–1915, Zdravotní odbor „České Obce Sokolské“ v únoru 1910.

*vzbuzen v nejširších vrstvách našeho národa a tu obracím se i k Vám, slovní lékářové čeští, abyste odborným vzděláním svým, svými vědomostmi a vlivem svým šířili všude a podněcovali zájem a dokazovali potřebu zdravé, tělesné výchovy, jaká se děje v našich jednotách sokolských...*⁷

Činnost sokolského zdravotnictví ovšem vzrůstala především z potřeby zajištění bezpečných průběhů sokolských sletů. Až do V. všesokolského sletu v roce 1908 přitom vznikaly pouze sletové (nestálé) zdravotní odbory. K ustanovení trvalého zdravotního odboru došlo teprve po V. všesokolském sletu. Zdravotní odbor ČOS se skládal z užšího stálého odboru čítajícího nejméně deset členů.⁸ Ten se mohl v případě nutnosti a se souhlasem předsednictva ČOS rozšířit o další členy (v dále neomezeném počtu) na odbor širší. Právě předsednictvo ČOS totiž vysílalo do zdravotního odboru Sokola své zástupce. Jednomu z členů zdravotního odboru přitom bylo vyhrazeno místo v předsednictvu ČOS. Účelem zdravotního odboru ČOS bylo:

- a) zkoumat účinek tělocviku na vývin sokolských cvičenců;
- b) zamezit nebo omezit škodlivé následky, které by sokolský tělocvik mohl mít;
- c) poskytnout první pomoc po případné nehodě, ke které došlo během cvičení, a školení sokolů v první pomoci;
- d) přispívat k činnosti sokolského úrazového odboru;
- e) dohlížet na zdraví cvičenců během veřejných vystoupení;
- f) přispívat články do sokolských časopisů.⁹

Zdravotní odbor, kterému před první světovou válkou předsedal MUDr. Václav Mudrych,¹⁰ postupně zaváděl opakující se prohlídky cvičícího členstva, které byly spojeny s měřením a vážením. Tato měření a vážení probíhala jak u zkušených borců, tak i u nováčků, a to jak před začátkem cvičení, tak i v jeho průběhu či po něm. Měřena byla např. tepová frekvence, výše teploty, rychlost dýchání či množství vyloučené moči. Počítáno bylo dále např. množství krve či hmotnost svalstva. Kromě toho byly zaznamenávány obrazy pohybů a výkonů, a to za použití stroboskopu či bioskopu. Pomocí skiagramu sledovali sokolští zdravotníci také vývoj kostí, srdce a plic. Zdravotní odbor se dále zajímal o choroby, které by mohly tělo postihnout při nedostatku pohybu jednotlivých svalových skupin.¹¹

Po vypuknutí první světové války se ovšem zvýšil útlak menšin v monarchii. Část vojáků slovanských národů tak začala přecházet k dohodovým vojskům. Mezi nimi

⁷ Tamtéž, Karton 42, Signatura Zdravotní odbor 1907–1915, Slovník P.T. pp. lékařům československým!, dne 10. března 1901.

⁸ Již před první světovou válkou byla v sokolské organizaci zcela patrná snaha o jednotné zřízení, soustavnou a cílevědomou práci. To se projevilo i ve zdravotnictví, a to mj. vydáváním rubriky „Zdravotní hlídka“, která vycházela ve *Věstníku sokolském*. Do ní sedm let přispívali svými zkušenostmi sokolští zdravotníci pracovníci, pro které se tato rubrika stala určitým pojátkem.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zpráva jednatele, Sokolská zdravotní činnost.

⁹ Tamtéž, Karton 42, Signatura Zdravotní odbor 1907–1915, ŘÁD ZDRAVOTNÍHO ODBORU ČESKÉ OBCE SOKOLSKÉ.

¹⁰ Tamtéž, Karton 42, Signatura Zdravotní odbor 1907–1915, Zdravotní odbor Č.O.S.

¹¹ Tamtéž, Karton 42, Signatura Zdravotní odbor 1907–1915, Zdravotní odbor „České Obce Sokolské“ v únoru 1910.

Tamtéž, Karton 809, Signatura IX. slet – zdravotní odbor 1932, Činnost zdravotního odboru a pomocného zdravotního sboru při IX. sletu.

bylo i značné množství sokolů. Přestože se sokolská organizace chovala začátkem války k Rakousku-Uhersku loajálně a někde dokonce zřizovala válečné lazarety, bylo v listopadu 1915 úředně rozhodnuto o jejím rozpuštění.¹²

Historie zdravotního odboru ČOS od konce první světové války do roku 1941

Po skončení první světové války a vzniku Československé obce sokolské došlo za výrazné iniciativy předsedy zdravotního odboru MUDr. Jan Masáka k zavedení zdravotní práce také v župách a jednotách.¹³ Vedle zdravotního odboru ČOS, jehož členy se mohli stát pouze lékaři (vysokoškolští absolventi studia medicíny) a zároveň členové některé sokolské jednoty, byl po VI. všesokolském sletu v roce 1920 ustanoven pomocný zdravotní sbor ČOS, a to jako pododbor zdravotního odboru. Tento sbor byl složen z členů sokolských jednot z Velké Prahy¹⁴ a byl mu dán úkol obstarat při sletech vše, co souviselo s pomocnou zdravotní službou. Vzhledem k frekvenci všesokolských sletů se jednalo o nelehký úkol, ke kterému bylo navíc nutno vyškolit ve zvláštních kurzech odpovědné členstvo. Členy sboru byli ovšem vždy i lékaři, kteří za jeho práci odpovídali.¹⁵

V roce 1921 došlo k založení lékařsko-badatelského odboru náčelnictva mužů, který byl dlouho v náčelnictvu nazýván „zdravotním odborem“. Úsilí zdravotního odboru ČOS zapříčinilo na jaře 1923 přijetí „Zásad organizace zdravotní péče sokolské“. Počínaje jejich přijetím byl zřízen i úřad sokolského zdravotníka. Ukázalo se ale, že sokolští lékaři nejsou tak početní, aby mohli při svém povolání stíhat i sokolské činovníky. Rozvoj sportu navíc mezitím přinesl řadu pojmů, které bylo nutné z hlediska zdravotnictví řešit (např. závodění mládeže).

Tento rok také došlo k představení návrhu na organizaci župních zdravotních odborů a začalo se i pracovat na základním řádu veškeré sokolské zdravotní činnosti, který byl přijat na výboru ČOS dne 15. června 1924,¹⁶ a to pod názvem „Návrh na

¹² ŠTUMBAUER, J., TLUSTÝ, T., & MALÁTOVÁ, R. (2015). *Výbrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, s. 48.

¹³ Dne 8. prosince 1919 byl podán návrh na zřízení okrskových zdravotních a pořadatelských odborů, dne 12. prosince 1920 přišel návrh na zřizování župních zdravotních odborů a župních pomocných sborů. Mezitím i cvičitelé začali pociťovat nutnost jakési vědecké pomoci, a to ve smyslu zhodnocení tělesné výchovy a zodpovězení různých otázek z lékařského hlediska.

¹⁴ Jeho členem se mohl stát každý příslušník ČOS, který se podrobil odbornému výcviku a řádně vykonal zkoušku (přednost mělo členstvo, které již vzhledem ke svému věku nepodléhalo cvičební povinnosti). Kvůli zaškolení členů do tohoto pododboru pořádala ČOS kurzy, jejichž náplní byla např. obecná anatomie, fyziologie, první pomoc při úrazech a náhlých onemocněních, přeprava zraněných a nemocných či nauka o obvazech a léčivech. Pomocný zdravotní sbor ČOS měl svou vlastní samosprávu, nicméně předsedu a I. místopředsedu do něj nominoval zdravotní odbor ČOS.

Členstvo tohoto sboru začalo postupně vykonávat svou činnost na nejrůznějších akcích, které nesly přívlastek sletový. Prakticky se jednalo o vše od vystoupení žactva národních škol až po poslední provedení jakékoli slavnostní scény. Menší podniky bylo možno v tomto složení zvládnout, u větších musel být sbor doplňován o mimopražské členy (ti zpočátku zajišťovali především dozory nad členstvem během cest do Prahy).

¹⁵ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Slety 1926–1938, Blíže neoznačený dokument ČOS.
Tamtéž, Karton 139, Signatura Zdravotní odbor 1925–1941, Blíže neoznačený dokument ČOS.

¹⁶ Tento návrh byl podán ke schválení již podzimnímu výboru ČOS v roce 1923. Tehdy ovšem nebyl přijat do programu.

reorganizaci zdravotnické práce v ČOS“. ¹⁷ Základními myšlenkami této směrnice byly zdravotnické úkoly v sokolských jednotách, okrscích, župách i ústředí. V podstatě se jednalo o jakési doplňující nařízení k usnesení výboru ČOS z roku 1923, ¹⁸ které ovšem znamenalo velký průlom v sokolském zdravotnictví. Tento pevný řád sokolského zdravotnictví byl v následujících letech budován a zdokonalován, a to i přesto, že k jeho budování nedocházelo vždy a všude stejně dobře a rychle, neboť sokolský lékař byl nucen věnovat své župě či jednotě vlastní drahocenný čas, kterého zpravidla neměl příliš nazbyt.

V prosinci 1924 se uskutečnil VII. valný sjezd ČOS, který se mj. usnesl na zřízení programu „Sokolstvo a zdraví“. Cílem tohoto programu bylo zmapovat účinky tělesných cvičení na lidské tělo. K tomu ovšem bylo nutné, aby je hodnotil člověk, který byl bezpečně schopen rozpoznat zdravé tělo od nemocného – tedy lékař. Bylo navrženo, aby se lékaři stali nerozlučnými rádci a pomocníky sokolských cvičitelů. ¹⁹

Od této doby se začalo postupně sokolské zdravotnictví vžívat do struktury celé organizace i v mimosletových obdobích. ²⁰ K výrazná akceleraci tohoto vývoje přispěl VIII. všesokolský slet v roce 1926 a také IX. všesokolský slet v roce 1932. ²¹ Počinaje VIII. všesokolským sletem v roce 1926 si Sokolstvo obstarávalo zdravotnickou službu na sletišti i všech předsletových podnicích pouze vlastními silami. ²² Po skončení

¹⁷ Podle tohoto řádu bylo povinností všech jednot zvolit si svého zdravotníka (lékaře nebo laika) a popř. ustanovit i svůj zdravotní odbor. Župám bylo uloženo jmenovat zdravotníka-lékaře, župní zdravotní sbor, jeho předsednictvo (župní zdravotní odbor), župní zdravotně lékařskou pohotovost a župní pomocný sbor. Okrsky musely zavést zdravotníka a okrskový zdravotní sbor.

¹⁸ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zdravotní náplň VIII. valného sjezdu.

¹⁹ Jako nejlepší varianta se jevila zdravotnímu odboru ČOS osoba lékaře, který nabyl tělovýchovných zkušeností jako cvičenec, cvičitel a popř. i jako závodník. Také z toho důvodu mělo dle názoru zdravotního odboru ČOS patřit v sokolské výchově rovnocenné místo zdravotníkovi, cvičiteli a vzdělavateli.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 273, Signatura VIII. sjezd – zdravotní odbor 1947, Rozbor usnesení VIII. valného sjezdu Československé obce sokolské z oboru zdravotnictví.

²⁰ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zdravotní náplň VIII. valného sjezdu. MATHE, E., & ČERNÝ, V. (1940). Návrh na novou organizaci sokolského zdravotnictví. *Věstník českých lékařů*, 52(23–24), 398–402.

²¹ Před všesokolskými slety byly zpravidla vydávány pokyny pro účastníky. Výjimkou v tomto ohledu nebyly ani pokyny zdravotní. „... *zdar a úspěch závodu i veřejného cvičení sletového, přece nesmí být nikde zapomínáno, že konečným cílem všeho konání našeho je tužení těla a posílení zdraví, nikoli jeho ubíjení a podlamování... Zdvoujnásobte a ztrojnásobte svoji činnost na poli tělocvičném, ale necht' stonásobně zvýšíte i starost a péči o svoje zdravé a silné tělo!*...“ Cvičenci i cvičitelé byli konkrétně nabádáni, aby dbali na čistotu v tělocvičně, větrali a mírně je i vytápěli, nechali se pokud možno před sletem prohlédnout lékařem, dbali na správnou životosprávu, čistotu těla a rukou a poskytovali si během cvičení záchranu. *Pokyny k IX. sletu všesokolskému v Praze 1932: Obecné pokyny pro členstvo* (1932). Praha: ČOS, s. 41–43.

Pokyny k IX. sletu všesokolskému v Praze 1932: Obecné pokyny pro dorostence a dorostenky (1932). Praha: ČOS, s. 216.

²² Odborně vycvičené členstvo pomocného zdravotního sboru ČOS např. vykonávalo službu nejen na cvičišti, ale i v ambulancích, ubikacích i průvodech. Získané zkušenosti pak využívalo i během dalších sletů. Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Slety 1926–1938, Blíže neoznačený dokument ČOS.

IX. všesokolského sletu v roce 1932 se ve zdravotním odboru ČOS objevily snahy o prohloubení organizační činnosti a důsledné zavedení zdravotnické práce v celé ČOS.²³

O rok později vznikla další složka zdravotního odboru, a to komise mediků při ČOS.²⁴ Jejím úkolem bylo svázat sokolské lékaře se spolkovou zdravotní prací. V této komisi byli soustředěni zejména sokolští studenti lékařství z Univerzity Karlovy. Jednalo se o jakousi školu, jejímž úkolem bylo připravit členy na budoucí výkon funkcí vedoucích sokolského zdravotnictví v ústředí, župách a jednotách. Posluchači zde byli rovněž vychováváni na lékaře tělesné výchovy, a to především kvůli údajnému nedostatku hodinových dotací tohoto odvětví na fakultě.²⁵

Kromě toho došlo také k zavedení „Řádu zdravotní služby při zájezdech ČOS“.²⁶ Zdravotní odbor ČOS tedy začal přispívat k zajištění zdravotní služby během zájezdů ČOS.²⁷ Jeho úlohou bylo zpravidla navrhnout hlavního zdravotníka výpravy a přidělit k jednotlivým částem výpravy (např. pokud jelo několik vlaků) konkrétní zdravotníky z řad sokolských lékařů. Dalším jeho úkolem bylo vypracovat zdravotní pokyny a zajistit, aby se dostaly do rukou všech účastníků či sehnat odpovídající počet léků, a to v závislosti na velikost jednotlivých částí výpravy. Tyto činnosti probíhaly ve spolupráci s pomocným zdravotním sborem ČOS, jehož úkolem bylo např. naplnit brašny léky a dodat je včas pro odvoz na nádraží ap.²⁸

Účelem sokolského zdravotnictví tak byla v této době označena podpora a doplňování tělocvičné, duševní a mravní výchovy sokolských příslušníků, a to ve zdravotnickém směru a zároveň v nejužší spolupráci s cvičitelskými a vzdělávacími sbory. Odbornými činovníky tohoto pracovního úseku byl ve všech složkách organizace zdravotník a zdravotní sbory s případnými odbory a komisemi. Mezi konkrétní směry zdravotnické činnosti patřilo např. zkoumání vlivu tělesných cvičení na vývoj lidského těla a na cvičencovo zdraví. K tomuto bodu náleželo také studium podmínek rozvoje zdraví v tělesné výchově a zpracování a zhodnocení výsledků lékařských prohlídek cvičenců a závodníků společně se studiem jejich případných úrazů.

²³ Výsledkem toho byly sjezdy župních zdravotníků, které proběhly v letech 1934, 1936, 1937, 1940 a 1941. V sjezd župních zdravotníků v květnu 1941 byl poslední sokolskou schůzí tohoto období vůbec, protože šest dní po něm došlo k zastavení sokolské činnosti. Zde byl poprvé statisticky zachycen stav sokolského zdravotnictví (i když již v okleštěné podobě). Svého zdravotníka mělo 1461 jednot (jednalo se o 400 lékařů a 1061 laiků). Lékařských prohlídek se účastnilo 600 sokolských lékařů a lékařek, kteří prohlédli 35 tisíc cvičících a 10 tisíc závodníků (tj. více jak 10 % veškerého cvičičího členstva).

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zdravotní náplň VIII. valného sjezdu.

²⁴ V podstatě se jednalo o jakousi stálou zdravotnickou školu ČOS. Její činnost však byla zastavena 17. listopadu 1939, kdy došlo k uzavření vysokých škol.

²⁵ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Oběžníky 1933–1939, Československá obec sokolská, dne 11. května 1933.

Tamtéž, Karton 140, Signatura Oběžníky 1933–1939, Československá obec sokolská, Praha v lednu 1939.

²⁶ Impulzem k zavedení tohoto řádu bylo úspěšné zorganizování zdravotní služby při velké sokolské výpravě do Lublaně v roce 1933.

²⁷ Během zájezdů a sletů, kterých se podle zdravotního odboru ČOS měli účastnit pouze jedinci zcela zdraví, bylo členstvo ještě zvlášť nabádáno, aby se vyvarovalo alkoholu a nikotinu. Naopak mu bývalo doporučováno připravovat před odjezdem tělo otužováním.

²⁸ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Řády 1931–1935, Řád zdravotní služby pro zájezdy ČOS.

Dalším směrem byla např. péče o zdraví, a to jednak ve smyslu preventivního lékařství a jednak ve smyslu napravování škod vzniklých během cvičení i mimo něj, první pomoc a péče o všechna zdravotnická zařízení. Nebylo však opomíjeno ani šíření zdravotnických znalostí a školení nových zdravotnických pracovníků, organizace a vedení zdravotnické služby v ozdravovnách a letních táborech.²⁹

V polovině roku 1935 vykazoval zdravotní odbor ČOS činnost, kterou dělil na:

- a) zdravotně výchovnou (přednášky ve cvičitelských školách ČOS);
- b) zdravotně normativní (směrnice pro přestup třináctiletých žáků do dorostu, úrazový řád);
- c) kurativní (lékařská služba ve školách, při podnicích i zájezdech ČOS);
- d) při sledování úrazů, očkování žactva či shánění nové zdravotnické literatury.

Pomocný zdravotní sbor ČOS, který v této době čítal již 237 členů, se navíc mimo svou službu věnoval výcviku členstva v protiplynové obraně. Také v župách byl již patrný pokrok. Mnohde fungoval celý zdravotní sbor složený z laiků (župní zdravotník, zdravotníci jednot a členové župního zdravotního předsednictva), kteří pořádali kurzy první pomoci, přednášky, proslovy, besídky i loutková představení se zdravotnickou tematikou. Kromě toho se pořádaly prohlídky cvičících, dožíralo se na čistotu cvičebních místností, hygienu prostředí při župních či menších akcích a udržovaly se (pokud možno jednotné) lékárníčky.³⁰ Pomocný zdravotní sbor ČOS navíc řešil tento rok jednak úkoly, které mu uložil zdravotní odbor ČOS, a jednak se snažil pomýšlet i na přípravu směrem k blížícímu se X. všesokolskému sletu. Proto také připravil kurz první pomoci pro nové členy, který byl zahájen koncem dubna 1936 a na který se přihlásilo 194 zájemců.³¹ Všem absolventům bylo po skončení kurzu doporučeno, aby se dali dobrovolně k dispozici Civilní protiletectké ochraně a podrobili se dalšímu specializovanému výcviku.

V roce 1936 proběhlo šest řádných schůzí zdravotního odboru ČOS. Jeho činnost se tohoto roku odvíjela dvojím směrem. Jednak byly projednávány a propracovávány náměty, které byly uloženy zdravotnímu odboru na sjezdu župních zdravotníků (popř. i náměty dalších odborů ČOS). Mezi ně patřilo např. vypracování pokynů pro zdravotnickou činnost v župách, okresech a jednotách či vydání zdravotnické příručky pro „zdravotníky-lékaře“ i „zdravotníky-nelékaře“. Také byly ovšem vyřizovány běžné věci (lékařské přednášky ve cvičitelských školách, udržování lékárníček, ustanovení sletového zdravotního odboru) a obstarávána lékařská služba.³² V roce 1937 pak došlo k vydání *Zdravotnické příručky*³³ s řády, pokyny a návody k práci.

Před X. všesokolským sletem zahájil zdravotní odbor ČOS svou velkou očkovací akci, která byla určena sokolským dětem. Ty měly být v souladu s celostátní očkovací akcí očkovány proti záškrtu. Stát však z důvodu velkého množství dětí nemohl garantovat očkování všech dětí již před sletem, a tak se chopila tohoto úkolu zdravotní

²⁹ Tamtéž, Karton 140, Signatura Řády 1931–1935, Návrh „Řádu sokolské zdravotnické činnosti“.

³⁰ Tamtéž, Karton 140, Signatura Oběžníky 1933–1939, Zprávy tiskového odboru ČOS – Druhý sjezd sokolských župních zdravotníků, dne 8. prosince 1935.

³¹ K tomu je ovšem nutno dodat, že až do konce kurzu vydrželo pouze 90 posluchačů. I tak se ovšem jednalo o značný počet absolventů, neboť pomocný zdravotní sbor čítal v této době 206 členů.

³² Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Oběžníky 1933–1939, Dr. Tringlerová-Parschová – Zpráva o činnosti zdravotního odboru ČOS.

³³ *Zdravotnická příručka* (1937). Praha: Československá obec sokolská.

komise sletu. Ta rozeslala všem jednotám dotazník, ve kterém bylo třeba vyplnit, kolik dětí již bylo naočkováno, kolik rodičů si může dovolit zaplatit svému dítěti sérum a kolik rodičů nedisponuje dostatečnými finančními prostředky, které by zakoupení séra umožnily. V této věci bylo současně jednáno se Státním zdravotním ústavem o poskytnutí séra pro nemajetnější rodiny.³⁴ Zdravotnímu odboru se nakonec skutečně podařilo zajistit zdarma očkovací látku pro několik tisíc chudších dětí.

Na sokolském sletu roku 1938 poprvé vystoupili sokolští medicí a medičky jako zcela samostatná složka a svou činností na cvičištích, závodistiších, ošetrovnách, ubikacích a v průvodech přispěli k úspěchu zdravotní sletové služby.³⁵ Zde již lze prokazatelně tvrdit, že zdravotní odbor ČOS významně přispíval k zajištění hladkého průběhu sletu (připraveno bylo 12 ošetřoven s více jak 400 lůžky). Byl zde rovněž organizován lékařský vědecký výzkum, v rámci kterého pracovali lékaři např. na studiu mdlob, dolních končetin, srdcí závodníků ap.³⁶ Po skončení sletu se činnost odboru vrátila do běžných kolejí. Byla ovšem brzy rozšířena o lékařskou péči o uprchlíky z pohraničních oblastí, kteří byli po odstoupení Sudet Německu ubytováni v Tyršově domě.³⁷

Vzhledem k poměrně úspěšné činnosti se zdravotní odbor ČOS začínal čím dál tím více domáhat zvýšení svých kompetencí. Pokud bychom se podívali na celou strukturu zdravotního ústředí ČOS, konstatovali bychom, že byla koncem 30. let složena ze čtyř organizačních složek, kterými byly:

1. Zdravotní odbor ČOS
2. Širší zdravotní odbor ČOS³⁸
3. Zdravotní pohotovost ČOS
4. Pomocný sbor ČOS

Zdravotní odbor ČOS tvořilo předsednictvo širšího zdravotního odboru ČOS. Jednalo se přitom spíše pouze o poradní orgán předsednictva ČOS, což se členům tohoto odboru dlouhodobě nelíbilo. Předseda a místopředseda zdravotního odboru byli jmenováni předsednictvem ČOS (ne tedy výborem ČOS po návrhu širšího zdravotního odboru). Volba členů zdravotního odboru ČOS nebyla příliš jasná, neboť na ni sokolské řády, stejně jako na volbu zdravotníka v župách a jednotách, nemyslely.³⁹

³⁴ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Slety 1926–1938, Zdravotní organizace X. všesokolského sletu.

³⁵ Zdravotnickou službu X. všesokolského sletu měly na starosti dva odbory – zdravotní a pomocný zdravotní. Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Slety 1926–1938, X. slet všesokolský v Praze 1938.

Tamtéž, Karton 140, Signatura X. SLET – zdravotní odbor 1933–1939, Zprávy tiskového odboru ČOS – Komise mediků ČOS, dne 3. prosince 1938.

³⁶ Tamtéž, Karton 140, Signatura Slety 1926–1938, Zpravodajství X. všesokolského sletu v Praze 1938, dne 12. května 1938.

³⁷ Tamtéž, Karton 827, Signatura X. SLET – zdravotní odbor 1936 – 1940, Jednatelská zpráva zdravotního odboru ČOS v r. 1938–39.

³⁸ Širší zdravotní odbor ČOS tvořili župní zdravotníci, jejich náměstkové a členové zdravotního odboru ČOS.

³⁹ Dne 10. října 1939 byl např. ustanoven nový zdravotní odbor ČOS, který čítal 20 členů a do jehož čela byl postaven MUDr. Ervín Mathé. Předchozí volba přitom proběhla v červenci 1939, kdy byl předsedou zdravotního odboru ČOS zvolen MUDr. Karel Hrdlička. Část členů ovšem velice pravděpodobně během několika následujících měsíců odstoupila z funkce. Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 827, Signatura X. SLET – zdravotní odbor 1936–1940, Jednatelská zpráva zdravotního odboru ČOS v r. 1938–39.

V roce 1940 se ČOS chystala změnit organizaci sokolského zdravotnictví. Byl vypracován návrh, který byl přednesen ve škole župních zdravotníků a publikován v Časopisu českých lékařů. Nový návrh se snažil ponechat vše, co se osvědčilo, a doplnit výstavbu zdravotnické organizace v Sokolstvu, zejména pak řízení veškeré práce v ústředí.

Zdravotní odbor ČOS tedy navrhoval, aby v sokolském ústředí vzniknul pouze jeden útvar, který by vedl veškeré sokolské zdravotnictví. Mělo zde být tudíž jmenováno předsednictvo zdravotního sboru (tím byl myšlen tehdejší zdravotní odbor ČOS), které by bylo výkonným orgánem zdravotního sboru ČOS, jenž by tvořili všichni župní zdravotníci se svými náměstky a také předsednictvo sboru. Tento sbor měl navrhovat předsednictvu ČOS vlastního předsedu a měl mít svůj jasný řád s vymezením pravomocí. Vnitřní organizace měla mít oddělení badatelské, komisi mediků (po otevření vysokých škol), pomocný zdravotní sbor, oddělení úrazové (tehdejší úrazový odbor) a komisi lékárnickou (a také celou řadu dalších komisí pro svou vnitřní práci – školskou, pro styk s župami, organizační, přednáškovou, tiskovou, výstavní ap.).

Dále byl vznesen návrh, aby byla jasně specifikována nejvyšší součinnost se cvičitelskými sbory a popř. i s náčelnictvy a vzdělávacím sborem. Náhradou za lékařsko-badatelský odbor náčelnictva mužů se mělo stát pevné spojení obou náčelnictev se zdravotním sborem ČOS, a to členstvím jednoho člena a členky těchto náčelnictev v předsednictvu zdravotního sboru. Obdobným způsobem měl být upraven i poměr sboru ke vzdělávacímu předsednictvu. Bylo však myšleno i na vztah k dalším složkám ČOS (viz obrázek 1), které souvisely s náplní zdravotnické činnosti (sociální a pomocný odbor, ozdravovny ap.).

Obrázek 1

Nově navržená struktura sokolského zdravotnictví (1940)⁴⁰

Před zrušením ČOS, ke kterému došlo v roce 1941, se ovšem zdravotnímu odboru ČOS nepodařilo novou strukturu a zvýšení svých kompetencí prosadit. Musel se tak

⁴⁰ Převzato z: MATHÉ, E., & ČERNÝ, V. (1940). Návrh na novou organizaci sokolského zdravotnictví. *Věstník českých lékařů*, 52(23–24), 398–402.

spokojit pouze s tím, že bylo při něm zavedeno několik dalších komisí, a to např. škol- ská, pro příručky, pro styk se župami, pro přednášky ve školách či pro zdravotní dozory.⁴¹

Historie zdravotního odboru ČOS od konce druhé světové války do roku 1948

Po skončení druhé světové války zahájil první schůzi zdravotního odboru MUDr. Jan V. Král, který zde mj. vzpomínal na jednoho ze svých předchůdců MUDr. Karla Hrdličku, který zemřel v koncentračním táboře v Osvětimi.⁴² Tento nový předseda navrhoval pokračovat ve zdravotnické práci tam, kde byl odbor donucen skončit. Navíc se měl snažit o vybudování nové organizace sokolské zdravotnické práce. K tomu však bylo třeba vychovat nové členy odboru, neboť ten řada z nich během druhé světové války opustila, a také urychleně znovuzahájit zdravotnickou činnost ve všech župách a jednotách. Na schůzi byla prozatímní práce odboru rozvržena na čtyři části, a to následujícím způsobem:

- a) badatelská
- b) zdravotní
- c) úrazová
- d) sociální a zdravotně výchovná⁴³

Na druhé schůzi zdravotního odboru, která měla na rozdíl od první (spíše informativní) více pracovní charakter, bylo již mj. konstatováno znovuzahájení činnosti pomocného zdravotního sboru. Na schůzi bylo dále řešeno např. ustanovení zdravotně-sociálního odboru Ústředního národního tělovýchovného výboru a vysílání členů do tohoto nově vzniklého výboru.⁴⁴ Dne 14. července 1945 ovšem došlo k novému ustanovení předsednictva zdravotního odboru ČOS. Do funkce předsedy byl na návrh a doporučení předsednictva ČOS dosazen MUDr. Rudolf Köhler.⁴⁵ K další změně na postu předsedy zdravotního odboru ČOS došlo dne 25. května 1946, kdy MUDr. Rudolfa Köhlera vystřídal MUDr. Ervín Mathé. Nový předseda krátce po svém dosazení prohlásil, že se odbor bude snažit nadále úspěšně pokračovat v plnění směrnic, které nastolil jeho předchůdce.⁴⁶ V poválečné době vzniklo při tomto odboru,

⁴¹ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Organisaace zdravotní činnosti v Sokolstvu. Tamtéž, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zpráva jednatele, Sokolská zdravotní činnost.

⁴² Jednalo se o jeden z prvních odborů ČOS, který začal po skončení druhé světové války naplno pracovat. Svou činnost zahájil dne 17. května 1945 v budově pražského Sokola. Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zpráva zdravotního odboru ČOS pro podzemní zasedání výboru ČOS ve dnech 15.–16. prosince 1945.

⁴³ Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zápis o 1. schůzi zdravotního odboru Československé obce sokolské, konané 17. května 1945.

⁴⁴ Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zápis o 2. schůzi zdravotního odboru ČOS dne 13.VI.1945 v Praze II.

⁴⁵ Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zápis o I./ustavující/ schůzi zdravotního odboru ČOS, konané dne 14. července 1945 v Praze II., Kateřinská 40.

⁴⁶ Změna na funkci předsedy přišla poměrně nečekaně. Nový předseda společně se svým předchůdcem sice odboru vysvětlovali, proč ke změně došlo, nicméně MUDr. Rudolf Köhler, který se stal pouze řadovým členem odboru, připustil, že některé věci týkající se této změny pro něj nejsou zcela jasné.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zápis ustavující schůze zdravotního odboru ČOS, dne 25. května 1946.

který se opět postupně rozrůstal, také několik komisí, které byly odborem pověřovány různými úkoly. Tyto komise měly své vlastní vedení. Jednalo se o komisi lékárníků (předseda MUC. Jaromír Mácha), mediků (předseda PhMr. Václav Ambrož) a komisi pomocně zdravotní (předseda MUDr. Bohuslav Hron).⁴⁷

Koncem roku 1946 již konstatoval zdravotní odbor ČOS, že se mu mj. podařilo obnovit spolupráci s ČsČK (Československý červený kříž) o školení ošetřovatelek v Sokole a také, že by v nejbližší době mělo dojít k podepsání obdobné smlouvy, která by se týkala školení samaritánů.⁴⁸ Zdravotní odbor ČOS chtěl ovšem s ČsČK řešit ještě otázku používání znaku Červeného kříže zdravotním odborem ČOS při jeho podnicích (to ovšem zákon neumožňoval, a tak k tomu ani nedošlo).⁴⁹

Dále se opětovně rozběhl také program „Sokolstvo a zdraví“, jehož výsledky byly mj. hodnoceny VIII. valným sjezdem ČOS, který proběhl ve dnech 25. – 28. října 1947.⁵⁰ V rámci tohoto sjezdu se uskutečnilo poprvé i zasedání samostatného zdravotního sjezdového odboru, které řídil jeho předseda MUDr. Ervín Mathé. Byla zde přednesena celá řada dalších referátů, které např. hodnotily nízkou úrazovost při cvičeních či volaly po vzniku „bádacích střediska“, které by sledovalo aktuální otázky fyziologie a patologie náraďových a jiných cvičení. Návrh byl takový, že by toto středisko mělo vzniknout v sokolském ústředí. Kromě toho zde byly předloženy návrhy, jakými směry by se měla sokolská zdravotní výchova ubírat směrem do budoucna. Bylo zde mj. navrženo, aby byla členstvem neustále prohlubována, a to např. i filmy a dobře vedeným tiskem.⁵¹

Badatelské zkušenosti se měly odrazit také v metodice tělesných cvičení, kterou bylo dle zdravotního odboru ČOS nutno neustále zlepšovat. Nové poznatky se měly dále uplatnit nejen při školení sokolských lékařů či pomocných zdravotníků, ale i při zdravotní výchově sokolských cvičitelů a cvičících. Tělesné cvičení bylo označeno za neoddělitelnou součást zdravotní výchovy. Pečovat o zdraví ovšem bylo dle zdravotního odboru ČOS nutné ještě dříve, než by mohlo dojít k jakémukoli jeho narušení.

Členstvo zdravotního odboru rovněž doufalo, že VIII. valný sjezd pro něj konečně schválí další kompetence a pozvedne jeho prestiž v rámci sokolské organizace. To se ovšem nestalo. Podle rozhodnutí VIII. valného sjezdu ČOS nebyl k zrovnoprávnění činnosti zdravotníků s činností složek vzdělávacích a technických prozatím důvod

⁴⁷ Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Seznam členů zdravotního odboru ČOS i jeho komisí po novém jejich ustanovení.

⁴⁸ Smlouva mezi ČOS a ČsČK o školení ošetřovatelek byla podepsána již roku 1937. Obě organizace se ale v roce 1946 domluvily na její neustálé platnosti. K uzavření smlouvy týkající se školení samaritánů nakonec nedošlo.

⁴⁹ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zpráva pro podzimní schůzi výboru ČOS ve dnech 14. a 15. XII. 1946.

Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Jednatelská zpráva pro presidiální schůzi dne 15. ledna 1947.

⁵⁰ Nutno však dodat, že na rozdíl od ostatních usnesení VIII. valného sjezdu byla zdravotní rezoluce nejstručnější, a to i přesto, že obsahovala množství myšlenek, které byly pro rozvoj sokolské tělesné výchovy důležité.

⁵¹ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 273, Signatura VIII. sjezd – zdravotní odbor 1947, Návrh na pořad jednání zdravotního odboru VIII. valného sjezdu ČOS.

(zaznělo zde dokonce, že by tento požadavek v praxi snad ani neobstál). Schválen tak byl pouze návrh, který pro zdravotníky vymezil opět poměrně nejasné místo: „...*Proto patří v sokolské výchově i v našem zřízení zdravotníku místo, které mu jeho významem náleží...*“. Bylo zde dále navrženo, aby se zdravotníci prozatím omezili na lékařské prohlídky mládeže a cvičitelů.⁵² K přijetí tohoto návrhu ale nedošlo.

Potěšujícím tak alespoň bylo, že se ani nadále ČOS nehodlala smířit s pouhou snahou o zabránění újem na zdraví a léčením těla, ale naopak se snažila stále hledat nové cesty k pokroku v tělesné výchově, ke kterým měly pomoci nové vědecké poznatky. Úkolem správné a všestranné tělesné výchovy bylo dle zdravotního odboru rozvinutí všech tělesných a duševních sil potřebných k zajištění a zachování zdraví a nejvyšší pracovní výkonnosti do pozdního věku. Péče o zdokonalení zdravotního stavu se ovšem v Sokolstvu upínala nadále zejména směrem k mládeži, kterou, dle vyjádření zdravotního odboru, bylo nejvíce nutné ubránit od všech nepřiměřených cviků a neúměrného přepínání. Zdravotní odbor ČOS tak chtěl nadále svými pravidelnými povinnými lékařskými prohlídkami sledovat vývoj a zdravotní stav jednotlivých cvičících a určovat jejich cvičební schopnost. Jako prostředky sokolské tělesné výchovy označil dokonale vybavené tělocvičny, místa pro pobyt v přírodě a znalosti a zachování osobní hygieny, správné výživy a pohlavní kázně.⁵³

Podle zdravotního odboru ČOS bylo ovšem nutno, aby v očích cvičenců nebyl tělovýchovný lékař viděn jako osoba, jejíž hlavním posláním je zakazovat pohyb, vypětí či závod. Měl být naopak viděn jako někdo, kdo dává zdravotní cvičení obdobně jako lék: „*V době vývoje tělesného je příliš mnoho možno u mládeže nevhodným zatěžováním poškoditi – právě tak jako včasným zákrokem napravit. Přepínání vede v pozdější době k nenapravitelným škodám... .. Veškeré stupně výcvikové, veškerá omezení co do hodnoty prvků cvičebních, sled a náplň cvičebních hodin základního i zájmového cvičení i zásadní názor na základní tělesnou zdatnost mládeže je nutno budovat jenom a jenom na podkladě přísné vědecké.*“⁵⁴

Prvním setkáním mezi sokolským cvičencem a lékařem se tak stala prohlídka, na které bylo zjišťováno, zda je cvičenec schopen zvládnout zamýšlené cvičení. Pokud tomu tak nebylo, hledalo se cvičení, které by případně měl (vzhledem ke své zdravotní vadě) vykonávat. Dalšími zdravotními prohlídkami stejného cvičence pak získávali sokolští lékaři zkušenosti s tím, jak která cvičení na tělo působí.

„*Bude splněním dávných tužeb sokolské tělesné výchovy, až projde každý při svém vstupu do Sokola řádnou lékařskou prohlídkou a bude sledován po celou dobu svého mnohaletého cvičení...*“⁵⁵

Zdravotníci si ovšem také uvědomovali, že k tomu, aby se sokolská tělesná výchova stala „moderní továrnou na zdraví“, bylo třeba zajistit i zevní podmínky pro cvičení.

⁵² Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zápis o schůzi zdravotního odboru ČOS konané dne 28. listopadu 1947 v Tyršově domě, zasedací síň č. II.

Tamtéž, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Předlohy pro schůzi zdravotního odboru ČOS, dne 28. listopadu 1947 o 18. hod.

⁵³ Tamtéž, Karton 273, Signatura VIII. sjezd – zdravotní odbor 1947, VIII. valný sjezd ČOS 25. – 28. října 1947, Zdravotní odbor.

⁵⁴ Tamtéž, Praha, Karton 273, Signatura VIII. sjezd – zdravotní odbor 1947, Rozbor usnesení VIII. valného sjezdu Československé obce sokolské z oboru zdravotnictví.

⁵⁵ Tamtéž.

Tzn. že se domnívali, že není do budoucna myslitelné, aby místa, která byla určena pro tělesnou výchovu, byla současně používána i k jiným účelům. I když tento požadavek zpravidla narážel na finanční problémy, domníval se zdravotní odbor ČOS, že by do budoucna neměly být při stavbách a projektech otázky hygieny odsouvány provozními zájmy. Tím by mělo dle jeho názoru dojít k rozsáhlému zlepšování tělocvičen, hřišť, koupališť, tábořišť, nářadí i náčiní, a to společně s rovnoměrným zlepšením hygieny jednotlivců. Zdravotní odbor ovšem myslel také na to, že více pohybu a větší tělesné zatížení povede k zvýšenému množství úrazů, kterých měl za posledních 25 let zaznamenáno okolo 60 tisíc.

Názory a myšlenky na sokolskou zdravotní péči ovšem nadále narážely i ve spolkovém životě na řadu překážek a organizačních problémů. I po druhé světové válce tak byla sokolská zdravotní péče sice samozřejmostí, ale to pouze co do poskytnutí a vyučování první pomoci, ošetření a lékařských prohlídek a také přednášek z anatomie a fyziologie. Zdravotníci nadále postrádali jakoukoli pravomoc, která by byla schválena stanovami a již sama volba zdravotníka závisela na uvážení příslušné nadřazené sokolské složky. Podle toho také vypadala jejich účast na různých jednáních příslušných orgánů. Snahy o zrovnoprávnění sokolských zdravotníků (lékařů), vzdělavatelů a náčelníků nadále narážely na odpor, a to především z řad náčelnictva. Dokonce ani náčelník a náčelnice ČOS nebyly snahám o zvýšení kompetencí sokolských zdravotníků nakloněny. Sokolští vzdělavatelé měli pro snahy zdravotníků větší pochopení.⁵⁶

To se ale již svobodné organizování vlastních odborů v ČOS blížilo ke svému konci. Koncem února 1948 bylo rozhodnuto o sloučení československé tělesné výchovy a sportu do jednotné sokolské organizace, do které měly se svým majetkem a členstvem přejít všechny československé sportovní, tělovýchovné a turistické svazy a spolky. Sokolstvo následně vystoupilo proti únorovému převratu, a to jak na svém XI. všesokolském sletu, tak i na smutečních akcích po úmrtí Edvarda Beneše. Po nich byly novým vedením Sokola provedeny v této organizaci rozsáhlé čistky. Sokolské demokratické tradice tak byly postupně omezovány a odbory přetvářeny dle představ komunistů.⁵⁷

ZÁVĚR

Počátky zdravotnické práce v ČOS sahají až k samotnému vzniku sokolské organizace, neboť již v Tělocvičné jednotě pražské bylo cvičící členstvo vystavováno možnosti svého zranění. Nutnost zavedení vlastní zdravotní péče ovšem Sokolstvu ukázaly především jeho větší akce. Teprve po V. všesokolském sletu byl ale zřízen trvalý (a ne pouze sletový) zdravotní odbor ČOS. Ten sice postupem času rozšiřoval svou činnost, ovšem teprve v první polovině 20. let se mu dostalo prvního skutečného řádu, pomocí kterého byla zahájena reorganizace sokolského zdravotnictví.

V reakci na ní byli jmenováni zdravotníci, zaváděny zdravotní sbory v župách a jednotách a zdravotnictví se začalo vžívat do struktury celé organizace. Přesto lze prokazatelně tvrdit, že sokolští zdravotníci nebyli se svým postavením v rámci celé organizace příliš spokojeni. Volba předsedy zdravotního odboru byla víceméně nejasná, neboť do ní značně zasahovalo předsednictvo ČOS, a nejasné byly i samotné kompetence tohoto odboru. Zdravotní odbor sice volal po svém zrovnoprávnění se

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., & WAIC, M. (2006). *Výbrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum, 142 s.

vzdělavateli a náčelníky, ale k tomu do konce 40. let nedošlo. Zejména náčelnictvo totiž nechťelo dopustit, aby mu kdokoli do cvičení zasahoval.

Zdravotní odbor se tak musel spokojit s tím, že zajišťoval zdravotní službu při sokolských akcích, zkoumal vhodnost cvičení pro lidský organismus, vedl záznamy z měření jednotlivých cvičících členů či byl např. dotazován náčelnictvy na vhodnost různých tělovýchovných aktivit pro určité věkové kategorie.⁵⁸ Kromě sportovních aktivit ovšem řešil také např. vhodnost táboření – nocování pod stany či několikadenních cyklistických výletů pro žactvo. Zdravotní odbor tyto aktivity zpravidla nezavrhoval, ale vydával k nim svá (pro náčelnictvo nezávazná) doporučení.⁵⁹

Členy tohoto odboru přitom byli lékaři, kteří nepochybně o lidském zdraví věděli mnoho a kteří se také často v minulosti účastnili sokolských cvičení. Poměrně překvapivě se ovšem jeví fakt, že ve zdravotním odboru ČOS nikdy aktivně nepůsobil prof. Karel Weigner, který byl dlouholetým členem předsednictva ČOS a přednostou anatomického ústavu lékařské fakulty Univerzity Karlovy a který zároveň napsal i nemalé množství publikací se zdravotní tematikou. Přestože nebyla tato významná osobnost československé tělesné kultury členem zdravotního odboru ČOS, nepochybně tento odbor svými myšlenkami ovlivňovala.⁶⁰

Na počátku 40. let se zdravotní odbor snažil o změnu organizace sokolského zdravotnictví. Byl vypracován návrh na její novou strukturu. V rámci navrhovaných změn mělo opět dojít k zrovnoprávnění zdravotníků s náčelníky a vzdělavateli. Ti sice uznali, že zdravotníci mají v sokolské organizaci své místo, nicméně ani tentokrát nebyli ochotni připustit rozsáhlejší změny. Sokolská organizace byla ovšem následně donucena ukončit svou činnost.

⁵⁸ Příkladem může být krasobruslení, na jehož vhodnost pro záskyne starší 8 let se dotazovalo náčelnictvo žen. Zdravotní odbor neměl proti jeho zařazení do výchovy dívek žádné připomínky. Obdobné to bylo např. s lehkootletickými disciplínami u dorostenek, z nichž nebyly zdravotním odborem ČOS pro věkovou kategorii 16–18 let doporučeny disciplíny 200 metrů a 4 × 100 metrů.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 139, Signatura Zdravotní odbor 1925–1941, Zápis o schůzi zdravotního odboru ČOS, konané 20.II.1940 v Tyršově domě.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 139, Signatura Zdravotní odbor 1925–1941, Zápis o 6. schůzi zdravotního odboru ČOS, konané 19.III.1940.

⁵⁹ Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, 17. Pobyt v přírodě, Táboření žáků 11–13letých.

⁶⁰ Karel Weigner totiž např. přednášel na různých schůzích, které se pod hlavičkou zdravotního odboru ČOS uskutečnily. Mezi nimi lze např. jmenovat sjezd župních zdravotníků v roce 1937. O tom, že byl jeho myšlenkami zdravotní odbor ČOS ovlivňován, svědčí mj. fakt, že v roce 1947 uvedl zdravotní odbor ČOS, že cíl jeho zdravotní práce zůstává ve shodě s myšlenkami prof. Karla Weignera. Cílem tedy bylo „*vypěstovati zdravé a krásné lidské tělo v souladu s duchovním zušlechtěním*“.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 140, Signatura Oběžníky 1933–1939, Zprávy tiskového odboru ČOS – Druhý sjezd sokolských župních zdravotníků, dne 8. prosince 1935.

Tamtéž, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zdravotní náplň VIII. valného sjezdu.

TLUSTÝ, T. (2020). Pohyb a zdraví v dílech a názorech Karla Weignera. *Česká Kinantropologie*, 24(1–2), 30–40.

Po skončení druhé světové války a obnovení ČOS došlo rovněž ke znovuzahájení činnosti jejího zdravotního odboru složeného z lékařů. Do této doby se ovšem stále jednalo spíše o výjimku. Ostatní velké tělocvičné organizace totiž nedisponovaly takovýmto množstvím lékařů, tzn. že zdravotnické funkce v nich vykonávali více samaritáni či laici. Nelze se tedy divit ani tomu, že v porovnání s ČOS měl např. SDTJ (Svaz dělnických tělocvičných jednot) lépe zorganizovanou samaritánskou práci. Lékařskou práci ČOS naopak v této době přijal SDTJ jako svůj vzor. Důraz přitom prozatím kladl na školení⁶¹ či navýšení hygieny cvičebního prostředí. Do budoucna ale plánoval i prohlídky cvičících. Jednotné lékárníčky ovšem nebyly (na rozdíl od ČOS) z finančních důvodů pro jednoty SDTJ dosažitelné. Přesto se zdravotní odbor ČOS a SDTJ se dohodly, že zdravotníci SDTJ (členové zdravotního sboru SDTJ) budou zapojeni do sokolské zdravotní služby při XI. všesokolském sletu.⁶²

V žádném případě se ovšem nejednalo o jedinou snahu o navázání zdravotnické spolupráce mezi ČOS a dalšími tělocvičnými organizacemi. Po skončení druhé světové války vzniknul v republice Svaz brannosti, se kterým ČOS, stejně jako další velké tělocvičné organizace v Československu, spolupracovala. V listopadu 1946 zaslal Svaz brannosti ČOS dopis, ve kterém ji žádal, aby mu veškeré zdravotní složky ČOS byly dány k dispozici. To sice zdravotní odbor ČOS odmítal, ovšem rovněž zdůrazňoval, že se v tomto případě podrobí jakémukoli rozhodnutí předsednictva ČOS.⁶³

Po uchopení moci komunisty v únoru roku 1948 rozhodl Ústřední akční výbor Národní fronty o organickém sjednocení tělovýchovných, sportovních a turistických svazů, spolků a klubů do jediné celostátní organizace Sokol. V sokolské organizaci tak začaly probíhat rozsáhlé změny, a to jak personální, tak i organizační. Těmto změnám se nevyhnul ani zdravotní odbor. Během několika let byl mj. rozdělen na odbory zdravotně-technický či zdravotně-tělovýchovný.⁶⁴ V roce 1952 byl ale na základě usnesení Ústředního výboru Komunistické strany Československa vypracován a 12. prosince 1952 přijat zákon č. 71 Sb., o organizaci tělesné výchovy a sportu. Jeho přijetí znamenalo zrušení jednotné tělovýchovné organizace Sokol a zavedení státního řízení tělesné výchovy a sportu.

⁶¹ K tomu je nutno dodat, že SDTJ trpěl nedostatkem pracovníků i přesto, že na rozdíl od ČOS mohl po celou dobu nacistické okupace pracovat. Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 332, Signatura Zdravotní odbor – korespondence 1945–1948, Zpráva pro předsednictvo ČOS, dne 27. listopadu 1946.

⁶² Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 331, Signatura Zdravotní odbor – oběžníky 1946–1948, Zdravotní odbor ČOS.

⁶³ Rozhodnutí předsednictva ČOS se bohužel nepodařilo dohledat.

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zpráva jednatele pro presidiální schůzi, dne 19. 11. 1946.

Tamtéž, Karton 330, Signatura Zdravotní odbor – schůze 1945–1948, Zpráva jednatele pro presidiální schůzi, dne 10. 12. 1946.

⁶⁴ Tamtéž, Karton 474, Signatura Odbor zdravotně technický, 1951.

Tamtéž, Karton 474, Signatura Odbor zdravotně tělovýchovný, 1951.

PRAMENY A LITERATURA

Archivní fond

Národní archiv, Fond Československá obec sokolská, Praha, Kartony 126, 139, 140, 273, 330–333, 474, 780, 798, 809, 827 a 853.

Tištěné prameny

Pokyny k IX. sletu všesokolskému v Praze 1932: Obecné pokyny pro členstvo (1932). Praha: ČOS.

Pokyny k IX. sletu všesokolskému v Praze 1932: Obecné pokyny pro dorostence a dorostenky (1932).

Praha: ČOS.

Usnesení VII. valného sjezdu Československé obce sokolské v Praze: 7. a 8. prosince 1924 (1925).

Praha: Československá obec sokolská.

Zdravotnická příručka (1937). Praha: Československá obec sokolská.

Zdravotnictví pro cvičitele (1946). Praha: ČOS.

LITERATURA

KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J., & WAIC, M. (2006). *Vybrané kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum.

MATHÉ, E., & ČERNÝ, V. (1940). Návrh na novou organizaci sokolského zdravotnictví. *Věstník českých lékařů*, 52(23–24), 398–402.

SCHEINER, J. E. (1887). *Dějiny Sokolstva v prvním jeho pětadvacetiletí*. Praha: Knihotiskárna Dra. Edv. Grégra.

ŠTUMBAUER, J., TLUSTÝ, T., & MALÁTOVÁ, R. (2015). *Vybrané kapitoly z historie tělesné výchovy, sportu a turistiky v českých zemích do roku 1918*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích.

TLUSTÝ, T. (2020). Pohyb a zdraví v dílech a názorech Karla Weignera. *Česká Kinantropologie*, 24(1–2), 30–40.

UHLÍŘ, B. J., & WAIC, M. (2001). *Sokol proti totalitě 1938–1952*. Praha: UK FTVS.

WAIC, M. et al. (1996). *Sokol v české společnosti 1862–1938*. Praha: UK FTVS.

INTERNET

<http://www.badatelna.eu/fond/1511/uvod/1646>

PhDr. Tomáš Tlustý, Ph.D.

KTVS PF JU, Na Sádkách 305/2a, 370 05 České Budějovice

e-mail: tomtlusty@pf.jcu.cz

HOKEJOVÍ KOMENTÁTOŘI ČESKOSLOVENSKÉHO ROZHLASU VE DRUHÉ POLOVINĚ 40. LET¹

ICE-HOCKEY BROADCASTERS OF THE CZECHOSLOVAK RADIO IN THE SECOND HALF OF THE 40S

VOJTĚCH JURÁK

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Fakulta sociálních věd, Univerzita Karlova

SOUHRN

Tento text se věnuje činnosti trojice sportovních komentátorů Josefa Laufera, Otakara Procházky a Štefana Mašlonky ve druhé polovině 40. let 20. století. Práce si klade za cíl charakterizovat – na příkladu hokejového mistrovství světa v Praze v roce 1947 – tehdejší sportovní komentář v rozhlase a jeho význam. Všichni tři hlasatelé během pracovního života spolupracovali s Československým rozhlasem a na zmínovaném turnaji působili společně. Hokejový šampionát měl toho roku výjimečný společenský přesah, který ještě umocnil sportovní úspěch domácí československé reprezentace, jež poprvé v historii získala zlaté medaile. Trojice rozhlasových hlasatelů zprostředkovala tento turnaj národu skrze rádio – tehdy hlavní vysílací médium v zemi – a stala u veřejnosti velmi populární. Na základě dochovaných audiozáznamů, vzpomínek jednotlivých reportérů i historických a odborných pramenů tento text definuje typické prvky sportovního komentáře v tehdejší době a přidává porovnání s dnešními standardy. Dále popisuje význam Československého rozhlasu během světového šampionátu i ohlasy veřejnosti na činnost hlasatelské trojice. V neposlední řadě text zasazuje lední hokej v zemi do společensko-historických souvislostí. Tato práce využívá kvalitativního přístupu k tématu, metodou zkoumání je sběr a analýza dokumentů a audiozáznamů.

Klíčová slova: Československý rozhlas, lední hokej, národní tým, Josef Laufer, Štefan Mašlonka, Otakar Procházka

ABSTRACT

This text deals with the work of three Czechoslovak sports broadcasters Josef Laufer, Otakar Procházka and Stefan Maslonka in the second half of the 1940s. By an example of the ice-hockey world championship in Prague in 1947 the text describes the contemporary sports radio commentary and its importance. All three broadcasters cooperated with the Czechoslovak Radio in different ways during their lives, and they

¹ Tento článek vznikl za podpory mezifakultního vědeckého programu PROGRES Q19.

worked together at the mentioned tournament. For Czechoslovakia, the ice-hockey championship in 1947 had an exceptional social significance, which was even amplified by the historical success of the home national team – the Czechoslovak hockey players won the world championship for the first time ever that year. The broadcaster trio brought the tournament to the nation through the radio, which was the broadcasting medium number one in the country at that time. Thanks to the social circumstances, sports success and the style of work the broadcasters became very popular. Using extant radio recordings, memories of all three broadcasters and historical and academic sources this text characterizes the radio sports commentary of the time and compares it with current standards. In addition, this text describes the importance of the Czechoslovak Radio during the championship as well as the public response and also explains ice-hockey in the historical and social context of Czechoslovakia. This text uses the qualitative approach of research, the main method is collecting and analysing documents and audio recordings.

Key words: Czechoslovak Radio, ice hockey, national team, Josef Laufer, Stefan Maslonka, Otakar Procházka

ÚVOD

Československé hokejově-mediální prostředí druhé poloviny 40. let 20. století v mnohém zrcadlilo dění v tehdejší společnosti, která se vzpamatovávala z útrap války, obnovovala společný česko-slovenský stát a znovubudovala své vlastní národní sebevědomí. Lední hokej a rozhlas v Československu, který byl v té době vysílacím médiem číslo jedna, podpořily tato společenská dění především díky výrazným osobnostem ve svých řadách. Hokejovou reprezentaci táhla mimořádná generace hráčů, s rozhlasem zase spolupracovali tři velmi populární hlasatelé.

Komentátoři Josef Laufer, Otakar Procházka a Štefan Mašlonka jsou jedním ze symbolů úspěchů raně poválečné éry československého hokeje. Všichni tři léta pracovali v tuzemských médiích, avšak právě činnost ve druhé polovině 40. let 20. století jim (především tedy Procházkovi s Mašlonkou) výrazně pomohla vejít do paměti. Ideálně se tehdy potkaly společenské, profesní i sportovní okolnosti.

Cílem tohoto textu je popsat činnost hlasatelské trojice, význam jejich odvedené práce i reakce okolí na ni – a to na příkladu hokejového mistrovství světa 1947 v Praze. „Domácí“ šampionát je totiž ideální názornou ukázkou jejich hlasatelské činnosti. Tato událost navíc v poválečném období vyčnívá svým společenským významem i sportovním úspěchem, kterého českoslovenští hokejisté dosáhli.

Hlavními zdroji pro tuto práci jsou dochované audiozáznamy z archivu Českého rozhlasu a Slovenského rozhlasu (včetně dvou zápasových komentářů), dobový tisk, autorské publikace studovaných rozhlasových reportérů, odborná literatura (sportovní, mediální i historická), jiné akademické práce a další prameny.

METODIKA

Tato práce využívá kvalitativního přístupu zkoumání, neboť má úzce vymezené téma a zjištěné poznatky jsou specifické pro konkrétní oblast (Československo) a období (druhá polovina 40. let 20. století). Stěžejní metodou je sběr písemných dokumentů, literatury a zvukových záznamů a jejich následná analýza a studium. Důležitou součástí práce, jež umožňuje lepší pochopení tématu, je také zasazení zjištěných skutečností do společensko-historických souvislostí.

DOBOVÉ SPOLEČENSKO-SPORTOVNÍ SOUVISLOSTI

S odstupem času je patrné, že hokejové mistrovství světa v Praze roku 1947 mělo pro tehdejší Československo význam nejen sportovní, ale také společenský. Lidé měli ještě v živé paměti hrůzy a utrpení druhé světové války, bouřlivá politická situace během ní navíc zásadně ovlivnila podobu a fungování státu. Úspěšná hokejová reprezentace byla v těchto chvílích jedním ze zdrojů pozitivních zpráv.

Předválečné události vedly k rozdělení do té doby společného česko-slovenského státu, což se negativně podepsalo také na vztazích Čechů a Slováků. Soužití obou národů tak bylo důležitým tématem při obnovování jednotného Československa po válce. K nápravě vztahů svým dílem přispěl i sport.

VZTAHY ČECHŮ A SLOVÁKŮ BĚHEM DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY A PO NÍ

Události z předválečných i válečných let – například okupace německými vojsky, utvoření protektorátu Čechy a Morava či vyhlášení samostatného Slovenského státu za podpory nacistického Německa (Dejmek a kol., 2018, s. 289–290, 352) vedly postupně až k vytvoření státní hranice mezi oběma národy a podněcovaly růst národnostního napětí. Na slovenské straně se napětí projevovalo kupříkladu zákazem dovozu českých tiskovin (Rychlík, 2012, s. 209), propagandou, která byla namířena i proti Čechům, nebo částečným odsunem českých obyvatel zpět do protektorátu (Dejmek a kol., 2018, s. 355–356).

Na druhé straně hranice byla situace v lecčems podobná, ostatně Češi neměli moc důvod schvalovat slovenské snahy o samostatnost, zejména pokud byli ztotožnění s ideou společného česko-slovenského státu (Rychlík, 2012, s. 217). Avšak „protektorátní“ pohled na situaci byl částečně ovlivněn i společenským děním, jež se od toho slovenského lišilo: „*Protože odtržení Slovenska a nacistická okupace na sebe bezprostředně navazovaly, vznikly u české veřejnosti paralelně dvě představy. Jedna chápala vznik slovenského státu jako ránu nožem do zad a slovenskou zradu na českém národě, druhá si představovala Slovenskou republiku jako svého druhu jiný protektorát, kde se poměry od poměrů v Čechách a na Moravě až tak zásadně neodlišují.*“ (Rychlík, 2012, s. 218).

Po válce začalo docházet k nápravě a opětovnému upevnění česko-slovenských vztahů a vzájemné pospolitosti. Na politické úrovni patřilo toto téma k zásadním – aby mohl československý stát po letech válečných útrap a politického odcizení opět fungovat, bylo potřeba otázku vztahů mezi Čechy a Slováky vyřešit (Dejmek a kol., 2018, s. 415–416). Proto se už od konce války scházeli představitelé obou národů a jednali o uspořádání a praktickém fungování obnoveného společného státu (Rychlík & Penčev, 2018, s. 492–493, 500).

Neméně důležité bylo také obnovit nebo upevnit vztahy na úrovni společenské. Zde začal sport plnit pozitivní úlohu už krátce po válce, konkrétně 24. června 1945. Tehdy přijela do Bratislavy pražská Slavia k přátelskému fotbalovému utkání. Jak dokládají *Svobodné noviny* v článku s podtitulkem „*Spontánní projevy bratrství*“, událost se nesla v přátelské atmosféře: „*Bratislavští občané se dlouho a upřímně těšili na start pražské Slavie, (...) doslovně se předstihovali v pozornostech, přesvědčující o tom, že odtrhnutí Slováků od Čechů bylo jen násilím na opačné vůli onou národů.*“ (30/1945, s. 4).

Zápas měl slavnostní nádech a na tribunách mu přihlíželo zhruba třicet tisíc lidí. „*Před zahájením hry promluvil místopředseda SNR² dr. Samuel Belluš, který zdůraznil vůli Čechů a Slováků žít při vzájemném respektu společně. Pravil, že se z tohoto utkání stala manifestace slovenské a české sportovní veřejnosti a událost nejen sportovní, nýbrž i osvětová a politická.*“ (Svobodné noviny 30/1945, s. 4).

Na tomto utkání se také poprvé potkali reportéři Josef Laufer a Štefan Mašlonka. Oba žurnalisté svým společným živým rozhlasovým vysíláním položili tradici (později tolik opěvovaného) česko-slovenského sportovního komentáře.

O necelé dva týdny později se obě družstva utkala podruhé, tentokrát v Praze. „*Slavnostní rámec a radostné prostředí, v němž se odehrávala obě utkání, hodně přispěly k opětovnému sblížení obou našich národů nejen ve sportu,*“ vzpomínal později Laufer (1955, s. 148).

V tuzemských dějinách 20. století se objevuje hned několik momentů, kdy měl sport společenský přesah. Mezi tyto momenty lze určitě zařadit nejen přátelská fotbalová utkání krátce po válce, ale především také hokejové mistrovství světa v Praze roku 1947, kterému se tento text věnuje.³

SPORT V ČESKOSLOVENSKU A V ROZHLESE VE DRUHÉ POLOVINĚ 40. LET

Pohybové aktivity měly v Československu tradici, v meziválečném období v zemi fungovala řada sportovních svazů a klubů, tělovýchovných spolků (např. Sokol nebo Orel) a dalších organizací, v nichž lidé pěstovali aktivní životní styl. Sport býval v této době zpravidla amatérskou záležitostí (Kössl, Štumbauer, Waic, 2018, s. 136–147).

Mezi vlivy, které utvářely podobu tuzemského sportu po druhé světové válce, lze zařadit různé snahy o sjednocení pod zastřešující organizace, stejně tak i potřebu obnovení činnosti (utkáni, soutěže, mezinárodní kontakty a aktivity), jež byla za války utlumena (Kössl, Štumbauer, Waic, 2018, s. 153, 156). O široké oblibě tělovýchovy a sportovních aktivit svědčí například členská základna Sokola, kterou ke konci roku 1947 tvořilo přes milion lidí (Česká obec sokolská).

Rozhlas po válce (tedy v době, kdy příliš nefungovala státní infrastruktura) plnil roli organizátora veřejného života a výrazně pomáhal s obnovou rozvráceného hospodářství (Ješutová a kol., 2003, s. 191). Přispěl také ke shledávání rodinných příslušníků vracejících se z koncentračních táborů nebo k zajišťování léků pro raněné. „*Jen tělovýchova a sport byly v letech po válce stranou této pozornosti.*“ (Malina, 1985, s. 45). To ale neznamená, že by se sport v rozhlase neobjevoval. Naopak, ve vysílání měl své místo. Sportovní zprávy byly zařazovány do *Rozhlasových novin* (hlavní, hodinu dlouhá zpravodajská relace), významné akce pak rozhlas zprostředkovával skrze přenosy. Tímto způsobem vysílal například druhé kolo tenisového Davisova poháru v roce 1946, hokejové mistrovství světa v Praze o rok později nebo zimní a letní olympijské hry v roce 1948 (Ješutová a kol., 2003, s. 213, 217).

ČESKOSLOVENSKÝ HOKEJ VE DRUHÉ POLOVINĚ 40. LET

Navzdory druhé světové válce lední hokej v zemi fungoval, i když organizace soutěží vzhledem k rozdělení státu doznala změn. Teprve v sezoně 1944/45

² SNR = Slovenská národní rada.

³ Dalšími hokejovými příklady jsou třeba zápasy proti Sovětskému svazu na MS ve Stockholmu v roce 1969 nebo zlatá medaile z olympijských her v Naganu v roce 1998.

česko-moravská liga vůbec nezačala. Zajímavé také je, že během válečných let zájem o hokej rychle rostl⁴ – podle Karla Guta s Jaroslavem Prchalem za tím byly dva důvody: jiné zábavy v podstatě nebylo a navíc do klubů přecházeli členové nacisty zrušených organizací (2008, s. 68–70).

Jak autoři dále píšou, „*všeobecné nadšení pro obnovu samostatného státu, které v prvním poválečném období sjednotilo národ, se přeneslo i do hokeje*“ (2008, s. 72). Českomoravský a slovenský svaz se spojily, první zápas sezony sehrály proti sobě symbolicky český tým a slovenský tým. Zkraje roku 1946 se rozběhla domácí liga, kterou hrálo osm českých mužstev a čtyři slovenská (Jenšík, 2011, s. 89–90).

Československo disponovalo v té době mimořádnou generací hráčů, s níž je spojeno několik významných momentů tuzemského hokeje. Z těch pozitivních to jsou především první a druhý titul mistrů světa z let 1947 a 1949 a stříbro z olympijských her v roce 1948 (Gut & Prchal, 2008, s. 72, 78, 80). Do těch negativních lze zařadit tragickou smrt Vladislava Müllera, jenž roku 1947 utrpěl během zápasu vnitřní zranění, kterým posléze podlehl, letecké neštěstí v roce 1948, kdy cestou do Londýna zemřelo šest členů národního týmu, a proces komunistického režimu s hokejisty reprezentace v roce 1950, po kterém skončila většina tehdejšího výběru za mřížemi (Gut & Prchal, 2008, s. 77, 80, 83–84).

Československým klubem číslo jedna byl v té době LTC Praha, který ve 30. a 40. letech téměř nepřetržitě dominoval tuzemskému hokeji a úspěšně se měřil také s evropskou konkurencí. Původně tenisový kroužek pražské Slavie se lednímu hokeji intenzivně věnoval od roku 1927 a rychle vystoupal mezi špičku. Klub měl nejlepší ekonomické podmínky v zemi i nejlepší hráče (Gut & Prchal, 2008, s. 45).

Právě mužstvo LTC bylo tenkrát kostrou národního týmu – na mistrovství světa v roce 1947 tvořilo československý tým patnáct hráčů, z toho devět jich dodalo LTC. V klubu navíc několik sezon působil hráč a trenér Matěj Buckna – Kanadčan slovenského původu, který na „pražském“ šampionátu v roce 1947 reprezentaci koučoval (Gut & Prchal, 2008, s. 74, 76–77).

ČESKOSLOVENSKÁ REPREZENTACE NA MS 1947

Československá reprezentace patřila na prvním světovém šampionátu po válce k nejsilnějším výběrům. Už výsledky mezistátních zápasů během sezony budily optimismus, navíc na mistrovství chyběl světový suverén – Kanada (Jenšík, 2011, s. 214).

Turnaj se konal v Praze od 15. do 23. února 1947 a Čechoslováci na něm plnili od začátku roli favorita – postupně porazili Rumunsko 23 : 1, Rakousko 13 : 5, Polsko 12 : 0, Švýcarsko 6 : 1 a Belgie 24 : 0. Rozhodujícím momentem měl být předposlední zápas proti největšímu konkurentovi – Švédsku. Československo si mohlo dovolit i remízu, neboť dosavadní zápasy zvládlo bez zaváhání, zatímco Švédové klopýtli proti Švýcarům. Nejdůležitější zápas však národní výběr nezvládl a prohrál těsně 1 : 2. V tu chvíli se zdálo být zlato pro Československo ztracené. Nicméně poslední den mistrovství přinesl velké překvapení – Švédové prohráli s Rakouskem, a tak se Čechoslováci rázem ocitli zpět ve hře o titul. Aby zvítězili, museli porazit ve svém posledním zápase Spojené státy. A to se podařilo. Po výhře 6 : 1 se vůbec poprvé stalo Československo mistrem světa (Jenšík, 2011, s. 214–216).

⁴ V roce 1945 svaz sdružoval téměř 22 tisíc hráčů ve 874 klubech, zatímco na začátku okupace to bylo 5133 hokejistů a 251 klubů (Gut a Prchal 2008, s. 70).

Zlato z mistrovství světa v roce 1947 bylo prvním velkým úspěchem výjimečné generace, jež zanechala v československých hokejových dějinách výraznou stopu. V národním týmu na šampionátu tehdy drtivě převládali Češi, do sestavy se však přes silnou konkurenci prosadil i jeden Slovák – útočník Ladislav Troják (Jenšík, 2011, s. 217).

SPOLEČENSKÝ VÝZNAM HOKEJOVÉHO MISTROVSTVÍ SVĚTA 1947

Společný sportovní úspěch se také ukázal jako ideální pomocník při obnovování vztahů Čechů a Slováků a opětovném utváření společné identity. Jak konstatuje Michael Mareš v závěru své diplomové práce, *„tato akce byla vůbec první velkou sportovní a v podstatě i celospolečenskou událostí od konce druhé světové války. Lze se proto oprávněně domnívat, že toto mistrovství mělo vysokou společenskou důležitost a veřejnost na něj upínala pozornost (...) mistrovství světa v ledním hokeji pozitivně přispělo ke stavu národního sebevědomí“* (2011, s. 77).

Podle vzpomínek jednoho ze členů tehdejší reprezentace Stanislava Konopáaska propagovaly hokejový šampionát hlavně noviny (Lukšů, Palán, Konopásek, 2007, s. 101). Před začátkem mistrovství československý tisk vyzdvihoval organizační a hospodářské kvality vlastního obyvatelstva, jež bylo schopné uspořádat první poválečné mistrovství světa jen necelé dva roky po skončení bojů.

Deník *Práce* psal: *„Championát se měl konat letos v Londýně. Ale Anglie se necítila ani sportovně, ani jinak dosti připravena, a tak jeho pořádání odřekla. (...) A právě to, že malé Československo, země mezi západem a východem, jediná mezi všemi se ukázala dosti připravena uskutečnit prvá světová mistrovství po válce, a také to, že její národní mužstvo je bezesporu řazeno světovými odborníky mezi favority, dokázalo, že poválečná stabilizace života v republice pokročila velmi zdařile vpřed“* (39/1947, s. 2).

Podobně se vyjadřovaly také *Lidová demokracie* (39/1947, s. 8) nebo *Rudé Právo* (38/1947, s. 4) a podobně na toto období později vzpomínal také Laufer (1960, s. 215). Obnovený česko-slovenský stát postupně znovunalézal své sebevědomí, k čemuž přispělo právě i hokejové mistrovství světa a s ním – díky své funkci důležitého informačního kanálu – také tuzemská média. A nebyl to jen tisk, nezastupitelnou roli v tomto ohledu sehrál i rozhlas. Jak vypadala jeho činnost a jaký měla význam nebo dopad na společnost, tomu se podrobněji věnují další kapitoly tohoto textu.

Obrázek 1

Laufer a Mašlonka na první česko-slovenské reportáži v roce 1945.

Obrázek 2

Laufer a Procházka na MS v hokeji v roce 1947.

Na tomto místě je potřeba doplnit, že ačkoliv byl termín *Československý rozhlas* zavedeným a užívaným pojmem, v obnovené republice tou dobou stále fungovaly dvě rozhlasové společnosti – v českých zemích a na Slovensku (Ješutová a kol., s. 191, 608). Nadcházející text se věnuje především činnosti „české“ rozhlasové společnosti.

ROZHLAS A SPORTOVNÍ REPORTÉŘI

Role rozhlasu jako organizátora veřejného života po druhé světové válce již byla zmíněna. Významným předpokladem pro plnění takové funkce byl široký záběr vysílání. Rozhlas byl v té době nejvlivnějším masovým médiem v zemi (v květnu 1945 přesahoval počet koncesionářů jeden milion, na konci roku 1948 to už byly více než dva miliony), a tím pádem i strategickou institucí (Ješutová a kol., 2003, s. 191).

Už od konce války usilovali o vliv nad rozhlasem komunisté a jejich snaha byla úspěšná. „*Od roku 1945 byl Čs. rozhlas podřízen ministerstvu informací, v jehož čele stál Václav Kopecký. Rozhlas řídil IV. odbor ministerstva, vedený nejprve spisovatelem Ivanem Olbrachtem a po něm dr. Miroslavem Burianem.*“ (Ješutová a kol., 2003, s. 191). Důsledkem bylo, že rozhlas brzy přestával být – navzdory hlasité kritice od opozice – politicky nestranný. Komunisté dosazovali své členy do významných pozic, a instituce se tak postupně stala zcela loajálním nástrojem vládní strany a nastupujícího komunistického režimu (Ješutová a kol., 2003, s. 194).

SPORTOVNÍ VYSÍLÁNÍ V ROZHLASE

Počátky rozhlasové sportovní žurnalistiky v Československu jsou spojeny hlavně s Josefem Lauferem, později k němu přibýli další kolegové včetně Otakara Procházky a Štefana Mašlonky.

Po druhé světové válce byl sport součástí zpravodajského oddělení rozhlasu, spíše než o sportovní redakci se tak jednalo o sportovní rubriku (Charvát 2018, s. 18). Z trojice hokejových reportérů byl v době konání mistrovství světa, tedy v únoru 1947, kmenovým zaměstnancem rozhlasu pouze Procházka (Jenšík, 1997, s. 83), který působil jako reportér sportu v reportážním oddělení.

Laufer spolupracoval s rozhlasem pravidelně jako externista. Mašlonka se spolupodílel především na významných sportovních událostech (Ješutová a kol., 2003, s. 217), jinak ale působil na Slovensku.⁵

Podle týdeníku *Náš rozhlas* byly hokejovému mistrovství světa věnovány desítky vysílacích hodin, jež zahrnovaly přímé přenosy, zpravodajské relace i zprávy do zahraničí (9/1947, s. 3). *Rudé právo* počátkem turnaje informovalo, že rozhlas bude vysílat přenosy z deseti zápasů (40/1947, s. 8).

JOSEF LAUFER (1891–1966)

Laufer byl významnou osobností československého mediálního prostředí v první polovině 20. století, a přestože s rozhlasem spolupracoval vždy jako externista, je také průkopníkem tuzemské sportovní rozhlasové reportáže (Archiv ČRo). Jeho činnost je spojená s mnoha milníky, mezi které patří například přímý sportovní přenos v roce 1926 z fotbalového utkání Slavie proti Budapešti⁶, živý přenos ze zahraničí o tři roky

⁵ Ještě v roce 1947, kdy Praha hostila hokejové mistrovství, fungoval rozhlas na Slovensku stejně jako za války – samostatně. Znovuvytvoření jednotné rozhlasové organizace pro celé Československo přišlo až o rok později, v dubnu 1948 (Turčík a Draxler, 2016, č. 20:45). Nastupující komunistický režim tak určil vydáním zákona č. 137/1948 Sb., o postátnění Československého rozhlasu.

⁶ První „přímý“ přenos uskutečnil Radiojournal už o dva roky dříve – v srpnu 1924. Byl to boxerský zápas na Letné a z telefonní budky jej komentoval Jiří Hojer do studia, odkud pak přenášel rozhlasem Adolf Dobrovolný. Ten si nejprve dělal poznámky, posléze přímo tlumočil do mikrofonu to, co mu telefonem Hojer hlásil. Lauferův fotbalový přenos z roku 1926 byl první bez prostředníka – posluchačům zprostředkoval dění na hřišti přímý pozorovatel (Chladová, 2019, s. 207–210).

později či vysílání všech zápasů československých hokejistů na mistrovství světa roku 1933 v Praze na Štvanici (Chladová, 2019, s. 210–215). Vedle toho působil Laufer v období první republiky v novinách *Prager Presse* či jako funkcionář ve fotbalovém klubu Slavia Praha a Československém hokejovém svazu (Malina, 2003, s. 20, 22).

„Byl to znamenitý reportér a úspěšný organizátor. Vždycky jsme byli rádi, když s námi jel a vysílal. Bylo to spojení s domovem – přímo jsme cítili, jak posluchači usedají k přijímači, naslouchají a v duchu povzbuzují,“ vzpomínal na něj po letech brankář fotbalové reprezentace František Plánička (Tomášik, 1983, č. 5:56).

Druhá světová válka byla naopak pro Laufera – vzhledem k židovskému původu – těžkým obdobím. Po příchodu fašistických vojsk do země ztratil práci v *Prager Presse*, nesměl pracovat v tisku ani v rozhlasu. Stával se terčem antisemitských výpadů a hrozilo mu zatčení a odsun do koncentračního tábora (Malina, 1985, s. 31, 91–92). Transportu se nakonec vyhnul díky zástupcům fotbalové Slavie, kteří upláceli vlivné nacisty, a zachránili tak některým židům včetně Laufera život (iROZHLAS, 2018).

Po druhé světové válce pracoval Laufer pro Československou tiskovou kancelář a nadále spolupracoval i s rozhlasem. Na hokejovém mistrovství světa roku 1947 byl z trojice reportérů nejzkušenější a také výrazně nejstarší. Svou novinářskou činnost postupně v 50. letech ukončil, v závěru života napsal dvě vzpomínkové knihy (Archiv ČRo).

Obrázky 3, 4, 5

Laufer, Procházka a Mašlonka na MS v hokeji v roce 1947.

OTAKAR PROCHÁZKA (1910–1978)

Na rozdíl od kolegy Laufera spojil Procházka svou mediální kariéru od počátku s československým Radiojournalem – ovšem v prvních letech nebyl novinářem, působil v administrativě. Do rozhlasu nastoupil roku 1930, strávil v něm většinu svého pracovního života a vystřídal různé pozice. V roce 1940 ho přesunuli do reportážního oddělení, kde se podílel na činnosti administrativní i programové. Tato práce zahrnovala také přípravu a přednes především sportovních pořadů. V instituci proslul Procházka svou všestranností, takže se po válce zabýval mimo jiné i politickými či společenskými tématy (Ješutová, 2015, s. 127).

Jak již bylo zmíněno, z trojice komentátorů na hokejovém mistrovství světa 1947 byl Procházka jako jediný přímo zaměstnancem rozhlasu. Ve stejném roce přešel do sportovní rubriky, kterou pak také krátce od roku 1951 vedl (Charvát, 2018, s. 18, 20).

Procházkův čas v rozhlasu se začal zvolna naplňovat po nástupu komunistického režimu v roce 1948. Novinář totiž nelibě nesl některé organizační změny a různá nařízení ze strany vedení. „*Nad jeho odchodem z Čs. rozhlasu k 31. prosinci 1953 visí řada otazníků. Jisté je, že zásadní reorganizace, která proběhla v r. 1952, se dotkla i sportovní redakce.*“ (Ješutová 2015, s. 127). Poté, co z instituce odešel, pracoval Procházka v nemediálních profesích. Nakonec se však do rozhlasu přece jen vrátil – roku 1964 jako sportovní redaktor zahraničního vysílání. Vydřel v něm dalších čtrnáct let, prakticky až do konce života. V červnu 1978 onemocněl a o tři měsíce později zemřel (Ješutová, 2015, s. 128).

ŠTEFAN MAŠLONKA (1920–2000)

Mašlonka patří mezi výrazné osobnosti slovenské sportovní žurnalistiky. Po maturitě na konci 30. let přišel do Bratislavy, kde brzy začal působit ve sportovní rubrice v novinách *Slovák*. Díky práci v terénu se seznámil s Jánem Baladou (tajemníkem bratislavského rozhlasu, jenž měl bohatou zkušenost se sportovním vysíláním), ten ho pozval na konkurz na sportovního reportéra v rozhlasu.

Na konkurzu mladý Mašlonka uspěl, a tak roku 1942 odvysílal svůj první přímý přenos z fotbalového utkání. Právě fotbal tehdy dostával na Slovensku nejvíce prostoru mezi sporty v rozhlasu. Mašlonka se ale zasadil o vysílání také dalších sportů, například atletiky či ledního hokeje (Dutka a Mašlonka, 2000). Po druhé světové válce komentoval spolu s Lauferem a Procházkou nejvýznamnější sportovní události.

Během svého pracovního života se několikrát dostal do křížku s komunistickým režimem. Po letních olympijských hrách v Londýně v roce 1948 zakázal režim Mašlonkovi na čas účinkování v rozhlasu, později v roce 1961 nuceně skončil ve zpravodajské agentuře. Následně pracoval až do roku 1991 pro týdeník *Štart*.

Kromě rozhlasu je Mašlonka spojen i s dalšími významnými momenty sportovní žurnalistiky na Slovensku. Je kupříkladu jedním ze zakládajících členů Klubu slovenských sportovních novinářů, jenž vznikl v roce 1946. O deset let později spolukomentoval první televizní přenos fotbalového derby v Bratislavě. Vedle toho napsal Mašlonka několik sportovních knih a roku 2000 ho zvolili čestným členem Slovenského olympijského výboru (Slovenský olympijský výbor).

PRÁCE ROZHLASOVÝCH REPORTÉRŮ

Sportovní komentář v rádiu se během svých bezmála sta let existence vyvíjel v závislosti na mnoha aspektech, mezi které lze zařadit třeba dobové zvyklosti, technické možnosti, lidskou zkušenost nebo jazyk.

Před samotnou charakteristikou československého komentáře po válce je proto užitečné shrnout zásady a principy dnešního komentáře. Dlouholetý sportovní rozhlasový komentátor britské BBC Rob Nothman jmenuje (na příkladu fotbalu) několik důležitých prvků kvalitního komentáře:

- pravidelně připomínat odehraný/zbývající čas hry a průběžné skóre,
- informovat, který tým hraje s balonem, případně kde se balon nachází,
- připomínat posluchačům, jakou rozhlasovou stanici právě poslouchají (Nothman, 2017).

Vychází přitom z předpokladu, že posluchač se může kdykoliv naladit, ne každý totiž poslouchá od začátku až do konce. Důležitá je i skutečnost, že posluchač hru

nevidí. Komentář by proto měl být barvitý a měl by co nejlépe přiblížit dění na hřišti, atmosféru a podmínky na místě. Důležité jsou dále rychlost, přímočarost, aktuálnost (aby nebyl komentář opožděný oproti hře). Komentář má být, stejně jako sport sám o sobě, vzrušující a zábavný. Avšak přílišné vzrušení může přejít až v hysterii, která naopak škodí. Kvalitní komentátor podle Nothmana chodí na zápasy poctivě připraven, dokáže svou přípravu (informace, rešerše, novinky) vhodně využít, a v neposlední řadě také umně spolupracuje s kolegou-expertem u mikrofonu (Nothman, 2017).

Výše uvedené aspekty přibližují současný přístup ke komentování sportovních přenosů. Jak o komentáři přemýšlel jeho československý průkopník Laufer? „*Dokonalý hlasatel měl by být také hercem, básníkem nebo umělcem, aby dovedl vnést do svého líčení dramatický spád. Náhlé odmlčení, zrychlení řeči apod. mohou podstatně oživit posluchačům průběh zápasu. Tím způsobem podaří se hlasateli, že jeho hlášení vzbudí zájem i těch, kteří se jinak o sport nezajímají.*“ (Radiojournal, 14/1930, s. 3, citace podle Archivu ČRo).

Následující podkapitoly přibližují sportovní komentář trojice Laufer – Procházka – Mašlonka. Jeho charakteristika vychází ze dvou přímých přenosů dochovaných v Archivu Českého rozhlasu. Jde o zápasy Československa proti Švédsku a proti Spojeným státům na mistrovství světa v hokeji roku 1947.

PŘEDZÁPASOVÁ PŘÍPRAVA

Už Procházka s Mašlonkou vyzdvihují nutnost předzápasové přípravy. „*Každého hráče si pozorně preštudujeme před zápasem. Vstoupíme si v paměť zvláštnosti jeho tělesného výzoru, čiže velké, alebo malé postavy, hustých, černých, alebo světlých vlasů, případně malého vlasového porostu, silných končatin atd.* (...) *Športovcov pri výkone poznáme podľa pohybu, – áno prevážne podľa pohybu,*“ vysvětlovali (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 16). Nutno dodat, že výstroj hráčů nebyla tehdy tak objemná jako dnes a že hokejisté hrávali v naprosté většině bez helem. Tato skutečnost patrně také usnadňovala hlasatelům jejich identifikaci. Výrazněji se helmy začaly v zápasech objevovat až od 50. let (Jenšík, 2011, s. 61).

Kromě přípravy, jež by se dala nazvat sportovně-teoretickou, zmiňuje slovenský hlasatel také nutnost přípravy fyziologické – důkladně si odpočinout, zklidnit se a soustředit se na utkání, aby reportérova pohotovost, postřeh a výřečnost byly co nejlepší (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 15).

ZÁZEMÍ ROZHLASOVÝCH REPORTÉRŮ

V období po druhé světové válce ještě nebylo vyčleněné zázemí pro komentátory na sportovištích a stadionech běžné. Nebývalo výjimkou, že hlasatelé sledovali a komentovali zápas například ze střechy nebo z tribuny mezi diváky (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 43).

Během hokejového mistrovství v Praze měli komentátoři k dispozici rozhlasovou kabinu na severní tribuně – tedy na stejné straně, jako byla lóže prezidenta republiky (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947a, č. 1:23). Při sportovních zápasech se museli hlasatelé často vypořádávat s rozmary počasí. Na mistrovství v Praze to trojice mediálních pracovníků vyřešila elektrickými kamny, kterými si v kabině topila. Ovšem podle jejich pozdějších vzpomínek to ideální řešení nakonec asi nebylo: „*Elektrická kamínka byla dobrá, zima nám nebylo, ale zato jsme si odnesli na památku z mistrovství*

každý pěknou chřípku. To proto, že při vysílání jsme měli půl těla ve vytopené kabině a druhou půlku s hlavou vykloněnou ven do zimy.“ (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 43).

ORGANIZACE SPORTOVNÍHO KOMENTÁŘE

Jedním z charakteristických znaků rozhlasového komentáře na mistrovství bylo střídání hlasatelů, kteří si pravidelně předávali mikrofon. Tento znak byl ještě zvýrazněn skutečností, že Mašlonka byl, na rozdíl od zbylých dvou, Slovák. Jejich střídání se proto projevovalo i střídáním jazyka (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947a+b).

Obrazek 6

Stadion Štvanice (MS v hokeji 1947). Pod střechou vlevo jsou tři rozhlasové kabiny.

V počátcích sportovního komentáře bylo běžné, že zápasem provázal posluchače jeden komentátor. „Reportér býval ve své kabině sám. Sám na všechno. Musil živě, pohotově a pokud možno zajímavě líčit průběh zápasu, sledovat hodiny, počítat branky a zapisovat jejich střelce, nepřeríkávat se a sledovat všechno, co se na ledové ploše nebo kolem ní stane.“ (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 13). Že zápasy komentovali dva až tři hlasatelé dohromady, to byla tehdy docela novinka, která se natolik osvědčila, že ji rozhlas využil i na šampionátu: „A letos jsme na to i my vyžráli. Střídali jsme se. Bylo to opravdu nutné, protože právě tak, jako se novými pravidly zrychlila hra, zrychlila se i rozhlasová sportovní reportáž,“ vysvětloval Procházka ve společné knize (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 13–14).

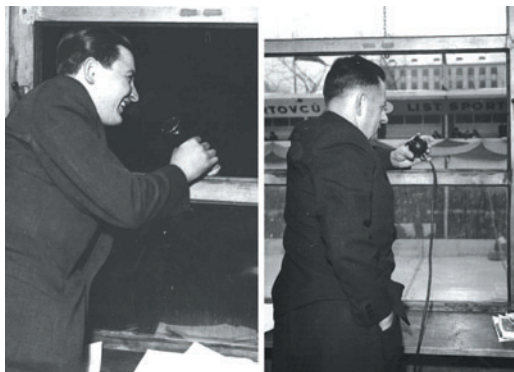
Zrychlení hry, o kterém mluví Procházka, se projevovalo po zavedení novinek například ve střídání hokejistů nebo přihrávkách. „Ve starém znění pravidel byly tomuto zrychlení na překážku třetinové čáry, přes které se nesmělo spoluhráčům přihrávat. (...) nová pravidla dovolují přihrávat i přes čáru,“ vysvětlovaly čtenářům Svobodné noviny (260/1946, s. 4). S tím souvisí také zavádění ofsajdu na červené čáře uprostřed kluziště a na útočné modré čáře (Jenšík, 2011, s. 214). Pokud jde o střídání, tehdejší novinka spočívala v tom, že „hráči (kromě brankáře) mohou střídat a měnit své složení během celého utkání a nemusejí čekat na zastavení hry nebo úmyslnou chybou hru přerušovat“ (Svobodné noviny, 256/1946, s. 3).

V praxi vypadal zápasový komentář tak, že si hlasatelé navzájem předávali slovo zhruba po pěti minutách hry – během jedné třetiny zápasu (dvacet minut hracího času) tak uskutečnili tři předávky. Končící hlasatel na závěr vždy ohlásil, komu předává slovo, což usnadňovalo posluchačům orientaci v komentáři. Při této příležitosti (ale často se tak dělo i během komentáře) ještě zopakoval aktuální skóre zápasu a odehraný čas hry (Laufer, Mašlonka & Procházka 1947a+b).

Zajímavostí byla dohoda hlasatelů s hráči, na kterou Laufer po letech vzpomínal v souvislosti s mistrovstvím světa ve Stockholmu v roce 1949 – podle ní měl střelec gólu vždy zdvihnout hokejku, aby měli reportéři u mikrofonu jistotu, že posluchačům správně ohlásili, kdo vsítil branku (Čech & Sigmund, 1969, č. 29:43).

PODOBA A JAZYK SPORTOVNÍHO KOMENTÁŘE

Výraznou vlastností česko-slovenského sportovního komentáře po válce byla dynamika – hlasatelé udržovali rychlé tempo řeči, sypali ze sebe mnoho slov (což občas vedlo k přeréknutí) a nebáli se vpustit do komentáře vlastní emoce. V napínavých chvílích si pomáhali různými prvky zvýraznění – zejména přidávali na hlasitosti, protahovali slova, slabiky nebo přímo oslovovali hráče na ledě (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947a+b). Tyto aspekty vzbuzují dojem silného zaujetí pro hru ze strany hlasatelů.

Obrázky 7, 8

Mašlonka a Laufer na MS v hokeji roku 1947.

Dochované záznamy z utkání proti Švédům a Američanům jsou poutavé zřejmě i proto, že se jednalo o důležitá střetnutí v závěru turnaje. Ne každé utkání je však strhující, což ostatně připustil i přímo Mašlonka: „*Hrá sa pomaly, nezáživne, bez ohlasu bariér; – hovorí reportér ťažkopádne, bez humoru, bez nadšenia. Len čo dostane hra patričnú úroveň, spád a dramatickosť, musí hlásateľ vrhať slová presného popisu deja momentálne v prítomnom čase, jadrne a pútavo.*“ (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 16–17).

Ve studovaných záznamech jsou komentátoři informačně poctiví. Posluchači sice nepředkládají mnoho širších souvislostí, zajímavostí nebo životních příběhů, o to důkladněji se však věnují hře samotné a dění na stadionu, které mají před sebou. Před utkáním například popisují dresy obou mužstev i rozhodčích, přibližují, kdo hraje na které straně nebo jaké jsou podmínky (třeba kvalita ledu) na stadionu (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947a).

V jejich přenosech se objevují prvky subjektivity – často přidávají vlastní názory a poznámky. To mohlo být i tím, že šlo o mezinárodní zápasy a hlasatelé celkem neskrytě dávali najevo svou náklonnost k československému týmu. Subjektivita se projevuje třeba tím, že se reportéři nezdělají hodnotit herní situace před sebou, radit hráčům a kritizovat je nebo opravovat rozhodčího, jestliže s jeho verdiktem nesouhlasí (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947a+b).

Dobové sportovní záznamy působí svým způsobem lidově, familiárně. Těžko říct, zda je to dáno složitou poválečnou společenskou situací, tehdejšími zvyklostmi, menší oborovou zkušeností nebo jinými důvody. Z turnajových přenosů se zdá, jako by komentátoři měli lidsky blíže k hokejistům i k posluchačům. Jak už bylo zmíněno, v zápalu dění někdy přímo „promlouvali“ k hokejistům na ledové ploše: „*Konopásku, to bylo špatné. To nešlo ani na Trojáka, ani na Zábrodského*“ (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947b, č. 10:52), nebo jindy zase komentovali verdikty rozhodčích: „*Grant tam objímal Stibora a myslím, že si i holí přitom pomáhal. Ale páni rozhodčí nic neřikali. Jestli se jim to líbí, nevím. Mně ne.*“ (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947b,

č. 17:52). Některé československé hráče oslovovali i titulem (což bylo tehdy zvykem také v tisku) – například „*inženýr Modrý*“ nebo „*doktor Sláma*“ (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947b, č. 53:13 a 53:38). A stejně tak se čas od času obraceli na posluchače. Po závěrečném utkání proti Spojeným státům jim poděkovali nejen za přízeň během turnaje, ale i za svetry, šály nebo karamelky proti kašli, kterými je veřejnost zásobovala (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947b, č. 58:46).

Jazykově se sportovní komentář od toho současného příliš neliší. Některé výrazy či slovní spojení samozřejmě odpovídají jazykovým zvyklostem tehdejší doby, takže mohou dnes znít archaicky, ale například užívané hokejové názvosloví ve 40. letech bylo při porovnání s tím dnešním téměř totožné (Laufer, Mašlonka & Procházka, 1947a+b). Už zmíněné střídání češtiny a slovenštiny je tak z pohledu dneška nejvýraznějším jazykovým prvkem.

Praktickým příkladem budiž ukázka Procházkova komentáře ze závěru zápasu Československa se Spojenými státy, v níž se objevují některé výše uvedené prvky (promlouvání k hokejistům, oslovení titulem, subjektivní okomentování situace nebo informace o čase hry): „*Jdeme kupředu, souhra Konopásek – Zábrodský – Vladimíre, jed'! – Je na levém křídle, přihrávka před branku, tam je Konopásek, minul touš... Bojuje s jedním z Američanů, teď je tam Pokorný – drž ho, tělem ho drž! Výborně, Pokorný! – přihrál Konopáskovi, Konopásek se ale musí vrátit tísňen Američany a rozjede se k dalšími útoku. Teď je na svém místě na levém křídle – jed', Stando! křičí diváci – prohodil Zábrodskému, Zábrodský mu vrací, ale Konopásek je až v levém rohu tísňen jedním Američanem – a zastavení jsme. Američané jdou kupředu, McIntyre, nebezpečný hráč a střelec – pozor teď je před Modrým sám – výborně Modrý! – záračný zákrok inženýra Modrého! Půl minuty před koncem zápasu. Tohle bylo krásné, kdybys byl tak, hochu, všera chytal, Švédové nám nedali ani branku.*“ (Laufer, Mašlonka a Procházka 1947b, č. 52:36).

POROVNÁNÍ SPORTOVNÍHO KOMENTÁŘE SE SOUČASNOSTÍ

Ze srovnání studovaných poválečných hokejových přenosů s aspekty současného komentáře podle Roba Nothmana vyplývá, že některých dnešních standardů se drželi už Laufer, Procházka a Mašlonka. Byly jimi především:

- důraz na předzápasovou přípravu – teoreticko-sportovní i fyziologickou,
- bohatý popis hry i prostředí, pravidelné opakování zásadních informací (především aktuálního skóre a herního času),
- umění strhujícího, přímočarého komentáře a vtažení posluchače do děje (například s pomocí prvků zvýraznění).

Nejvýraznějšími odlišnostmi poválečného komentáře naopak jsou:

- absence druhého komentátora-experta, který spolupracuje s hlavním po celou dobu utkání,
- určitá lidovost a familiárnost hlasatelů, menší oborová zkušenost a zřejmě i nižší míra institucionalizace a nižší míra odcizení profese od sportovců a posluchačů,
- nesrovnatelně menší technické možnosti.

VÝZNAM ROZHLASU A OHLASY NA ČINNOST BĚHEM MS

Mnoho lidí sledovalo šampionát přímo z hlediště, ovšem pro většinu národa byli zprostředkovateli hokejových zápasů rozhlasoví pracovníci. Komentáře Laufera, Procházky a Mašlonky vzbudily u veřejnosti silný zájem. *„Jejich přenosy ze stadionu – samozřejmě spolu s triumfem našeho týmu – způsobily, že od onoho památného šampionátu před padesáti lety až podnes, a nejspíš jednou provždy, je celá tato země hokejem posedlá. (...) Získali v těch dnech přímo magickou moc nad celým posluchačským národem,“* píše publicista a historik Miloslav Jenšík (1997, s. 81–83).

Pozitivní ohlas sklidil ozvlášťující a líbivý slovenský prvek, který do komentářů vnášel Mašlonka svým jazykem, hlasem a temperamentním projevem (Jenšík, 1997, s. 83). A jak dokládají také dobový tisk (Práce, 44/1947, s. 6) či vzpomínky reportérů Mašlonky a Procházky v knize *Oknem rozhlasové kabiny* (1947, s. 34), posluchači přijali česko-slovenský komentář velmi kladně.

Ostatně pozitivní odezvu sklidil už zmiňovaný první společný přenos Laufera a Mašlonky z fotbalu v roce 1945: *„Ozvalo se mnoho hlasů, které potvrdily, že rozhlas a jeho reportéři značným dílem přispěli k urychlenému obnovení přátelských styků mezi českými a slovenskými sportovci,“* vzpomínal po letech Laufer (1955, s. 148).

Pozitivní působení a ohlas s sebou pochopitelně nesly i nárůst popularity. Sami reportéři vzpomínali po turnaji na vzkazy, dopisy a telegramy, jimiž je posluchači zahrnovali: *„Z tisícov listov poslucháčov všetkých stavov a povolani, ktoré denne prichádzaly zo všetkých, aj tých najvzdialenejších kútov vlasti, ba i z ďalekej cudziny, spontánne vystupujú do popredia slová o krásnej shode reportérov, o pôvabe dvoch, v rýchлом slede striedaných jazykov, zvučnej, pádnej češtiny a mäkkej, ľúbeznej slovenčiny, celkove o príkladnom sblížení českého a slovenského národa,“* popisoval Mašlonka (Mašlonka & Procházka, 1947, s. 34). Je tedy zjevné, že komentátoři svou práci opravdu prospívali vztahům mezi oběma národy.

Příkladem takového vzkazu budiž báseň, kterou hlasatelé obdrželi:

*„Zdravíme Tě svorně všici,
Mašlonečko Štefane,
když Ty máš puk ,na palici,
nic se zlého nestane.
Když Tě, bratře, posloucháme
v reportáži s Procházkou,
sotva kdo z nás hlavu láme
se slovenskou otázkou.
Tak, jak vy dva spolu svorně
dovedete vysílat,
Tak my Češi – nerozborně
se Slováky budem stát“* (Mašlonka, Procházka, 1947, s. 35).

Během některých přestávek předčítali komentátoři dopisy a telegramy, které jim chodily. V posledním utkání se Spojenými státy, po němž českoslovenští hráči získali

zlaté medaile,⁷ vyzval jeden z fanoušků k uspořádání potravinové sbírky pro rakouské sportovce postižené válkou. Taková panovala mezi lidmi euforie (Laufer, Mašlonka, Procházka, 1947b).

MIMOŘÁDNÝ ZÁJEM VEŘEJNOSTI

Že se mistrovství světa v Praze těšilo mimořádné pozornosti ze strany veřejnosti, na tom se shodují vzpomínky hlasatelů, dobový tisk i odborná literatura. „*O hokej se začali zajímat i lidé, kteří ho v životě neviděli na vlastní oči.*“ (Gut a Prchal, 2008, s. 74).

Lze předpokládat, že k tomu pomohla kombinace již popsanych skutečností – vedle populárních rozhlasových reportáží a úspěšných výsledků národního týmu také hrdost ze schopnosti uspořádat krátce po válce tak významný turnaj nebo rostoucí oblíbenost ledního hokeje. Nárůst hráčské základny během války již byl zmíněn, hodí se však připomenout, že Praha hostila už před okupací dva divácky úspěšné šampionáty – v letech 1933 a 1938 (Gut & Prchal, 2008, s. 57, 63).

Ve druhé polovině 40. let tak měl lední hokej v Československu již vybudované určité jméno i komunitu fanoušků a příznivců. Svědčí o tom také návštěvnost na utkáních nejvyšší ligy, jež se v sezoně 1946/47 pohybovala zpravidla v řádech tisíců.⁸

Během mistrovství světa zájem veřejnosti o hokej ještě narostl. Podle Laufera bývalo odpoledne a večer často vyprodáno, slušně zaplněné bývaly tribuny i při dopoledních zápasech (1960, s. 125). Pohled do sportovní rubriky *Rudého práva* nabízí také konkrétní čísla, podle kterých návštěvnost na stadionu pravidelně překračovala dvacet tisíc fanoušků denně. Duelu Československa proti Švédsku přihlíželo podle novin čtrnáct tisíc diváků, před závěrečným dnem turnaje hlásilo *Rudé právo* celkovou návštěvnost 193 tisíc lidí (40–46/1947, poslední strana). Podle *Svobodných novin* sledovalo mistrovství přímo z hlediště dohromady 224 tisíc diváků (47/1947, s. 5).

Poptávka po vstupenkách v těchto dnech převyšovala nabídku, lidé se tak snažili dostat do areálu stadionu různými způsoby. „*Platily se šílené ceny, nabízely se potraviny, kuřivo atd., užívalo se všech možných úskoků, jen aby se zájemci dostali dovnitř hlediště. Při velkých utkáních se pravidelně vyskytlo několik Laufrů, Mašlonků, Procházek, rozhlasových techniků a jiných, kteří přesvědčovali biletáře, kontrolory, revizory a vrchního pořadatele, že mikrofon už na ně čeká.*“ (Laufer, 1960, s. 126).

Zajímavé svědectví o divácích přinesl týdeník *Náš rozhlas* po šampionátu: „*Diváci pražského hokejového mistrovství světa se v celku ukázali jak obecnost vzorná a slušná, k hostům pozorná a zdvořilá, k rakouským sportovcům, kteří bezděky zabezpečili naše vítězství, snad až příliš zdvořilá (...). Ale jedna věc nás všechny musí mrzet a nelze ji nevytknout, že neumíme – my, národ muzikantů, zpívat správně vlastní národní hymnu.*“ (9/1947, s. 3).

⁷ Jak již bylo zmíněno, Českoslovákům výrazně k prvenství pomohlo překvapivé vítězství Rakouska nad Švédskem. Přitom právě Švédům Českoslováci o den dříve těsně podlehli.

⁸ Údaje o návštěvnosti ligových utkání se v dobovém tisku občas mírně liší (studováno *Rudé Právo* v období leden až březen 1947, porovnáváno se *Svobodnými novinami* ve stejném období), shodně se však pohybují v řádech tisíců – např. zápas SK Bratislava vs. Stadion České Budějovice sledovaly čtyři tisíce lidí, zápas I. ČLTK Praha vs. HC Tatry dva tisíce lidí. Ligovému finále hrané na dvě utkání mezi LTC Praha a I. ČLTK Praha přihlíželo pět a osm tisíc diváků (*Rudé právo*, 11, 64, 67/1947, poslední strana).

Zájem o turnaj v některých scénách dobře zrcadlí i film *Polibek ze stadionu* z roku 1948. Jeho počáteční zápletka se odehrává v prostředí stadionu Štvanice a na pozadí hokejového nadšení, které v závěru mistrovství světa panovalo. Ve filmu krátce účinkují také všichni tři komentátoři – ve vedlejších rolích hrají sami sebe (Polibek ze stadionu, 1948).

DALŠÍ UDÁLOSTI VE 40. LETECH A KONEC ÚSPĚŠNÉ ÉRY

„Vzpomněl jsem již vysílání hokejových bojů koncem roku 1945 (...) To nejhezčí mne však čekalo v zimních obdobích let 1947 až 1949, kdy mně hráli naši hokejisté do noty, takže mikrofon tlumočil téměř výhradně zprávy nejlepší a nejradostnější,“ vzpomínal Laufer (1960, s. 124–125) na konec 40. let, kdy se spolu s kolegy zúčastnili několika významných sportovních událostí.

Na začátku roku 1948 se konaly ve Švýcarsku zimní olympijské hry. Pracovníci Laufer a Mašlonka komentovali hokejový turnaj a připravovali zpravodajství pro *Rozhlasové noviny* (Ješutová a kol., 2003, s. 217). Čechoslováci tehdy skončili druzí (Gut a Prchal, 2008, s. 78). Ve stejném roce oba pánové reportovali i z letních her v Londýně, kde se dostali do problémů s nastupujícím komunistickým režimem – kvůli technickým problémům hrozilo, že nebudou moct odvysílat závod Emila Zátopka, situaci se proto rozhodli řešit ve spolupráci s britskou BBC, za což byli po návratu do vlasti potrestáni (Kšiňan, 2016, s. 54–55).

Na hokejové mistrovství roku 1949 ve Švédsku jel kromě Procházky s Lauferem také tehdy 27letý Gabriel Zelenay, se kterým se Laufer podle svých slov seznámil až ve vlaku. Československá výprava tehdy cestovala na místo dění po železnici. Někteří se necítili na cestu letadlem, neboť tři měsíce před turnajem zahynulo při leteckém neštěstí šest členů národního družstva (Laufer, 1960, s. 148). Na šampionátu Čechoslováci podruhé v historii vybojovali zlato, vůbec poprvé přitom porazili Kanadu (Gut & Prchal, 2008, s. 80–81).

O rok později komunistický režim jádro úspěšné reprezentace v podstatě zničil – v říjnu 1950 poslal ve vykonstruovaném procesu celkem jedenáct hokejistů za mříže (Škutina & Bakalář, 1990, s. 42). Ještě před tím byla národnímu týmu znemožněna účast na světovém šampionátu v Londýně. Záminkou byly údajné problémy s vízy pro rozhlasové reportéry. Na turnaj měli původně jet Laufer s Mašlonkou, místo slovenského hlasatele však rozhlas na poslední chvíli poslal Procházku. Režim zřejmě počítal s tím, že Britové nestihnou pro reportéry víza připravit, a byť to nakonec Britové stihli, neúčast Čechoslováků na turnaji byla odůvodněna právě touto záležitostí (Škutina & Bakalář, 1990, s. 52–56, 63).

Obrázek 9

Laufer a Mašlonka na olympijských hrách v Londýně roku 1948.

Období zlaté hokejové generace tak skončilo velmi drsným způsobem. Přibližně ve stejnou dobu se uzavírá éra i trojice Laufer – Procházka – Mašlonka. Všichni tři sice i nadále působili různě dlouho v různých médiích, společný pracovní vrchol však prožili ve druhé polovině 40. let.

SHRNUTÍ

Tato práce se věnovala činnosti Josefa Laufera, Otakara Procházky a Štefana Mašlonky ve druhé polovině 40. let, a to na příkladu mistrovství světa v hokeji roku 1947, které hostila Praha. Trojice rozhlasových komentátorů tou dobou pokrývala (ať už dohromady, nebo zvlášť) významné sportovní události nejen v Československu, ale i za hranicemi a stala se u posluchačů velmi populární.

První důležitou rovinou této práce je rovina společensko-historická, kterou ještě doplňuje dobový kontext československého hokeje. Druhá polovina 40. let je totiž krátkým a specifickým obdobím mezi druhou světovou válkou a nástupem komunistického režimu v zemi. Tehdejší společenské dění, jehož součástí byly například obnovování společného státu, znovubudování národního sebevědomí, ale posléze také začínající útlak ze strany totalitního režimu, se do činnosti rozhlasových pracovníků pochopitelně promítá. Mimořádný sportovní úspěch československého hokejového týmu na hokejovém šampionátu v roce 1947 navíc ještě zvýrazňuje ohlas veřejnosti na rozhlasové přenosy.

Druhou rovinou této práce je rovina profesní, která se snaží na základě analýzy dochovaných rozhlasových záznamů a dalších pramenů popsat charakteristické rysy tehdejšího sportovního komentáře i pracovní rutiny hlasatelů a nabídnout alespoň základní porovnání se současností. I přes přirozený vývoj, do něhož se promítají například proměna technologií, ekonomické a vlastnické poměry nebo růst profesní zkušenosti, přetrvaly některé aspekty sportovního komentáře ze 40. let až do současnosti.

Tento článek vznikl za podpory mezifakultního vědeckého programu PROGRES Q19.

PŘEHLED ZDROJŮ

Literatura

- DEJMEK, J. a kol. (2018). *Československo: dějiny státu*. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-572-9.
- GUT, K. & PRCHAL, J. (2008). *100 let českého hokeje*. Praha: AS press. ISBN 978-80-903552-4-8.
- CHLADOVÁ, M. (2019). Vznik a vývoj rozhlasové sportovní žurnalistiky v letech 1923–1938. In: J. Čenková, J. Cebe & J. Cebe (Eds.). *Meziválečná česká a slovenská žurnalistika (1918–1938)*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-4299-4.
- JENŠÍK, M. (1997). *První mistři světa: pravdivá zpráva o zlaté partě ze Štvanice*. Praha: Olympia. ISBN 80-703-3438-X.
- JENŠÍK, M. (2011). *Zlatá kniha ledního hokeje: historie a současnost nejrychlejší sportovní hry*. Praha: XYZ. ISBN 978-80-7388-090-3.
- JEŠUTOVÁ, E. a kol. (2003). *Od mikrofonu k posluchačům: z osmi desetiletí českého rozhlasu*. Praha: Český rozhlas. ISBN 80-867-6200-9.
- KÖSSL, J., ŠTUMBAUER, J. & WAIC, M. (2018). *Kapitoly z dějin tělesné kultury*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-3420-3.
- LAUFER, J. (1955). *50 let v našem sportu*. Praha: Mladá fronta.
- LAUFER, J. (1960). *Hokej můj osud*. Praha: Mladá fronta.
- LUKŠŮ, D., PALÁN, A. & KONOPÁSEK, S. (2007). *Stanislav Konopásek: hráč, který přežil*. Praha: Česká televize. Edice České televize. ISBN 978-80-85005-82-0.
- MALINA, K. (1985). *Rozhlasový reportér Josef Laufer*. Praha: Novinář.
- MAŠLONKA, Š. & PROCHÁZKA, O. (1947). *Oknem rozhlasové kabiny: Díváme sa zpět na majstrovstvo sveta 1947*. Praha: Čs. ústředí ledního hockeye v Praze.

- RYCHLÍK, J. (2012). *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914–1992*. Praha: Vyšehrad & Ústav pro studium totalitních režimů. ISBN 978-80-7429-133-3.
- RYCHLÍK, J. & PENČEV, V. (2018). *Od minulosti k dnešku: dějiny českých zemí*. 2., rozšíř. vyd. Praha: Vyšehrad. ISBN 978-80-7429-881-3.
- ŠKUTINA, V. & BAKALÁŘ, R. (1990). *Ztracená léta: příběh hokejového zločinu*. Pardubice: Helios. ISBN 80-852-1100-9.

Akademické práce a odborné články

- CHARVÁT, M. (2018). *Historie sportovní redakce v Československém/Českém rozhlasu*. Diplomová práce. Vedoucí práce M. Groman. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.
- JEŠUTOVÁ, E. (2015). Otakar Procházka. *Svět rozhlasu č. 33: Bulletin o rozhlasové práci*. Praha: Český rozhlas. ISSN 1213-3817.
- MALINA, K. (2003). Josef Laufer. *Svět rozhlasu č. 10: Bulletin o rozhlasové práci*. Praha: Český rozhlas. ISSN 1213-3817.
- MAREŠ, M. (2011). *Média jako zprostředkovatel národního sebevědomí: analýza vítězství československých hokejistů na mistrovství světa 1947*. Diplomová práce. Vedoucí práce O. Zamazal. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky.

Dobové články v tisku

- Co tomu říká Práce (1947). *Práce*. Praha, 3(39), s. 2.
- Co uslyšíme v rozhlasu? (1947). *Rudé právo*. Praha, 27(40), s. 8.
- Československo – Amerika 6 : 1 (2 : 0, 1 : 1, 3 : 0) (1947). *Svobodné noviny*. Praha, 3(47), s. 5.
- Československo mistrem světa v ledním hokeji (1947). *Náš rozhlas*. Praha, 14(9), s. 3.
- Československo po třinácté o titul mistra světa (1947). *Lidová demokracie*. Praha, 3(39), s. 8.
- Kapitoly o nových pravidlech hokeje (1946). *Svobodné noviny*. Praha, 2(256), s. 3.
- Kapitoly o nových pravidlech hokeje (1946). *Svobodné noviny*. Praha, 2(260), s. 4.
- Mašlonka to vyhrává u posluchačů: Který reportér je nejoblíbenější? (1947). *Práce*. Praha, 3(44), s. 6.
- Před prvními boji o titul (1947). *Rudé právo*. Praha, 27(38), s. 4.
- Rudé právo* (1947). Praha, 27(11, 40–46, 64, 67), vždy poslední strana (sportovní rubrika).
- Slavia Praha zvítězila nad ŠK Bratislava 3 : 1 (1 : 1) (1945). *Svobodné noviny*. Praha, 1(30), s. 4.

Audiozdroje

- ČECH, V. & Sigmund, S. (1969). *Hokejové úsměvy i strasti: historie šedesáti let čs. hokeje v zrcadle retrospektivních reportáží*. [zvukový záznam v mp3]. Praha: Československý rozhlas.
- DUTKA, S. & MAŠLONKA, Š. (2000). *Výročí 80. narozenin Štefana Mašlonku: Rozhovor so Štefanom Mašlonkom*. [zvukový záznam v mp3]. Bratislava: Rozhlas a televízia Slovenska.
- LAUFER, J., MAŠLONKA, Š. & PROCHÁZKA, O. (1947a). *MS v ledním hokeji 1947 v Praze (ČSR – Švédsko 1 : 2)*. [zvukový záznam v mp3]. Praha: Československý rozhlas.
- LAUFER, J., MAŠLONKA, Š., PROCHÁZKA, O. (1947b). *MS v ledním hokeji 1947 v Praze (ČSR – USA 6 : 1)*. [zvukový záznam v mp3]. Praha: Československý rozhlas.
- TOMÁŠIK, M. (1983). *Výsleď sportové štúdio: K šestidesiatemu výročiu rozhlasu*. [zvukový záznam v mp3]. Bratislava: Československý rozhlas.
- TURČÍK, P., & DRAXLER, V. (2016). *Rozhlasová kronika – 16. 10. 2016: Z histórie rozhlasového vysielania na Slovensku*. [zvukový záznam mp3]. Bratislava: Rozhlas a televízia Slovenska.

Internet

- Fotbal a nenávisť. Bican zachránil reportéra před transportem, antisemitismus ale nezmizel (2018). In: *iROZHLAS* [online]. Praha: Český rozhlas, c1997–2020, 17. října 2018 [cit. 2020-10-13]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/sport/fotbal/sparta-slavia-antisemitismus-jude-slavie-vystava-bubny-sidlo-stingl_1810170650_yman.
- Historie Sokola (nedatováno). In: *Česká obec sokolská* [online]. Praha: Česká obec sokolská, 2020 [cit. 2020-10-14]. Dostupné z: <https://www.sokol.eu/historie-sokola-pamatky>.
- HUBIČKA, J. (2012). Honba za malým černým nesmyslem. In: *Český rozhlas* [online]. Praha: Český rozhlas, 16. 3. 2012 [cit. 20. 2. 2020]. Dostupné z: <https://temata.rozhlas.cz/honba-za-malym-cernym-nesmyslem-7985091>.

- KŠIŇAN Jozef (2016). Štefan Mašlonka, legenda športovej žurnalistiky. *Svet Športu: Drogy a rasizmus zabijajú, šport spája* [online]. Košice: 3MONKEYS, 2016, 10(2), s. 54, 55 [cit. 23. 12. 2019]. ISSN 2453-7667. Dostupné z: https://issuu.com/svetsportu/docs/_w_2016_2_svet_sportu_final.
- NOTHMAN, R. (2017). Live match commentary: Rob Nothman. In: *BBC* [online]. Veľká Británie: BBC, 19. 9. [cit. 4. 11. 2019]. Dostupné z: <https://www.bbc.co.uk/academy/en/articles/art20130702112133743>.
- Slovenský olympijský výbor (nedatováno). Mašlonka Štefan. In: *Pamätník olympionikov* [online]. Bratislava: Slovenský olympijský výbor [cit. 12. 2. 2020]. Dostupné z <https://www.pamatnikolympionikov.sk/sk/cestni-clenovia-sov/maslonka-stefan>.

Jiné zdroje

Český rozhlas (nedatováno). *Josef Laufer* [souhrnný text]. Osobní spis Josefa Laufera, Praha: Archiv Českého rozhlasu.

Polibek ze stadionu (1948) [film]. Režie: Martin Fryč. Československo.

Přehled a zdroje obrazových příloh

Obr. 1 Publikace *50 let v našem sportu* (Laufer, 1968), foto, příloha.

Obr. 2 Archivní a programové fondy ČRo (dostupné v internetovém článku *Honba za malým černým nesmyslem*).

Obr. 3 Publikace *Oknem rozhlasové kabiny* (Mašlonka, Procházka), foto, příloha.

Obr. 4 Publikace *Oknem rozhlasové kabiny* (Mašlonka, Procházka), foto, příloha.

Obr. 5 Publikace *Oknem rozhlasové kabiny* (Mašlonka, Procházka), foto, příloha.

Obr. 6 Publikace *Oknem rozhlasové kabiny* (Mašlonka, Procházka), foto, příloha.

Obr. 7 Archivní a programové fondy ČRo (dostupné v internetovém článku *Honba za malým černým nesmyslem*).

Obr. 8 Archivní a programové fondy ČRo (dostupné v internetovém článku *Honba za malým černým nesmyslem*).

Obr. 9 Publikace *50 let v našem sportu* (Laufer, 1968), foto, příloha.

Mgr. Vojtěch Jurák

IKSŽ FSV UK, Smetanovo nábřeží 6, 110 01 Praha 1

e-mail: jurak.vojtech@email.cz

Recenze

Critical reviews
of professional
publications

KULTURA FIZYCZNA I TURYSTYKA W WOJEWODZTWIE WOLYNSKIM W LATACH 1921–1939

PHYSICAL EDUCATION AND TOURISM IN THE VOLHYNIAN VOIVODESHIP IN THE YEARS 1921–1939

MALOLEPSZY, E.,
DROZDEK-MALOLEPSZA, T.

Poznań: Wydawnictwo Nauka
i Innowacje, 2020, 301 s.

ISBN 978-8365988-43-0

Autoři jsou renomovanými polskými historiky, kteří se zaměřují na vývoj tělesné výchovy a sportu po obnově polského státu po první světové válce. Polsko vstoupilo do období mezi dvěma světovými válkami poznamenáno předchozím rozdělením Polska mezi Prusko, Rusko a Rakousko-Uhersko. Wojewodztwie wołyńskie bylo součástí carského impéria, což zapříčinilo, že se stalo zaostalým územím poznamenaným,

podobně jako ostatní části Polska pod ruskou správou, silnou rusifikací. Součástí potlačování polské národní identity byl mimo jiné zákaz zakládání polských spolků včetně tělocvičných. Samostatné polské tělovýchovné a sportovní spolky mohly proto rozvinout svoji činnost až po skončení polsko-sovětské války v březnu 1921, ve které Polsko získalo zpět velké části Ukrajiny a Běloruska, jež byly součástí Polsko-Litevské republiky (Rzeczpospolita) do jejího dělení v 18. století.

Dějiny tělesné výchovy a sportu na území Volyně v době mezi dvěma světovými válkami jsou dlouhodobým předmětem odborného zájmu obou autorů, což se odráží na vysoké úrovni předkládané monografie. Jejím vydání předcházelo systematické a zevrubné bádání obou autorů v archivech, rešerše dobového tisku a literatury. Eligiusz a Teresa Drozdek Malolepszy začínají svůj text podrobnou analýzou správy volyňského vojvodství, která se stala základem pro rozbor historického vývoje tělesné kultury na území zmíněného vojvodství v období mezi dvěma světovými válkami. Při svém bádání autoři neopomněli žádný významnější tělovýchovný, turistický a sportovní spolek, ani sféru školní tělesné výchovy. Zkušeným polským historikům tělesné výchovy a sportu se podařilo včlenit vývoj tělesné výchovy v uvedeném regionu do kontextu správních a politických dějin vojvodství, což čtenáři umožňuje pochopit, jak důležité místo tělesná výchova a sport zaujala v životě meziválečného Polska a jak tělesná kultura přispěla k renesanci polské národní identity po jeho sjednocení po první světové válce.

Monografie *Kultura fizyczna i turystyka w wojewodztwie wołyńskim w latach 1921–1939* je nepochybně významným

příspěvkem k dějinám tělesné výchovy, sportu a turistiky ve střední Evropě a také k samotným dějinám této části regionu, kdy se začal utvářet obraz zemí současné tzv. Východní Evropy.

prof. PhDr. Marek Waic, CSc.

UK FTVS, José Martího 31,
162 52 Praha 6-Vešelavín
e-mail: waic@ftvs.cuni.cz

SPOLEČENSKÁ ODPOVĚDNOST VE SPORTU

SOCIAL RESPONSIBILITY IN SPORT

KUNZ, V.

Praha: Grada Publishing, 2020, 198 s.
ISBN 978-80-271-1209-8

Bezprostřední pocit po přečtení knihy „*Společenská odpovědnost ve sportu*“ přímo automaticky, spontánně a s hlubokým vnitřním přesvědčením recenzenta formuloval převládající dojem zpravidla umísťovaný na samotný závěr: Není pochyb o tom, že sport v tom nejširším slova smyslu, jako sociálně-kulturní fenomén a nejpobulárnější forma masové kultury, přitahuje k sobě přirozeně i rostoucí zájem publicistů, ekonomů, psychologů, sociologů, pedagogů, trenérů a v neposlední řadě i manažerů organizované sportovní platformy. Rozšiřující se paleta relevantní odborné literatury je monografií Viléma Kunze výrazně obohacena inovativním přístupem k dosud spíše opomíjené problematice společenské odpovědnosti sportu. Nikoli „pouze“ jako speciální téma firemní kultury, nýbrž jako hluboce a neodmyslitelně ukotvená problematika celé širší široce rozkročeného sportovního prostředí. Práce vnáší do diskuzí soudobého stylu a perspektiv kultury sportu etickou dimenzí, která se z řady důvodů nesnadno prosazuje, ale která, jako jeho sebezáchovná dimenze v naší hodnotově rozporuplné kultuře, je a bude rostoucí měrou nevyhnutelná.

Autor, vyzbrojen obecně oceňovanými praktickými zkušenostmi této nové dimenze sportu přináší na akademickou půdu práci, stejně vysoce průkopnickou, jako věcně, argumentačně a s obdivuhodnou znalostí problematiky koncipovanou. Prosté a přitom tak mnohdy opomíjené poselství pomáhat tam a tehdy, kde je to možné a nutné; pro sport tradičně ukotvený v principu fair play, to platí v neztencené míře.

Autor monografie vychází z obecnějšího principu CSR (Corporate Social Responsibility – společenská odpovědnost podniku), který apelem nejvyšší aktuality aplikuje na fenomén sportu, především na u nás jeho nejpobulárnější, a snad právě proto nejdiskutovanější a nejproblematictější oblasti masového zájmu: fotbalu a ledního hokeje. Přitom hlavním cílem práce je implementovat téma sociální zodpovědnosti na celou oblast sportu. Opírá se přitom o příklady řady praktických aplikací tohoto principu jak v domácím prostředí, tak ze zahraničí. Fungování konceptu CSR pak ilustruje na jeho praktických aplikacích iniciovaných organizačními strukturami, profesionálními ligovými soutěžemi, jednotlivými kluby či individuálními sportovci.

Už samotná obsahová struktura práce svědčí nejen o nebývalé šíři znalosti problematiky, ale nabízí hlubší vhléd do možností a mezi uplatňování principu společenské odpovědnosti různých úrovní a odvětví sportu. S akademickým smyslem pro vyváženost a „edukativnost“ textu se v úvodní části věnuje tématu sport a jeho role ve společnosti, nezastupitelnému pro pochopení klíčového leitmotivu monografie. Odtud logicky navazuje téma využití sportu k mírovým účelům a podpora sportu ze strany mezinárodních organizací a národních vlád.

Následné téma se týká bližší analýzy konceptu společenské odpovědnosti organizací a klade důraz na argumenty pro přijetí této zásady nejen v širším společenském kontextu, nýbrž i ve sportu. Poukazuje na spektrum motivací sportovních organizací k CSR a důvodů jeho podpory; autor však dává prostor pro prezentaci i kritickým hlasům.

Znalost celé širší problematiky dokládá impozantně zdokumentovaným implementačním rámcem fungování daného principu v zámořských profesionálních sportovních ligách, perspektivou ledního hokeje na půdě Národní ligy amerického fotbalu (NFL), v National Hockey League (NHL) a basketbalové NBA. Při vědomí silných i stinných stránek fotbalu jako globálního fenoménu pak pečlivě mapuje postoje a míru podpory mezinárodních fotbalových řídicích orgánů k CSR; našeho čtenáře ve zvýšené míře zaujme i brilantní analýza historie a vývoje společenské odpovědnosti adorovaného britského fotbalu, specifika této oblasti fungování sportu v německém fotbale a ostatních evropských fotbalových ligách. Situace českého fotbalu je autorem s příkladnou znalostí problematiky analyzována prizmatem výrazného nositele této iniciativy FK Teplice. Stranou pozornosti nezůstává lední hokej, a to perspektivou relevantních iniciativ ze strany jeho řídicích orgánů.

Nedílnou a vysoce hodnotnou a přínosnou součást monografie představují výsledky autorova vlastního výzkumu formálního statusu iniciativy CSR reflektujícího postoje klíčových organizačních „hráčů“ českého fotbalu a ledního hokeje. Tyto aktivity jsou stále sice spíše váhavě, ale konkrétněji podporovány jak ze strany jejich nejvyšších orgánů, tak především v prostředí jednotlivých sportovních klubových soutěží. Zde můžeme upozornit na aktuální naléhavost

prosazování principu společenské odpovědnosti v korupcí zatíženém českém fotbalu. Tím spíše, že uplatňování principů CSR není zdaleka samozřejmou a důsledně prováděnou agendou strategického řízení na všech úrovních našich nejpobulárnějších klubových týmových sportů.

Tematicky ojedinělá a i svoji výslednou podobou jedinečně realizovaná monografie mediálně známého propagátora férového prostředí ve sportu Viléma Kunze svým poměrně velkým rozsahem vstupuje nejen do relevantních oblastí tohoto nového a stále naléhavějšího tématu organizování a řízení především vrcholového sportu. Obsahuje vedle anglického resumé i impozantní osmnáctistránkový seznam převážně zahraničních literárních zdrojů, o které se tato práce opírá. V široce rozkročeném světě sportu seznam používaných zkratek globálně fungujících sportovních organizací je vedle přehledného věcného rejstříku dalším z benefitů této průkopnické monografie. Nejen zjištění, že české sportovní prostředí by se mělo hodnotově rozhodně a neúhybně snažit zapojovat do co nejširšího spektra CSR programů, ale i současný stav našeho především divácky nejpobulárnějšího sportu, opravňuje k závěru, že monografie Viléma Kunze přichází do rukou odborné veřejnosti jako aktuální inspirace pro životadárné směřování sportu zdravé občanské společnosti.

prof. PhDr. Aleš Sekot, CSc.

FSpS MU, Kamenice 753/5,
625 00 Brno

e-mail: sekot@fsps.muni.cz

Autoři:

**JAKUBCOVÁ, K., JANSÁ, P., JURÁK, V., JŮVA, V.,
KOČEROVÁ, M., KOTLÍK, K., KRIŠTOFIČ, J.,
MAREŠ, L., REISMÜLLER, R., ROČEK, M.,
SEKOT, A., STRNAD, P., SUCHÝ, J., TLUSTÝ, T.,
VAŠUROVÁ, B., WAIC, M.**

